

Anmeldelser

Helle Askgaard: Sønderjyllands Højspændingsværk 75 år.

Udgivet af Sønderjyllands Højspændingsværk Andelsselskab 1997.
161 s., ill., indb., kr. 100.

Bogens titel henviser mere til anledningen end til indholdet: Sønderjyllands Højspændingsværk havde 75 års jubilæum i 1997, og fejrede det blandt andet med denne udgivelse. Den er en opfølgning af en jubilæumsbog, man udgav ved 50-års jubilæet i 1972, og titlen snyder, for det er stort set udelukkende de sidste 25 års historie, der fokuseres på.

Ydre begivenheder i løbet af disse 25 år har ændret vilkårene for at producere elektricitet drastisk. Det begyndte med oliekrisen, der blandt andet betød, at Danmark fik en energipolitik. En stigende miljøbevidsthed og formuleringen af en miljøpolitik har også haft afgørende betydning for de rammer, Sønderjyllands Højspændingsværk har arbejdet indenfor. Hvor kravet for 25 år siden var at levere så billig strøm som muligt, så er der i dag også andre hensyn at tage i produktionen. Når Sønderjyllands Højspændingsværk i det hele taget stadig eksisterer, så skyldes det, at Danmark i de forløbne 25 år valgte ikke at gå over til kernekraft.

Bogen kommer rundt om mange sider af elproduktionen. Man følger anlæggets udvikling fra 1972, hvor der blev produceret både på Aabenraa Havn og i Ensted, og til i dag hvor hovedproduktionen ligger i Ensted, men hvor der også produceres på en række decentrale kraftvarmeværker.

Selskabshistorien og forskellige eventyr med datterselskaber og associerede selskaber behandles også. Det gøres uden hverken at fortie eller forherlige historien, og de mere uheldige kapitler, som da man forsøgte sig med fiskeopdræt, behandles også.

Vi følger strømmen via fordelingsnettet ud til forbrugerne, og får indsigt i, hvad den bruges til. Personalet har fået sit eget kapitel med et generelt afsnit om personaleforhold, et afsnit hvor man får indblik i hverdagen på værket, og et afsnit om de tilbud der gives til medarbejderne »Uden for arbejdslivet«.

Det der gør bogen mest interessant er, at den både beskriver de rammer Sønderjyllands Højspændingsværk har skullet arbejde in-

denfor de sidste 25 år, og den måde det er sket på. Energi- og miljøpolitikens tilblivelse beskrives, og i gennemgangen af Højspændingsværkets historie relateres den hele tiden til de ydre rammer. Det sker igen uden angst for at omtale de problemer, der har været på for eksempel det miljømæssige område.

Bogen er i et flot udstyr med mange farvebilleder og et stort antal figurer og tabeller. Men man kunne godt savne en forkortelsesliste. Der er for mange af dem, og de er svære at huske for ikke-fagfolk. Samtidig kunne man som lægmand ønske sig, at det minileksikon der findes først i bogen, var lidt mere omfattende.

Det ændrer ikke ved, at der er tale om en utrolig flot bog, hvor der ikke er sparet på noget.

Kim Jacobus Paulsen

Claus Bjørn: 1848. Borgerkrig og revolution.

Gyldendal 1998, 268 s., ill., indb., kr. 348.

Claus Bjørn viser i sin bog, at der ingenlunde altid behøver at ligge arkivalisk kildeforskning til grund for at forfatte et historisk værk, som giver læserne en betydelig ny viden. »1848. Borgerkrig og revolution« bygger på almindeligt tilgængelige trykte kilder og den eksisterende forskningslitteratur, men samtidig må fremhæves, at forfatteren også har gjort sig den umage at søge efter utrykte fremstillinger af tysk proveniens og at udnytte dem i sin fremstilling.

Det som imidlertid udmærker denne bog er dens perspektiver: konsekvent stiller forfatteren begivenhederne i året 1848 i kongeriget Danmark og i hertugdømmerne Slesvig og Holsten overfor hinanden. På den måde erfarer læseren, at de revolutionære begivenheder i de forskellige dele af helstaten, som da var på vej til at falde fra hinanden, på mange måder forløb parallelt, og at de indbyrdes fjendtlige nationale bevægelser i København og hertugdømmerne i vid udstrækning havde brug for hinanden, for at kunne opnå politisk slagkraft.

De politiske, økonomiske og sociale forhold i helstaten før 1848 skitserer forfatteren på få sider. Man kan beklage, at han begrænser sig til en kort præsentation af den nationale konflikt, som voksede i styrke i helstaten fra begyndelsen af 1840'erne og ikke nærmere analyserer dens årsager – men dette ville have sprængt bogens rammer og kan læses andetsteds.

Fremstillingen af forholdene i det enevældige styre i helstaten er udtryk for en rammende revision af ældre, national historieskrivning. Efter forkastelsen af det »åbne brev« fra 1846 sad regeringen Christian VIII igen fast i sadlen frem til årsskiftet 1847/48. Kongens planlagte helstatsforfatning var helt igennem egnet til at undergrave de rivaliserende nationale bevægelser. Også efter kong Christians død og efter at sønnen Frederik VII, der ikke egnede sig til at forestå et enevældigt styre, den 20. januar 1848 havde overtaget regeringen, blev der målbevidst arbejdet videre med forfatningsprojektet. Først da helstaten i marts 1848 blev trukket ind i den revolutionære rejsning i Europa, mistede det gamle regime kontrollen med begivenhedernes gang.

Først nu lykkedes det de to konkurrerende nationale bevægelser at få afgørende indflydelse på den politiske udvikling. Udførligt beskriver Claus Bjørn den afgørende uge fra den 18. til den 24. marts, »hvor helstaten faldt«. For førerne af hver af de nationale bevægelser gjaldt det om at komme modparten i forkøbet i deres handlinger. Da det tog mindst 18 timer at formidle nyheder mellem København og hertugdømmerne, så blev der på begge sider handlet i ukendskab til den videre udvikling hos modparten. På det københavnske casinomøde den 20. marts lod Orla Lehmann det fejlagtige indtryk opstå, at slesvig-holstenerne allerede på Rendsborg-mødet den 18. havde foretaget det endelige brud. Og da afskedigelsen den 21. af det gamle ministerium i København, den 23. blev kendt i hertugdømmerne, skred man ufortøvet til indsættelse af en provisorisk regering, uden at afvente hjemkomsten af den deputation der var sendt til København.

Tesen om den »ufrie hertug«, som var en betingelse hvis opstanden skulle lykkes, er ofte blevet betegnet som »hykleri«. Claus Bjørn gør sig til talsmand for en anden opfattelse, som også anmelderen kan tilslutte sig: Ved systemskiftet den 21. marts var den absolutte hersker blevet en politisk ikke ansvarlig monark. Det nu ansvarlige ministerium repræsenterede imidlertid kun kongerigets interesser og ikke hertugdømmernes, overfor hvilke landsherren som institution altså faktisk var blevet ude af stand til at handle – uafhængigt af personen Frederik VII's politiske intentioner. Helstatens »forretningsorden« var blevet ændret uden at hertugdømmerne havde deltaget.

Udførligt tager forfatteren også stilling til den danske nationalmyte om »Ånden fra 1848«. Den alle samfundsklasser omfattende samhørighedsfølelse fra året 1848 betegner han som »en følelsesmæssig massepsykologisk emancipation« (s. 140), som imidlertid kun blev

mulig på grund af det nationale fjendebillede. Han nævner også skygesiderne af det nationale opbrud, som gerne er blevet fortiet i den sejrende nationalliberale historieskrivning: det nationale had, der ytrede sig i chikane af den tyske befolkningsdel, jagten på defaitister, forrædere og fjender i de egne rækker, en jagt der tit var bestemt af stræben efter egen vinding. Og endelig »frygten fra 1848«, angsten for den store sociale revolution.

Med suverænt overblik skitserer Claus Bjørn de militære og diplomatiske forviklinger, som fulgte af bruddet mellem de danske og slesvig-holstenerne. Endelig beskriver han den indenrigspolitiske udvikling, som såvel i kongeriget som i hertugdømmet førte til udstedelse af liberale forfatninger. Men mens juni-grundloven fra 1849 blev grundlaget for det danske demokrati, gik de højstemte forhåbninger fra året 1848 i Tyskland og Slesvig-Holsten ikke i opfyldelse.

Den i epilogen skildrede videre udvikling af forholdet mellem Tyskland og Danmark frem til vor tid er – ret så usædvanligt for et historisk værk – forbundet med meget personlige betragtninger om den danske Europaskepsis. Disse sider kan anbefales tyske læsere, der har svært ved at forstå den atter og atter opblussende EU-diskussion hos deres naboer mod nord.

»1848. Borgerkrig og Revolution« er en smukt udstyret, rigt illustreret bog, som klipper gamle nationalmytologiske fletninger af. Man kan kun ønske at bogen nord og syd for grænsen finder en stor læser-skare.

Heiko Vosgerau

Inge Borup (udg.): Og det kalder man at være civiliseret.

Hans Lorentzens dagbog fra 1. Verdenskrig.

Odense Universitetsforlag 1998. 203 s. ill., indb., kr. 175.

Hans Lorentzen deltog i 1. Verdenskrig fra 1915 til 1918. Han var en af de omkring 30.000 dansksindede, som skulle kæmpe for den tyske kejser. Datteren har udgivet Hans Lorentzens dagbog fra krigen. Selve dagbogen blev skrevet ren og i denne forbindelse forsynet med en indledning og afslutning. Hans Lorentzen tilføjede også en række mere kritiske kommentarer til teksten efter krigen. Disse tilføjelser er markeret i teksten.

Selve bogen er forsynet med et portræt af Hans Lorentzen, tre siders ordforklaring, et noteapparat, uddybende forklaringer og en

faghistorisk efterskrift ved lektor Nils Arne Sørensen. Derudover er der både kort og originale postkort og billeder. Bogen fremstår som en flot helhed.

Krigen var »En elendighed og en jammer ... Hvorfor skulle alle disse unge mennesker fulde af håb, alle disse ældre og gamle familiefædre dog ofres? Hvorfor? Hvorfor?« (s. 139). Dette spørgsmål stillede Hans Lorentzen sig den 26. marts 1918. Han svarer ikke selv på spørgsmålet, først og fremmest fordi krigen var meningsløs!

De forhold som dagbogen beskriver må karakteriseres som værende nærmest klassiske. Men det gør dem ikke mindre interessante. Lorentzen kæmpede på vestfronten i en maskingeværdeling, og han deltog bl.a. i kampene ved Arras, i Champagne, omkring Somme og Verdun.

Der er ikke særlig mange beskrivelser af egentlige kamphandlinger, men derimod af livet som almindelig dansksindet soldat i kejserens klæder, og det var ikke let: »Hos prøjserne er man først et menneske, når man er løjtnant!« (s. 70).

Livet i skyttegravene var præget af endeløse ventetider, voldsomme beskydninger, mangel på mad og overflod af mudder. Det at blive såret var en befrielse og det at vende hjem en drøm. Til de mere lyse sider af krigen hørte teaterforestillinger, biografbesøg, sportskampe og Flensborg Avis.

Nils Arne Sørensens faghistoriske efterskrift har titlen: Den Store Krig set nedefra. Her føres læserne gennem en beskrivelse af krigsbegejstringen, via krigens virkelighed og den oplevede krig til erindringerne og myterne om krigen. Der er tale om en international orienteret, metalitets- og kulturhistorisk tilgang til emnet. Bogen »Og det kalder man at være civiliseret« er bestemt værd at læse i sin helhed.

Michael Klos

Jens Bruun: Løjt Kirke i ni Århundreder.

Løjt lokalhistoriske Forening i samarbejde med Løjt Menighedsråd. Aabenraa 1997. 136 s., ill., indb., kr. 175.

Igennem de sidste ti år har Løjt kirke gennemgået en nødvendig istandsættelse, bogstavelig talt fra spir til varmeanlæg og altertavle. Et sådant arbejde er altid meget omfattende, og involverer foruden ingeniører og håndværkere mange instanser fra menighedsråd til Nationalmuseum. I dette tilfælde har en af nøglepersonerne, Løjts sognepræst Jens Bruun,

vist sig at være mere end almindeligt interesseret i hvordan arbejdet skred frem, og det er der kommet en meget flot bog ud af.

Kirkens bygningshistorie strækker sig fra en gang i 1100-tallet til pastor Bendixens lille gravkapel fra 1778. Han døde imidlertid på en rekreationsrejse og blev aldrig selv begravet i det kapel, der nu bruges som redskabsrum. Ved en dendrokronologisk undersøgelse er det blevet beregnet, at tømmeret til taget over korets østligste forlængelse må være fældet i 1277, men nøjere datering af kirkens foregående, tidligste historie er det ikke lykkedes at nå frem til. Så meget mere interesse knytter der sig imidlertid også til dens senere inventar og udsmykning.

I koret blev der i de sidste årtier inden reformationen gennemført en fuldstændig udsmykning med kalkmalerier og altertavle i sjælden harmoni. Nu har det i anledning af restaureringen været muligt at fotografere de nedtagne figurer fra altertavlen enkeltvis med neutral baggrund, således at man blandt bogens knap 200 farvebilleder får enestående lejlighed til at se dem med alle detaljer. Jens Bruun har anvendt en righoldig litteratur om denne paradisiske udsmykning, og man fornemmer hans fortrolighed med emnet i de ledsagende tekster, f.eks. i uddrag af den hellige Birgitta af Vadstenas himmelske åbenbaringer, der sandsynligvis har dikteret de nøjere omstændigheder i altertavlens fremstilling af Jesu korsnagling.

Foruden passionsberetning, martyrier og helgenfigurer er det nok så interessant at spørge efter hensigten med den hele udsmykning: Hvilket »koncept« havde altertavlens bestiller i tankerne i 1520? Jens Bruun peger dels på en række detaljer som 1500-tallets Slesvigbisp Godske Ahlefeldts identificering med 300-tallets martyrbiskop Erasmus; dels på den urolige tid ved overgangen fra senmiddelalder til reformationstid. Det virker rimeligt at tolke tavlen som et forsvar for den kirkelige tradition, muligvis endda for den nye reformkatholicisme, der et langt stykke var enig med Luther, men frygtede at reformatorerne gik for vidt. Imidlertid er det næppe entydigt hvilke følelser Christian 2.s optræden på altertavlen som den kong Herodes, der leverer Johannes Døbers hoved på et fad til den smukke Salome, har fremkaldt. Var det konfessionel propaganda og/eller en majestætsfornærmelse? At Løjt kirke, som Jens Bruun skriver, var et velvalgt sted at understrege en frontstilling mod reformationsrøret, fordi Løjtland mod nord grænser op til de tidligt evangelisk prægede sogne under Haderslev kollegiatkapitel, er ikke et afgørende argument.

I dette som i andre tilfælde lader Jens Bruun spørgsmålene stå åbne og slutter hele bogen med at understrege, at i historien om Løjt kirke er det sidste punktum endnu ikke sat. Det er, i forhold til mange andre kirkebeskrivelser fikse og færdige fortællinger, meget fint at fastholde, at vi ikke ved alt om Løjt kirke. Til gengæld er alt, hvad man overhovedet *kan* få at vide, grundigt forklaret (med ordliste), præsenteret meget overskueligt med suveræn beherskelse af de layoutmæssige muligheder og med en imponerende litteraturliste. Jens Bruuns bog er ikke bare den hidtil mest spændende fremstilling af Løjt kirkes historie, den fortjener også at blive inspiration til andre grundige kirkebeskrivelser.

Christian de Fine Licht

Henrik Fangel: Haderslev bys historie 1864-1920.

Skrifter udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 74, 1996, 503 s., ill., indb., kr. 298. (udsolgt).

Haderslev bys historie 1864-1920 er andet bind i Henrik Fangels værk om Haderslev i tiden fra år 1800 til 1945. I det første bind, som udkom i 1975, blev byens fysiske rammer, befolkning, den økonomiske og sociale udvikling beskrevet indtil 1870, mens de politiske, nationale og kulturelle forhold blev ført frem til omvæltningerne i 1864. På ca. 570 sider giver bind 1 en overordentlig kompetent og detaljeret beskrivelse af ca. 70 år af Haderslevs nyere historie. Allerede med det første bind var det klart, at Haderslev ville få en byhistorie af en sjælden høj kvalitet. Med samme høje ambitionsniveau tager andet bind tråden op, og lad det være sagt med det samme: Haderslev bys historie 1864 til 1920 skuffer ikke forventningerne. På ca. 470 sider giver Henrik Fangel en detaljeret, levende og kompetent beskrivelse af de næsten 60 år under tysk styre. Foruden beskrivelsen af byens historie indeholder bogen en bibliografi over Henrik Fangels omfattende forfatterskab samt et nyttigt register til begge bind om Haderslev efter 1800.

Beskrivelsen af årene fra 1864 til 1920 er opdelt i fire kapitler, 1864-1870, 1870-1890, 1890-1914 og 1914-1920. Opdelingen følger hovedlinierne i den politiske udvikling i byen, men falder også fint sammen med de økonomiske konjunkturers indvirkning på forholdene i byen.

Der lægges i første afsnit ud med en kort beskrivelse af baggrunden og optakten til krigen i 1864. Læseren føres ind i den spændte stem-

ning i Haderslev fra de tyske tropper havde krydset Ejderen den 1. februar og indtil Haderslev besættes af prøjsiske og østrigske tropper i spidsen. Der tegnes et godt og interessant billede af, hvordan forholdet mellem de tysksindede og de dansksindede i byen hurtigt forværres, og hvordan modsætningerne udviklede sig under den tysk-østrigske besættelse. I kølvandet på besættelsen fulgte beslaglæggelser, udskiftning og udvisning af de ledende danske embedsmænd, og i 1867 blev Slesvig og Holsten indlemmet som en provins i det preussiske rige.

Borgerforeningen blev samlingspunkt for det tysksindede borgerskab, mens Selskabet Harmonien blev de dansksindedes samlingssted og arnested for danskheden. Med en grundig indføring i miljøet og personerne omkring Selskabet Harmonien klædes læseren godt på til at gå om bord i de to hovedafsnit, der beskriver tiden fra 1890 og indtil 1. verdenskrig i 1914. De udgør tilsammen ca. 80% af den samlede fremstilling af tiden 1864-1920.

Beskrivelsen af årene 1870-1890 indledes med en kort gennemgang af den demografiske og erhvervsmæssige udvikling. Det var tilbagegangsår. Haderslev blev ramt af dårlige økonomiske konjunkturer, stor udvandring til kongeriget samt en hård konkurrence fra den tyske industri. De fysiske rammer for byens liv forblev uforandrede, og der var hverken vilje eller økonomi til de store aktiviteter. Både det offentlige og private byggeri var begrænset. Den nye kaserne var det mest markante byggeri. Med hygiejnen stod det skidt til; flere gange blev byen ramt af tyfus-epidemier på grund af den dårlige vandforsyning; men grundlæggende løsninger på renovations- og vandforsyningsproblemerne blev det ikke til.

De gode gennemgange af byens økonomiske liv, industri og håndværk, handel m.v. samt afsnittet om levevilkår og sociale forhold afdækker rammerne for byens liv og leder godt op til en forståelse af den politiske og nationale kamp. Den var præget af en øget mobilisering i begge lejre. Det danske sprog og kulturen blev sat under et stort pres af bystyret og den tysksindede del af befolkningen. Gennem dannelse af Kommunalforeningen og andre foreninger søgte det dansksindede borgerskab at mobilisere de andre lag af befolkningen for den danske kamp. Mulighederne for at få indflydelse på det lokale styre var ringe for de dansksindede, hvis politik på lokalt hold i stor udstrækning blev en protest- og boykotpolitik. Skolevæsenet var et af de steder, de dansksindede kunne rammes. I et særligt afsnit om

skolevæsenet følges den systematiske bekæmpelse af de danske skoler, som måtte lukke en efter en.

I kapitlet fra 1890 til 1914 er strukturen i fremstillingen lidt anderledes. Den er dog ikke mere løs, end de samme hovedtemaer – befolkning og de fysiske rammer, erhvervsliv og økonomiske konjunkturer, sociale forhold og den politiske udvikling – også her udgør ryggraden. Det, at strukturen ikke er fastholdt krampagtigt, har givet plads til at vægte forskelligt i de to hovedafsnit og til at medtage og behandle spørgsmål, som havde særlig betydning i den ene periode. I årene efter 1890 blev de økonomisk dårlige tider vendt til bedre, med fremgang for byens erhvervsliv og forbedrede sociale forhold. Den øgede aktivitet gav baggrund for nye bykvarterer. I 1905 kom det også til et brud med den gamle boykot-politik, ligesom Haderslev kom til at stifte bekendtskab med den nye tids fænomener, som biografer, foreninger af kulturel og sportslig art, arbejderbevægelsen, de religiøse bevægelser og andre folkelige bevægelser.

I det sidste kapitel om 1914-1918 beskrives følgerne af 1. verdenskrig frem til 1918, forholdene i tiden efter fredsslutningen i 1918 og genforeningen i 1920 og afstemningen den 10. februar 1920 og tiden frem til kongens indtog i Haderslev den 10. juli 1920.

Selv om Henrik Fangel ikke fik mulighed for at færdiggøre sit værk, og det uden tvivl ville have vundet meget ved hans egen færdiggørelse, så er denne bog blevet et velskrevet og vellykket værk, hvor det er lykkedes at få hold på de fysiske, sociale, organisatoriske og tekniske strukturer samt andet, som udgør vilkår og rammer for byen og dens mennesker. Forfatterens store kendskab til sit forskningsområde betyder, at læseren kommer utroligt tæt på især mange af byens dansksindede personer. Det lykkes i langt højere grad for Henrik Fangel, end det er set i de fleste andre byhistoriske værker at tilgodese og beskrive de overordnede og generelle udviklingstræk for perioden samtidig med, at han kommer tæt på de konkrete begivenheder og menneskene i byen. Populært lykkes det ham at fange det nære samfund og samtidig at få det sat ind i et historisk perspektiv.

Bogens format og layout er indbydende. Den brede margen giver gode muligheder for at bringe illustrationer og portrætter. Det udnyttes flot i bogen, som generelt er illustreret med gode og velvalgte billeder.

Henrik Fangel var indtil sin død en af de mest fremtrædende for-

skere og formidlere af især Sønderjyllands historie. Hans omfattende forfatterskab er fastholdt i bibliografien og vidner om den store betydning, han havde og fortsat vil have for alle, som beskæftiger sig med egnens historie.

Der er god grund til at bringe en tak til Birte Fangel, udgiverne og de øvrige medvirkende for, at denne anbefalelsesværdige bog om Haderslev blev trykt. For undertegnede redaktør af Vejles nye byhistorie, hvor Henrik Fangel var med på forfatterholdet, viser bogen, at også Vejle har mistet meget ved Henrik Fangels alt for tidlige død. Haderslev bys historie 1864 til 1920 er en bog, som bør læses af alle med interesse for byhistorie.

Asbjørn Hellum

Haderslev Stiftsbog 1997.

Udg. af Haderslev Stift, 32. årgang, Haderslev 1997, 174 s., ill.

Stiftsbogen er den »officielle« årbog, som hvert år udsendes fra bispeembedet i Haderslev. Det begyndte i 1946, da biskop Noack sammen med pastor Hans Hejselbjerg Paulsen i Fjelstrup lod sig inspirere af Ribe Stifts årbog og udgav første bind i rækken. Siden er det blevet til en pæn række årbøger, som hvert år har berettet om »kirkens liv i fortid og nutid mellem Flensborg Fjord og Horsens Fjord, i dets mangeartede forbindelse med folkelivet« – sådan blev indholdet beskrevet ved starten i 1946. Årbøgerne rummer årligt bl.a. biskoppens årlige redegørelse for stiftets forhold, årsberetninger om stiftets økonomi og administration samt artikler om livet og arbejdet i kirke og menigheder i bred forstand. Også en lang række artikler om stiftets kirkehistorie og kirkebygningerne er det blevet til.

1997-årgangen rager op som et slags jubilæumsbind. I anledning af stiftets 75 års jubilæum er der lagt særlig vægt på artikler med historisk indhold. Lennart S. Madsen giver en præcis oversigt over Haderslev Vor Frue Kirkes spændende historie – domkirke blev kirken jo først efter Genforeningen. Birgitte Kragh fortæller om de sidste årtiers arbejde med registrering af begravelsesskikke, og Jens Bruun beretter om den kendte Aabenraa-maler Jes Jessens mange udsmykninger af kirker i Nordslesvig i perioden fra 1775 til 1803. Helligåndskirken i Flensborg, som den tyske landskirke i 1997 overdrog i den danske menigheds eje, får en fin og afbalanceret beskrivelse af Jane Bossen.

Væsentligst i denne årbog er dog Chr. de Fine Lichts sammenfatning af stiftets historie gennem de 75 år siden oprettelsen. Der berettes om stiftets vanskelige tilblivelse, om bispevalg og bisper, om kirkebyggeri og markante præster og om striden om kvindelige præster. Også forholdet til det tyske mindretal inddrages. Men det er lidt spredt fægtning – på blot 31 sider har det kun været muligt at få plads til enkelte sider af den specielle nordslesvigske kirkehistorie og områdets gradvise indpasning i den danske folkekirke. I behandlingen af de særlige problemer omkring forholdet til det tyske mindretal kræver teksten meget af læserne. Flere detaljer om de meget komplekse forhold i mellemkrigsårene og de første efterkrigsår ville have gavn timer i forfatterens kritiske redegørelse for den danske kirkepolitik. Læseren har nok svært ved at forstå den dybere baggrund, når det f.eks. siges, at nybegyndelsen for de tyske frimenigheder efter 1945 hang direkte sammen med »den eksplosive begejstring for dansk kirkeliv i Sydslesvig« og at der var tale om »hæventørst« og »blodtørst« på dansk side efter 1945. Det er heller ikke nok (s. 16) at skrive, at biskop Ammundsen i bladet *Die Christliche Welt* drøftede tysk kulturs plads i Nordslesvig. Det burde mere præcist siges at han fremførte kritiske spørgsmål til den preussiske politik overfor de danske i Nordslesvig, og det førte bl.a. til samling af oppositionen mod Den tyske Forening. Ikke helt dækkende er det (s. 20) så stærkt at fremhæve det demokratiske moment i præstevalgene før 1920. Valget var ikke ganske overladt til menighedens håndsoprækning. Faktisk var embedsbesættelsen før 1920 delt mellem Konsistoriet i Kiel og sognemenigheden. Hver anden gang præsenterede Konsistoriet tre gejstlige, mellem hvilke sognemenigheden kunne vælge, hver anden gang udnævnte Konsistoriet præsten direkte. Også efter denne artikel er der plads til en bog, som bredt og let tilgængeligt fremstiller kirkelivets udvikling i det gamle Nordslesvig efter 1920 og besvarer spørgsmålet, om stiftet i dag er blevet en enhed.

1997-årbogen slutter med et register over indholdet i årgangene siden 1946. Det er et nyttigt hjælpemiddel til at finde de mange afhandlinger, som tidligere er skrevet af kyndige kirkehistorikere som H. V. Gregersen, H. Hejselbjerg Paulsen, Carsten Petersen og Urban Schrøder.

Lars N. Henningsen

Lisbeth Vestergaard Høst: »Det Ene Fornødne«. Nordslesvigsk Indre Mission og Det gamle Budskab 1880–1945.

Skrifter udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland Nr. 76, Aabenraa 1997. 175 s., ill., indb., kr. 178, for medlemmer kr. 118.

At Lisbeth Vestergaard Høsts undersøgelse, der lægger hovedvægten på »Det gamle Budskab«, blev gjort tilgængelig, skal Historisk Samfund for Sønderjylland og andre, der har bidraget dertil, have tak for. Emner som det foreliggende, hvori et væld af historiske, teologiske, kulturelle og sociologiske tråde løber sammen, er stadig kun yderst sjældent genstand for en kompetent udforskning, selvom århundredskiftets og første halvdel af dette århundredes nordslesvigske historie ikke kan forstås til bunds uden kendskab dertil.

Forfatteren har fremdraget og analyseret hidtil ubenyttet kildemateriale fra Landsarkivet i Aabenraa. Ved hjælp af dette er det lykkedes at belyse forholdene forud for vækkelsesbevægelsens splittelse i 1912 og ikke mindst at skildre de kredse og personer, der stod »Det gamle Budskab« nær, der på grundlag af gammel pietistisk fromhed og den af Emil Wacker formidlede luthersk-orthodokse teologi skilte sig ud fra den af Hans Tonnesen ledede nordslesvigske Indre Mission.

Afhandlingen indledes af et veludformet sammendrag af Indre Missions historie og fromhedsliv i tiden før splittelsen og beskrivelsen af de bevæggrunde, der førte til den i sin tid opsigtsvækkende spaltning (s. 12-42).

Dernæst gives en grundig fremstilling af selve splittelsen (s. 43-59). I fortolkningen af den interne strids årsager giver Lisbeth Vestergaard Høst de teologiske motiver prioritet, medens tolkninger, der angiver det national-politiske problem som årsag, klassificeres som »den nationale fejlfortolkning« (s. 133).

Som paradigme på de to retningers historie i årene efter splittelsen benyttes det for udviklingen typiske Bjolderup sogn. Tilmed flød kilderne her rigeligere end andetsteds. Modsætningerne splittede sognets vakte kredse i forskellige samfund, der vægtede forholdet til »verden« og ikke mindst til det nationale på hver sin måde. Beskrivelsen af bevægelsernes respektive holdning og adfærd med hhv. »hellig ensidighed« på Budskabsfolkenes side og større åbenhed angående de sociale værdier på Sædekornsfolkenes side er præcise og veldokumenterede (s. 60-95). En forsoning mellem fløjene blev forsøgt, men lykkedes ikke.

Alt andet lige forblev »Det gamle Budskab« på det nationale område farveløst (s. 96-101) og forfatteren konkluderer, at tidligere påstande om, at bevægelsens årsag til at bryde med nordslesvigsk Indre Mission skulle være begrundet i »skjulte tysk-nationale motiver« ikke kan fastholdes ud fra de foreliggende primære kilder. De impliceredes »egne, samtidige teologiske argumenter« har prioritet (s. 133). Påvirkningerne fra den nationale debat vurderes som indirekte.

I skildringen af genforeningsprocessens forløb i de to stridende retninger er analysen af præstevalgene og motiverne til fravalget af de få vragede præster fremragende og dermed særdeles god at få forstand af.

I forbindelse med nordslesvigsk Indre Missions integration i dansk Indre Mission kommer den mangeårige leders – Hans Tonnesens – ydmygende tilsidesættelse dog nok til kort.

Afhandlingen afsluttes med en beskrivelse af Budskabskredsens liv efter 1920 især eksemplificeret ved samfundene i Bjolderup sogn med opsigtsvækkende vækkelser i 1920'erne og 1930'ernes konfrontationer, der lignede en gentagelse af tidligere kontroverser. I begyndelsen af 1940'erne blev Budskabsfolkene assimileret af dansk Indre Mission og Luthersk Mission bl.a. som led i et generationsskifte, der ikke mindst var mærkbart i Bjolderup sogn (s. 114-129).

Forfatteren har sat sig grundigt ind i emnet. Dette fremgår med al tydelighed af en lang række enkeltheder, hvoraf der her kun skal fremhæves en enkelt. For den nordslesvigske vækkelses folk var det et centralt anliggende at pege på den ufravigelige sammenhæng mellem indre og ydre mission. I denne forbindelse omtaler Lisbeth Vestergaard Høst ikke kun den særlige forbindelse, som vækkelsesbevægelsen opretholdt til Breklummissionen. Som »Gammel Budskabskredsens selvstændige ydremissionsarbejde« omtales Øst Jeyporemissionen (jfr. s. 118, 122 og 128). Dette var et nordslesvigsk initiativ, der dels ved hjælp af et særligt udvalg, dels ved et selvstændigt selskab støttede et missionsarbejde i Øst-Jeypore i Indien, som gennemførtes ved hjælp af tidligere Breklummissionærer fra Nordslesvig, der i 1920 var blevet danske statsborgere. Arbejdet, der i 1932 blev overtaget af Dansk Missions Selskab, omtales i de foreliggende kirke- og missionshistoriske fremstillinger kun sporadisk og fejlagtigt. I tiden efter 2. verdenskrig er dette ydre-missions-arbejde gået næsten helt i glemmebogen.

Et resumé, en vurdering af den hidtidige udforskning af den nord-

slesvigske Indre Missions historie afslutter sammen med udførlige noter og en kilde- og litteraturfortegnelse bogen.

I min disputats om den nordslesvigske Indre Mission indtil århundredskiftet (1971) har jeg efterlyst en undersøgelse, der koncentrerer sig om vækkelsesbevægelsens historie i dette århundrede. Med stor tilfredshed har jeg derfor nu kunnet tage til efterretning, at Lisbeth Vestergaard Høst har præsteret dette stykke arbejde og fremlagt det i en særdeles læseværdig bog.

Angående de grundliggende kirkehistoriske hermeneutiske indfaldsvinkler taler forfatteren på den ene side om en »national fejlfortolkning« og på den anden om en fortolkning affødt af en teologisk »generalkonflikt« (s. 133). Efter hendes opfattelse har den sidste så afgjort ligget til grund for divergenserne, der adskilte de to retninger. Undertegnedes holdning til det centrale problem karakteriserer hun med ordene, at bruddet i 1912 var »altovervejende af national karakter« (s. 139).

Diskussionen om bruddets årsager enten som »nationale« eller »teologiske« er dybest set en »strid om profetens skæg«. For teologerne var konfliktårsagerne ikke det nationale spørgsmål som sådant, derimod dets indordning i en teologisk kontekst. Bogen leverer en række udmærkede eksempler på, at det forholdt sig sådan. I alt dette stod den nordslesvigske vækkelses folk, teologihistorisk betragtet, i en tradition, der gik tilbage til pietismen, herrnhutismen og til mange vakte antirationalistiske kredse og enkeltpersoner i det 19. århundrede. Det, der skilte parterne, var altså på den ene eller anden måde forholdet til det hidtil som »mellemtung« tabuiserede nationale problem. Det havde hørt og hørte »verden« til og kunne føre mennesker i synd. I begyndelsen af dette århundrede blev det så af Hans Tønnesen m.fl. gjort til en del af det kristne menneskes frihed og indordnet i en socialetisk kristen sammenhæng. Dette stred ganske imod den kirke- og teologihistorisk ikke usædvanlige kombination af orthodox dogmatik og pietistisk fromhed, der prægede store dele af den nordslesvigske vækkelse.

Faktum er under alle omstændigheder, at den teologiske konflikt udløstes af polariseringen mellem dansk og tysk omkring århundredskiftet. For teologerne var der tale om teologi, medens problemet for politikerne, redaktørerne m.v. måtte indordnes som »politik«, som holdningen til det nationale blev kaldt. I dette var der principielt set

intet nyt. Lignende konflikter kan påvises i Nordslesvig f.eks. i midten af 19. århundrede. Ny var derimod den hidtil ukendte intensitet, hvormed det »nationale« blev gjort til et teologisk problem og til generalkonflikten i de vakte kredsers fromhedsliv.

Günter Weitling

Harald Hohnsbehn: Die Flensburger Schuljugend in der Zeit des Ersten Weltkriegs.

Schriften der Gesellschaft für Flensburger Stadtgeschichte nr. 49, 1996, 398 s., DM 40.

I rækken af Schriften der Gesellschaft für Flensburger Stadtgeschichte har man i 1996 udgivet Harald Hohnsbehn's doktorafhandling fra 1995 om skolebørn i Flensborg under 1. Verdenskrig. I indledningen gør forfatteren opmærksom på, at bogen behandler en forsømt side af verdenskrigens historie, nemlig den side, der viser »hvordan det egentlig var« for en gruppe af almindelige mennesker. Til belysning af denne side beskriver Hohnsbehn Flensborg-børns dagligdag ud fra fire emnekredse: børnenes familier, fødevarer- og sundhedstilstanden, krigens betydning i skolens dagligdag og fritiden.

Forfatteren har en personlig grund til at vælge Flensborg som studieobjekt: hans bedstemor voksede op i byen under 1. Verdenskrig, men han understreger, at byen også har mere objektive fordele som grundlag for afhandlingen, nemlig at byen var garnisonsby, dens størrelse, beliggenhed, dens skolestruktur og endelig at der er bevaret et righoldigt skriftligt kildemateriale i byens arkiver.

Ud over at benytte skolearkiver, aviser og samtidige dagbøger har Hohnsbehn også interviewet 16 ældre flensborgere, der var børn i krigsårene, om deres erindringer fra verdenskrigen. Disse interviews bruger han nænsomt som kommentarer til de fundne resultater, således at man får et levende indtryk af »menneskene bag historien«.

Bogen er på en måde rystende læsning, ikke så meget på grund af voldsomme begivenheder, som ud fra det faktum at det er små 6-7-8-årige menneskebørn, den fortæller om. Et afsnit, der gør særligt indtryk, belyser hvordan »ordentlige« børn i løbet af krigen tvinges til tyveri af mad og til tiggeri. Men også skildringen af den stadige underernæring, usikkerheden, den evige frygt for om far kommer hjem og for krigen i almindelighed viser at krigen har været en hård tid for børnene. Hvis der til det daglige brød også hører tag over

hovedet, sko og tøj på kroppen og tryghed, så kunne overskriften for de tre første kapitler passende være »Giv os i dag vort daglige brød«.

Krigens direkte virkning på skolegangen beskrives også. F.eks. fik eleverne »Hindenburgfrei« ved større tyske sejre, og der blev hver uge holdt andagt med meddelelser og bøn om sejr. Ikke mindst interessant er det at se, hvordan krigen i stort set alle fag blev »læseplanstof« som f.eks. i sangundervisningen, hvor eleverne indøvede marcher og krigs- og sejrssange.

Afsnittet om fritiden indledes med interessante betragtninger over legemulighederne for datidens børn, der i modsætning til nutidens kunne benytte gaderne – uden biler – som den store legeplads. Men afsnittet beretter naturligvis også om hvordan krigen direkte blev brugt i legene.

Alt var dog ikke sorg og bekymring. De børn der voksede op under krigen var den første generation af biografgængere, og selv om censuren var streng, og lærere og forældre var skeptiske over for det nye underholdningsfænomen, så tog børnene biograferne til sig.

Som nævnt indledningsvis er bogens formål at beskrive »hvordan det egentlig var«. Det skal forstås ret så bogstaveligt: Fremstillingen er beskrivende, den svigter i analysen og glemmer de perspektiver, den kunne åbne for. Det betyder at man som læser selv må prøve at sætte det beskrevne i perspektiv.

Bogen er en videnskabelig afhandling og som sådan grundig og veldokumenteret. Alligevel er den ikke tung læsning, for forfatteren bruger et godt, klart og letflydende sprog, der gør bogen læselig og anbefalelsesværdig også for lægfolk.

Lone Anker Jakobsen

Erik Jessen: Bare han får sin vilje. Erindringer.

442 sider, ill., indb. Sønderjyske Levnedsløb nr. 29. Historisk Samfund for Sønderjylland, 1997. 298 kr.

»I en canadisk indianerstamme siger man, at der er en tid til at fiske og en tid til at tørre nettene. Nu er mine net hængt til tørre«.

Sådan slutter Erik Jessen sine erindringer, som dermed knytter sig til den klassiske tradition, hvor det er forfatteren selv, der fører pen-
nen. I den senere tid er der desværre flere og flere eksempler på, at man allierer sig med en journalist for at poppe fremstillingen op og dermed måske øge salget. Det gælder især, når det drejer sig om bø-

ger, hvis indhold appellerer til en bred kreds af læsere over hele landet. En sådan bog er Erik Jessens erindringer, selv om den vil være af størst interesse for sønderjyder i almindelighed og aabenraaere i særdeleshed.

Erik Jessen er nemlig aabenraaer. Hans far, Peter Jessen, stammede fra Vellerup ved Agerskov og var altså sønderjyde. I 1900 flyttede han til Aabenraa, hvor han blev gift. Hans kone, Eriks mor, var af en rigtig aabenraaer-slægt. Erik blev født i 1919, efter at hans far var kommet tilbage fra tysk militærtjeneste.

Erik voksede med sine fire søskende op midt i byen, hvor faderens store og i mellemkrigstiden stadigt ekspanderende manufakturforretning lå. Man får et levende indtryk af, hvordan livet dengang formede sig for den del af det aabenraaske borgerskab, der både var økonomisk godt stillet og som samtidig var sønderjyder. Selv har jeg dog især hæftet mig ved hans beskrivelse af sin tid som spejder. Det skyldes nok for en del, at jeg første gang lærte den syv år ældre Erik at kende som spejderfører (syv år er meget i den alder). Men det hænger også sammen med, at bogen giver en tydelig afspejling af, at spejderbevægelsen på mange måder kom til at præge Erik Jessens personlige udvikling, herunder ikke mindst hans holdninger til tilværelsen; »her mødte jeg noget, som jeg både kunne magte, og som også interesse-rede mig« som han allerede noterer side 52.

Erik Jessen var soldat i Sønderborg den 9. april og lægger ikke skjul på sin frustration over, at de danske styrker aldrig kom i kamp; han blev hjemsendt den 15. april. Men oplevelsen havde været medvirkende til, at han allerede i august 1940 blev medlem af den såkaldte Aabenraa Kreds, der udviklede sig til et tidligt led i modstandsbevægelsen. Også farvermester Jacob Jacobsen blev medlem, og sammen meldte de sig ind i Dansk Samling, som Jacob Jacobsen var kandidat for ved folketingsvalget i marts 1943. I mellemtiden havde Erik Jessen tilbragt årene 1940-43 i Århus, hvor han uddannede sig til en stilling i forretningen i Aabenraa, samtidig med at han dyrkede spejderarbejdet. Her traf han Lissen, som han blev gift med sidst i 1944, selv om Erik i forsommeren 1944 var gået under jorden efter at have været arresteret af Gestapo og siddet fængslet nogle dage i Aabenraa.

*

I sommeren 1945 kunne Lissen og Erik flytte ind i eget hus i Aabenraa. Erik var vendt tilbage til en stilling i forretningen på Storegade

og kunne samtidig se tilbage på Aabenraa Kredsens virke under krigen. Syv medlemmer af kredsen havde været i koncentrationslejr, men slap alle hjem med livet i behold. Det var lykkedes to at nå til England; den ene var Jacob Jacobsen, der efter befrielsen kom tilbage i engelsk uniform. Men iøvrigt var Aabenraa Kredsen langt fra løbet tør for ideer. Således startede man en ugeavis, »Slesvigeren«. Hensigten var bl.a., i overensstemmelse med Dansk Samlings politik, at få »Sydslesvig hjem til Danmark«. Befrielsesregeringens Grænsen-liger-fast politik var man altså ikke enig i.

Senere i bogen (side 322f) gør Erik Jessen status m.h.t. retsopgøret. Hans hovedindvending er, at det, fordi det trak så længe ud, medførte at de små syndere fik forholdsvis høje straffe, mens de store slap billigt. Man får det indtryk, at han til de små syndere ikke mindst regner mange medlemmer af det tyske mindretal. I denne forbindelse lægger han iøvrigt vægt på at få dementeret, at han i august 1945 skulle have været med til at sprænge Knivsbjerg-tårnet i luften.

Årene efter befrielsen blev travle for Erik Jessen. Det drejede sig om forretningen, spejderlivet samt – med en spæd start i 1946, men med stigende intensitet – det politiske arbejde, der nåede sin foreløbige kulmination med borgmesterposten i Aabenraa i 1958.

I mellemkrigstiden var ingen aabenraaere i tvivl om, hvad »Peter Jessen« betød. Men ikke mindst på en studierejse til USA i 1955 registrerede Erik Jessen, at denne type af traditionelle manufakturforretninger næppe kunne overleve. Nye butikstyper var på vej: Andre geografiske placeringer, supermarkeder, nye kombinationer i varesortimentet og ikke mindst mere selvbetjening. Disse problemer blev ikke mindre af, at familien før, under og i årene efter krigen længe og tilsyneladende stiltiende var gået ud fra, at de fire Jessen-brødre i fællesskab skulle drive forretningen videre som hidtil.

Midt i disse problemer døde faderen, Peter Jessen, i 1953. Som Erik Jessen kort er inde på hen mod bogens slutning, var ideerne om at fortsætte i fællesskab alt for optimistiske. Det endte da også med, at de fire brødre gik hver til sit. Det er forståeligt, men for læseren beklageligt, at den bagved liggende strukturudvikling i dansk handel, som giver en væsentlig del af baggrunden for forretningens vanskeligheder, ikke behandles samlet. Brikker kan samles op hist og her. Men tættest på de konkrete vanskeligheder kommer Erik Jessen nok, når han konstaterer, at »et forretningsmæssigt familiesamarbejde i sig selv

er vanskeligt«, idet der vil være en tilbøjelighed til, at de forretningsmæssige hensyn får for lille vægt.

*

Afsnittet om spejderliv efter den anden verdenskrig er centralt. Erik Jessen blev hurtigt chef for Aabenraa kolonne. Mere bemærkelsesværdigt er det, at han af chefen for Det Danske Spejderkorps, dvs. alle de gule spejdere, i 1951 blev opfordret til at redigere korpsets drengeblad; man havde altså lagt mærke til ham. Det var sket i forbindelse med korpsets førertræning, som han havde været tilknyttet siden 1941, og som han blev leder af i perioden fra 1956 (hvor han samtidig kom i byrådet) til 1966, hvor han ikke længere kunne overkomme arbejdet både med forretningen, i byrådet samt spejderarbejdet, der havde taget et stadigt stigende omfang. Den øvrige ledelse af de gule spejdere var ikke meget for at give slip på ham; de havde tænkt sig, at han skulle overtage posten som chef for alle de dengang op mod 50.000 gule spejdere, men det blev der altså ikke noget af.

Han påtog sig dog at lede korpsslejren i Sønderjylland i 1969, som skulle få 9.000 deltagere. Hvis man ikke kender noget til spejderbevægelsen, kan man slet ikke vurdere de krav, der stilles til en korpsschef og til lederen af en sådan lejr, og Erik Jessen har ikke i bogen for vane at bidrage med den slags oplysninger. Det drejer sig ikke blot om at have overblik og kunne administrere, herunder at delegere i rimeligt omfang. Det drejer sig heller ikke kun om at påtage sig lederansvar og en enorm arbejdsbyrde. Det drejer sig samtidig om at kunne realisere alt dette gennem dialog, gennem afvejning af de argumenter, der fremføres for og imod, med henblik på såvidt muligt at nå frem til, hvad man i dag kalder en konsensus-løsning. I et korps af frivillige skal man helst kun sætte sin vilje igennem, når det er absolut nødvendigt. Det følte Erik vist, at det var, i forbindelse med korpsslejren i 1969. Han var ikke tilhænger af improvisation og manglende overordnet planlægning, og da slet ikke i året efter ungdomsoprøret. »Oprøret« anno 1968 var bestemt ikke Eriks kop te.

Jeg tror, at Erik Jessens livsholdning sammenfattes ganske godt i hans afsluttende betragtninger om spejderbevægelsen, som aldrig overvandt tilbageslaget i 1968. Han mener, at man hellere skulle have sat hælene i og holdt fast i »de gamle levedygtige ideer og dyder«, som Baden-Powell havde baseret spejderbevægelsen på. Disse ideer har sikkert også været en vigtig basis for Erik Jessen selv, også for

de dele af hans aktiviteter, som ligger uden for spejderbevægelsen, herunder det politiske.

*

I 1946 afholdtes det første byrådsvalg efter krigen. Der blev opstillet en Dansk Liste udenfor Partierne, som bl.a. havde sine rødder i den ovenfor omtalte Aabenraa Kreds. Erik Jessen ønskede på daværende tidspunkt ikke at blive valgt og var godt tilfreds med en opstilling som nr. 7. I 1950 blev den socialdemokratiske borgmester Georg Buchreitz afløst af Jens Gjelstrup fra Venstre, som fastholdt posten i 1954. I 1950 havde Erik Jessen været nr. 5 på listen, i 1954 var han avanceret til nr. 2 efter Jes Caspersen, som fik listens eneste mandat. Han trak sig imidlertid i 1956, og dermed kom Erik Jessen i byrådet. Efter valget i 1958 blev han borgmester.

Hovedparten af dette stof, som der efterhånden findes en del fremstillinger af, lader jeg ligge. Det skal dog nævnes, at Erik Jessens gamle ven og kampfælle, Jacob Jacobsen, der havde sluttet sig til de konservative, i 1958 blev Erik Jessens modkandidat til borgmesterposten. Det blev altså Erik Jessen, der vandt. Han beholdt borgmesterposten helt til 1970.

Der kan være grund til i højere grad, end Erik Jessen gør, at fremhæve og drøfte årsagerne til, at de konservative fra 1920 og frem til forbi år 2000 ikke på noget tidspunkt har haft borgmesterposten. Fink-æraen fra 1920 til 1946 skal jeg lade ligge, men for resten af perioden tror jeg, at især to forhold har gjort sig gældende. For det første førte Erik Jessen i videst muligt omfang konsensus-politik med socialdemokraterne og ikke mindst med deres førstemand, Georg Buchreitz, som fortsatte i byrådet til 1967. Man kan måske endda udkaste den strøtanke, at der hermed blev grundlagt et samarbejde hen over midten mellem Socialdemokratiet og Erik Jessens liste, som fra 1970 fortsatte i amtsrådet, hvor Erik Jessen kom til at repræsentere Venstre. Derimod har et sådant samarbejde kun kunnet realiseres på landsplan en enkelt gang, i 1978-79.

Hertil kommer, at Erik Jessen vistnok altid havde i baghovedet, at når det kom til stykket, ville de tyske stemmer ofte blive tungen på vægtskålen. Derfor gjaldt det om at bidrage til, at de foretrak ham for de konservative. Det lykkedes som bekendt. Selv om jeg kun har et overfladisk kendskab til disse forhold er det mit indtryk, at der i mudrede situationer efter et byrådsvalg aldrig er blevet valgt en borg-

mester i Aabenraa, uden at Slesvigsk Parti har peget på den pågældende, når man kom til den afgørende afstemning.

Uden at gå i detaljer kan man vist med Erik Jessen fastslå, at den nævnte konsensus-politik, som blev ført i hans borgmestertid, gav gode resultater. Kommunen købte jord med henblik på at skabe udvidelsesmuligheder for byen. Man fik etableret gode almennyttige bebyggelser, og mange uddannelsesinstitutioner blev startet eller udvidet.

I 1970 skulle den nye kommunalreform træde i kraft. Den indebar bl.a. kommunesammenlægninger, som også skulle give Aabenraa et større opland. Det lykkedes dog kun delvis. Rise kommune (med Rødekro) ville ikke være med. Den kommission, der skulle behandle sådanne uenigheder i hele landet, gav ikke Aabenraa medhold. Det er nok den sag i Erik Jessens tid som borgmester, hvor det har ærgret ham mest, at han ikke fik sin vilje. Kommissionens sekretær skulle han iøvrigt senere støde på. På næsten alle andre områder gik det, som Erik Jessen gerne ville have det. Amtet kom til at hedde Sønderjyllands Amt; på baggrund af den senere tids navne-debat skal det i forbifarten nævnes, at Erik Jessen noterer, at navnet »næppe var helt korrekt, idet det historiske Sønderjylland strækker sig ned til Ejderen«. Han var klar over, at under de nye forhold gik det ikke med lokal-liste, og sluttede sig til Venstre, hvis spidskandidat han blev i 1970 ved valgene både til amtsrådet og byrådet i Aabenraa. Han fik begge borgmesterposter tilbudt og valgte den som amtsborgmester. Endnu en bemærkning i forbifarten: Har Erik Jessen nogensinde tabt et politisk valg? Svaret er vist benægtende. I hvert fald blev han genvalgt som amtsborgmester både i 1974 og 1978.

*

Det forekommer helt naturligt, at et særligt kapitel handler om »Grænseland«. De spændte nationale forhold i hans barndoms Aabenraa og hans aktivitet med henblik på at få grænsen flyttet sydpå efter befrielsen blev ikke fulgt op af en negativ holdning, hverken til tyskerne eller det danske mindretal i Sydslesvig, eller til det tyske mindretal nord for grænsen. Hans forhold til Slesvigsk Parti i det politiske arbejde er strejft ovenfor; at det tyske mindretal fortsat kun med nød og næppe kan mønstre 5.000 stemmer ved amtsrådsvalgene hører med i billedet. Det gør det også, at Erik Jessen var en af den gruppe danskere, der i 1953 søgte optagelse i Aabenraa Skyttelaug, hvor kommandospro-

get var tysk. Lauget samler nu såvel tyske som danske borgere, som i pinsen marcherer gennem Aabenraa i kjolesæt og med høje hatte forud for skydningen. I 1985 blev Prins Henrik æresmedlem. Sådan udglattes nationale modsætninger, efterhånden som tiden går. Især hvis fremsynede ledere bidrager til, at processen får det rigtige forløb.

Det har Erik Jessen ikke mindst gjort i forbindelse med det grænseoverskridende samarbejde med Sydslesvig. Et tidligt resultat, iøvrigt inspireret af Flensburger Tage som var startet i 1954, var det første Dansk Tyske Møde i Aabenraa i 1960, hvor Ludwig Erhard og Viggo Kampmann var hovedtalere for en talstærk tilhørerskare. Disse møder fortsatte helt frem til 1978.

Efter at Erik Jessen i 1970 var blevet amtsborgmester, knyttede han endnu flere personlige kontakter hen over grænsen, og mulighederne for grænseoverskridende initiativer voksede – og blev udnyttet. Et resultat var Dansk Tysk Forum, hvor kommunalpolitikere fra begge sider af grænsen drøftede forhold af fælles interesse. Man kan her ifølge Erik Jessen finde starten på det samarbejde, som i 1997 gav anledning til så megen debat. Han giver side 349 EU-modstanderne hovedansvaret for, at »forholdet mellem dansk og tysk i grænselandet fik sig nogle skrammer«. Alligevel sidder man tilbage med en fornemmelse af, at Erik Jessens anlæg for at opsøge spinatbede og porcelænsbutikker har været væsentlig mindre udviklet – eller også holdt bedre i ave – end efterfølgerens.

Erik Jessen udviklede sig således i tiden efter den anden verdenskrig fra at være ungdommelig grænseflytter til at få en central placering som brobygger mellem Nord- og Sydslesvig. (At anmelderen for vistnok første gang skriver Nordslesvig og ikke Sønderjylland er en anerkendelse af denne indsats). Omtalen heraf kan passende afrundes, som han selv gør det, med nogle betragtninger over forholdet mellem dansk og tysk. Han frygter ikke dansk-tyske modsætninger, men »lever i en dyb tro på, at der i dansk kultur og livsform findes en styrke, som ikke sådan kan knægtes, men som tværtimod fint kan eksporteres til andre folkeslag. Der er ingen grund til fortsat at pleje vort mindreværdskompleks og vor underlegenhedsfølelse. Tværtimod har vi meget, vi kan give andre« (side 357).

*

Allerede i 1982, kun godt 60 år gammel, måtte Erik Jessen trække sig tilbage som amtsborgmester. Han var godt et år forinden med sine

egne ord blevet »vingeskudt«, med lammelser i venstre side som en varig følgevirkning. Det forhindrede ham dog ikke i at spille en central rolle i den følgende periodes fusionsforhandlinger, både inden for realkrediten og banksektoren.

Tilbage i 1959 var Erik Jessen blevet medlem af repræsentantskabet for Sønderjyllands Kreditforening, hvor han senere blev næstformand. Han var således med, da fusioner i 1970'erne førte til dannelsen af to store kreditforeninger: »Forenede Kreditforeninger« (øerne) og »Jyllands Kreditforening«, hvor Erik Jessen i 1983 blev formand for bestyrelsen. Han var således centralt placeret, da »Nykredit« blev dannet ved en fusion af disse to; Erik Jessen blev formand for Nykredit, mens Hans Ejvind Hansen blev direktør. Han modtog imidlertid et tilbud om at blive ordførende direktør i Handelsbanken. Erik Jessen lagde vægt på at få Thorleif Krarup som hans efterfølger, bl.a. »ville det være gavnligt for de bonede gulve i København at få en chef, der var vokset op i et fiskerhjem i Lemvig«. Han konkluderer med tilfredshed at »faktisk var vi ganske gode til at samle gode folk omkring os i Nykredit«. Man kan i denne forbindelse ikke lade være med at sende en tanke til Erik Jessens tid som leder i spejderbevægelsen. Det er nok ikke mindst her, at han fik opbygget den menneskekundskab og sans for lederegenskaber, som sammen med en tro på gamle dyder har været grundlag for de mange afgørende beslutninger, som han traf i disse år.

Og så var fusionernes tid endda ikke forbi. Inden Erik Jessen i 1991 trak sig tilbage som formand for Nykredit, var der blevet forhandlet og truffet principbeslutning om et udvidet samarbejde mellem Nykredit, Unibank og Tryg Forsikring, et projekt som imidlertid senere løb ud i sandet. Desuden var der på BRFs initiativ fortrolige forhandlinger om en fusion af Nykredit og BRF. Den idé troede Erik Jessen ikke meget på. Dels betragtede han ikke størrelse som et mål i sig selv, og BRF var engageret i en række store, risikobetonede lånesager. Dels var han i tvivl om, hvorvidt BRFs direktion ville harmonere med Nykredits, hvad der næppe kan udlægges som en kompliment til BRFs. Komplimenter er der heller ikke til den daværende offentlige repræsentant i Nykredits bestyrelse – iøvrigt den samme person som havde siddet på den anden side af bordet, da der blev forhandlet om indlemmelse af Rødekro i Aabenraa kommune forud for kommunesammenlægningen i 1970.

Også i forbindelse med fusionen af Den Nordslesvigske Folkebank

med de andre gamle sønderjyske banker, der i 1970 blev til Sydbank, spillede Erik Jessen en vigtig rolle. Kort efter fusionen afløste han Johan Paulsen, Tønder, som formand og stod dermed i spidsen for den storstilede operation, der efterhånden gjorde Sydbank til en »omtrent landsdækkende bank«.

Baggrunden for den udvikling i retning af fusioner, koncentration og andre former for samarbejde inden for den danske finansielle sektor, som har præget tiden siden 1970'erne, har Erik Jessen selvfølgelig ingen indflydelse haft på. Men han har siddet for bordenden, hvor mange vigtige afgørelser skulle træffes. Og når engang periodens finansielle historie skal skrives, vil Erik Jessen nok komme til at stå ret højt på listen over de centrale aktører, der traf de rigtige beslutninger, også set i bakspejlet.

*

Erik Jessens erindringer går mere i bredden end i dybden; navneregisteret omfatter op mod 1.000 navne. Desuden vil han – med nogle enkelte undtagelser – hellere være positiv end negativ; det gælder både hans personkarakteristikker og beskrivelser af begivenhedsforløb. »Jeg tror ikke, at man skal skrive alt det, man ved« citerer han Dronning Ingrid for at have sagt ved en privat middag – og det råd har han fulgt. Som læser føler man somme tider, at det kan være svært at få overblik – svært at se skoven for lutter grønne træer. At han selv i sine mange gøremål har haft og bevaret overblikket, skulle gerne være fremgået af det foregående.

Anders Ølgaard

Karin Johannsen-Bojsen: Himmel med mange stjerner.

En roman fra Sydslesvig. Poul Kristensens Forlag. 1997. 418 s., indb., kr. 260.

»Festivalen var lykkeligt overstået ... Nu var der blot oprydningen tilbage«. Således indleder Karin Johannsen-Bojsen sin roman og anslår dermed temaet: At tage pulsen på det danske i Sydslesvig, som det tager sig ud netop nu; samt indirekte at indkredse begrebet om den sydslesvigske identitet.

Bogen er opbygget om en række konfliktpunkter repræsenteret i persongalleriet: Sydslesvig contra dansk og tysk, græsrødder mod organisationer, vestkysten contra Flensborg-området, selvudfoldelse

overfor selvopofrelse, rødstrømpe overfor husmor, ung overfor gammel og fornyelse overfor tradition. Især det sidste punkt er styrende og indbefattes af den forestående »oprydning«.

Vi befinder os ved vestkysten i et folkeligt og aktivt dansk miljø præget af en stærk historisk tradition. Der er langt til Flensborg og den organisatoriske dominans byen synes at udgøre i hele området. Der fremstår da også et udpræget behov for lokal selvhævdelse, ligesom der ofte skeles ud af øjenkrogene mod øst, mellem de mange kulturelle initiativer, for at tage bestik af situationen der.

Handlingen udspiller sig omkring hovedpersonen Kirsten. Hun repræsenterer den rebelske fløj blandt de yngre kræfter i de danske organisationer, hun er sidst i 30'erne og viceskoleinspektør på en lokal dansk skole. Hun er hektisk engageret i det danske arbejde, så meget at hendes mand har forladt hende til fordel for et socialt virke blandt gadebørn i Berlin. Hun er alene med sin teen-age søn, som hun åbenlyst føler frustration over at forsømme. Vi møder hende midt i sin stræben for et ambitiøst lokalt projekt, nemlig oprettelsen af en gård i Sydslesvig, en gammel Haubarg skal ombygges til et sted for folk der længes efter at være »kreative ... være fælles om noget ... og hele tiden fornemme, hvad det er, der forbinder os i mindretallet«, eller som Kirsten naivt/optimistisk sammenfatter det: »Det skal simpelt hen være det hele«. Man aner konturerne af et nederlag, og konflikten lurer lige om hjørnet.

Kirsten er afvisende overfor det traditionelle, idylliske billede af Danmark, ligesom hun er særdeles kritisk overfor de tilrejsende og bedrevidende rigsdanskere. Hun forsvarer, til stor forargelse, under en paneldiskussion, retten til at tale tysk, men føle dansk. Desuden er hun rødstrømpe og som sådan ilde set i traditionelle grupper som f.eks. husmoderforeningen, uden dermed at have et større bagland at alliere sig med ud over Marskens Græsrodder, en flok ligesindede, der arbejder for det fælles gårdprojekt. Hun fremstår egentlig temmelig ensom og isoleret i en situation, der ikke alene drejer sig om det nationale, men i grunden nok så meget om hendes egen identitetskonflikt. På denne måde er det personlige vævet sammen med det politiske, og det historiske stof bliver formet til en roman uden der ved at blive digteri.

Kirsten er selvbevidst og med mange kanter, i sin kompromisløshed oplever hun en række sammenstød med omgivelserne, og da hun samtidig får adskillige nederlag, følger vi, hvordan disse kanter slibes

af undervejs. Således fremstår hun væsentligt modnet mod romanens afslutning; som sådan kan værket da også ses som en udviklingsroman.

K. J.-B's fortjeneste består hovedsagelig deri, at hun tegner et billede af det Sydslesvig, vi kender idag med konflikter og brydninger. Hendes ærinde er ikke skønmaleri, men en sanddru fremstilling af forhold, hun er fortrolig med og tydeligt dybt engageret i. Hun trækker tæppet til side, og viser, hvad der foregår i håbet om eftertæksomhed hos læseren og debat i mindretallets rækker. Uden selv at tilkendegive klare holdninger er hun tydeligt kritisk i mange forhold; til tider fornemmer man egne ord bag Kirstens skarpe udsagn.

Når græsrodsinitiativet slår fejl og bevillingen i stedet flyder til et kulturhus i Flensborg, ovenikøbet med en rigsdanser som leder, er holdningen ikke sløret, og vi harmes let med hende. Men her sætter forfatteren også tingene på spidsen, for nok er det naturligt at trække fronterne op i en litterær fremstilling, det er dog bare med fare for et stykke unuanceret samtidsjournalistik. At det organisatoriske således skulle kvæle det folkelige, samt at ledere nord fra grænsen, i deres uforstand, skøjter overfladisk hen over traditionen, kan måske være en del af sandheden, men vel ikke nødvendigvis den hele? Forførelsen ligger på lur.

Hendes fortjeneste består endvidere i, hvad der specielt kan have interesse for udenforstående, at hun belyser væsentlige sider af den komplicerede, historiske baggrund, som denne afspejler sig gennem hovedpersonens slægtninge. Man undrer sig, og læser med åben mund, »det kan da ikke passe«. Det er virkelig nogle gode historier K. J.-B. disker op med her. De skaber dybde og sætter samtiden i et overbevisende relief.

Det er en mursten af en roman. Mere end 400 sider skrives ikke i en kort, inspireret stund, men derimod på baggrund af en omfattende research. Bogen kan ses som en fortsættelse af Regnbuelandet, men læses uafhængigt af denne, og virker i øvrigt ved sin grundighed mere overbevisende.

Omslaget er et maleri af Rolf Voss med en haubarg under en truende himmel.

Erik Fredens

Harry Kunz: Wegweiser zu den Quellen der Haus- und Hofgeschichte Nordfrieslands.

Udg. af Nordfriisk Instituut, Bredstedt (i samarbejde med Landesarchiv Schleswig-Holstein), 263 s., Bredstedt 1998, DM 39,80.

Ejendomshistorie kan »bruges til mange ting«. Oplysninger om ejerne af gårde og huse er et vigtigt supplement til kirkebøgerne og de øvrige almindelige kilder til slægtshistorien. Hverken sogne- eller byhistorie kan skrives uden at skele til ejendomshistorien, og også for den bredere landbrugshistorie er de enkelte ejendommers historie af betydning. Kildematerialet til emnet er mangesidigt, men desværre ofte svært tilgængeligt.

Det er derfor prisværdigt, at Nordfrisisk Institut i Bredsted har udgivet denne guide til kilder vedr. emnet så vidt det gælder Nordfrisland, d.v.s. de gamle amter Sydtønder, Husum og Ejdersted incl. Nordsø-øerne. Bogens første del er en kortfattet gennemgang af de vigtigste kildegrupper, grundbøger, skyld- og panteprotokoller, amtsregnskaber, skattelister osv. Dernæst følger en liste over alle kommuner i Nordfrisland med angivelse af deres administrative tilhørsforhold før 1889. Den er nyttig, fordi kilderne i arkiverne skal søges under de administrative enheder, hvor de er blevet til.

Bogens vigtigste del er den store kildefortegnelse, som alene omfatter 200 sider. Her registreres de relevante kilder separat for hver enkelt administrativ enhed (amt, landskab, herred, ø, gods eller by). Listerne omfatter kilder i landsarkiverne i Slesvig og Aabenraa og i kredsarkivet i Husum. Også Rigsarkivet er medtaget, derimod ikke akter i kirkeligt eje. Gennem disse lister er det muligt at finde frem til store dele af det meget spredte kildemateriale, som findes om ejendomme og dermed slægts- og lokalhistorie i Vestslesvig fra landegrænsen til og med Ejdersted.

Sidste del af bogen er en detaljeret litteraturliste. Den registrerer tyske – og danske – arbejder om landbrugshistorie, rets-, administrations- og skattehistorie samt en lang række titler vedr. de enkelte lokaliteters lokalhistorie.

Men selvfølgelig kan en sådan tværgående fortegnelse kun yde »førstehjælp«. For den der vil helt til bunds i emnet er det fortsat nødvendigt at opsøge de grundlæggende arkivfortegnelser. Alt er heller ikke med. F.eks. er jordebogen 1613 for Tønder i Aabenraa ikke medtaget, omend Peter Kr. Iversens udgave af samme ses i litteratur-

listen. Det er ikke nævnt, at der findes oplysninger om Sild og Før i de første bind af geestherredernes bibøger i Aabenraa. Enkelte oplysninger i indledningen er ikke a jour (s. 17: konceptkortene til Viden-skabernes Selskabs kort findes ikke i Rigsarkivet/Geodætisk Institut men i Kort- og Matrikelstyrelsen. s. 15: Skyld- og panteprotokollerne tager generelt deres begyndelse i 1734, ikke i 1650, og protokollering var ikke pligt fra 1600-årene, men først fra 1813). Det er misvisende i jurisdiktionslisten at fremhæve, at herreder og *sognedistrikter* blev ophævet 1889 ved indførelsen af den preussiske kredsordning. I Slesvig var sognet først og fremmest en kirkelig-administrativ enhed, og den levede jo videre efter 1889.

Lars N. Henningsen

Klaus-Joachim Lorenzen-Schmidt: Lexikon historischer Berufe in Schleswig-Holstein und Hamburg.

(Kleine Schriften des Arbeitskreises für Wirtschafts- und Sozialgeschichte Schleswig-Holsteins, bind 2), 172 s., Kiel 1996. DM 25.

Enhver som arbejder med gamle kirkebøger eller folketællinger fra det slesvigske område, eller som sidder bøjet over kilderne i landsarkiverne eller i Rigsarkivet, kender til problemet: Ofte optræder der erhvervsbetegnelser, som er svære at forstå, og ovenikøbet benytter kilderne hyppigt tyske betegnelser, også i Nordslesvig. En ordbog er derfor tit et helt nødvendigt hjælpemiddel. Ordbøger med gode forklaringer af gamle og måske glemte erhvervsbetegnelser er imidlertid ikke hvermands eje. Derfor er det glædeligt, at der nu foreligger et leksikon over sådanne ord. Bogen omfatter erhvervsbetegnelser fundet i kilder ældre end 1867 vedrørende Slesvig, Holsten, Lauenburg, Hamborg og Lübeck. Medtaget er betegnelser, som forfatteren er stødt på i sin vidtstrakte læsning af utrykte og trykte kilder. For hver enkelt betegnelse er givet en kort forklaring, og det er angivet, hvor betegnelsen geografisk er truffet.

Dette leksikon giver sig ikke ud for at være det endelige værk om emnet, og forfatteren fremhæver, at han tager mod supplementer fra benyttende, så de kan indgå i kommende, forbedrede udgaver. Bogen kunne da også være langt større. En stor del af indholdet bygger på kilder fra Holsten, Hamborg og Lübeck. Nordslesvig fylder ikke så meget i kildehenvisningerne. Der kan ligeledes – og det er selvfølgelig i et sådant foreløbigt værk – peges på ordforklaringer, som er for

snævre og ikke dækker begrebet fuldt ud. Blot et par eksempler: Under »Achtsmann« kan ikke ses, at en ottemand var navnet for de sognemænd, som deltog i kirkens og sognets lokale styre. En »Districts-Schullehrer« forekom ikke kun i byerne, men var den almindelige betegnelse på læreren ved de distriktsskoler på land og i by, som var fastlagt i skoleloven af 1814. Det er ikke dækkende at forklare en »Districts-Chirurgus« med henvisning til »Physicus« (amtslæge). En »fabrikant« var ikke kun den der drev en ikke laugsbunden produktionsvirksomhed – ordet »fabrikant« kunne også betyde den menige, faguddannede medarbejder i en sådan virksomhed. Det er lidt snævert at definere en »Gewürzhändler« som en der handler med »Gewürzen« (krydderier). Ordet svarer til dansk »urtekræmmer«, i dag ville vi sige »kolonialhandler«. Betegnelsen »Hofrat« kan også dække andet end en dommer ved hofretten i Lauenburg eller en russisk embedsmandstitel i Altona. F.eks. bar Augustenborg-hertugens øverste embedsmænd i Gråsten og Augustenborg titlen »hofråd«. Ridefogeden i Haderslev amt er ikke helt at ligestille med herredsfogeden, men havde særlige opgaver som skatteopkræver og deltog i syns-, vurderings- og skifteforretninger. Når det gælder ordet »Schweizer« er alt næppe sagt med definitionen »vagtmand«. I alt fald sidst i 1800-årene kunne ordet betegne de fremmede tjenestefolk, som på gårdene i Nordslesvig tog sig af malkning og pasning af kvæget.

Dette leksikon erstatter kort sagt ikke andre ordbøger, og det bygger ikke i særlig grad på kilder fra Slesvig/Sønderjylland. Alligevel kan det være til god nytte også her. Det er udtryk for et flittigt indsamlingsarbejde, og man må ønske, at det følges op af nye udgaver – behovet er latent.

Lars N. Henningsen

Heinrich Mehl (udg.): Typisch Schleswig-Holstein? Merkmale – Meinungen – Mißverständnisse.

Boyens & Co., Heide 1997, 208 s., indb., ill., DM 38.

Hvad er typisk for forbundslandet Slesvig-Holsten, dvs. Sydslesvig, Holsten og Lübeck? For at besvare dette vanskelige spørgsmål har udgiveren, som er leder af »Volkskundliche Sammlungen«, afdelingen for materiel folkekultur ved landsmuseet i Slesvig, samlet en buket af 21 artikler. Forfatterne er hovedsagelig yngre eller helt unge forskere, hovedparten med en uddannelse i folkemindevidenskab el-

ler materiel folkekultur. De prøver at komme rundt om emnet og stille kritiske spørgsmål til gængse klicheer. Der indledes med et blik på Slesvig-Holsten, som området er fremstillet i rejsebeskrivelser omkring 1800. Vi præsenteres for nogle af de billeder, som en række malere har givet af landet, både den frisiske vestkyst og østkystens Egersund. Der er kapitler om Slesvig-Holsten-billedet i skolebøger og i lokalhistoriske arbejder og om udvalgte sider af arkitekturen. En række kapitler har historisk tilsnit – om søfartens betydning, om flygtningene efter 1945, om folkeminder. Der redegøres for en spørgeundersøgelse hvor studerende er spurgt om deres indtryk af landet. Vindkraften, som med de mange vindmøller præger især vestkysten, sættes under lup, og der slutes af med et kapitel om det allernyeste, som siges at bryde med de gængse klicheer om Slesvig-Holsten som landet med rapsmarker og stråtækte bondehuse: Landbruget står i dag kun for 2% af bruttonationalproduktet, produktionsvirksomhederne for 30%, servicesektoren for 50%. Bag disse tal gemmer sig ekspansion på IT-området og den højteknologiske sektor.

Bogens artikler maler med den brede og causerende pensel. Den er mere journalistik end videnskab og er mest egnet som underholdende ferielektüre. Der er grund til at fremhæve en principiel skævhed i synsvinklen. Der er f.eks. en god artikel om den vigtige hollandske indflydelse på området. Men hvor er påvirkningen fra Danmark og den danske historie? Det er knap nok nævnt, at de to hertugdømmer gennem århundreder var en del af den danske helstat – og at f.eks. søfarten blomstrede bl.a. som følge af de muligheder, som helstaten skabte. Der er en artikel om plattyskens position i Slesvig-Holsten – men kun antydninger af de utallige mindelser om dansk sprog i Sydslesvig. Den danske historie spises af med et par sider om det mindretal, som blomstrer efter 1920.

Skævheden er påfaldende – og kan vel kun forklares som overfladiskhed eller manglende kendskab til det virkeligt enestående ved dette område inden for forbundsrepublikken. Tyske forskere, som er uddannet ved tyske universiteter og ikke flasket op med »Landesgeschichte«, kan nok komme til at overse det særegne, som gemmer sig i Slesvig-Holstens danske historie. Havde de set på f.eks. Slesvigs stednavne eller bygningernes kongemonogrammer og de mange forskelle mellem Slesvig og Holsten, var der nok blevet plads til mere dybde i bogen.

Lars N. Henningsen

Johan Peter Noack: Det danske mindretal i Sydslesvig 1948-1955
bd. 1-2, ill., indb., 646 s. Institut for Grænseregionsforskning, Åbenrå
1997, kr. 295.00

Med den foreliggende bog har Johan Peter Noack afsluttet sin fremstilling af det danske mindretals historie og dansk Sydslesvig-politik fra 1920 til 1955.

Noack skriver især politisk historie, og også i hans nye bog står statspolitikken centralt med tre politiske analyser. Den første skildrer, hvordan den danske og britiske regering i 1947-49 banede vej for Kiel-erklæringen og dermed for sydslesvigske mindretalsrettigheder. Den anden behandler den slesvig-holstenske ministerpræsident Friedrich Wilhelm Lübkes grænsepolitiske strategi og chikanepolitik over for den sydslesvigske politiske bevægelse i årene 1951-54. Den tredje viser, hvordan den danske og tyske regering fra 1951 banede vej for en gradvis tilnærmelse mellem de to lande og som følge heraf for København-Bonn mindretalserklæringerne i 1955, der erstattede Kiel-erklæringen fra 1949. Heri sikrede hvert land for sig sit mindretals demokratiske rettigheder: Danmark det tyske og Tyskland det danske mindretals.

Noack analyserer derudover den sydslesvigske bevægelses tilbagegang efter 1948 og den snævre SSF- og SSW-ledelses bestræbelser på at forhindre, at bevægelsen politisk brød sammen samtidig med, at den søgte at fastholde flest muligt kulturelt i det danske og sikre mindretallet dets rettigheder i en tysk stat. Noack undersøger til dels, under hvilke indre og ydre modsætninger dette skete og i hvor høj grad det lykkedes. Vægten ligger dog på den danske, tyske og britiske stats og den slesvig-holstenske delstats politik i Sydslesvig, hvor en tilnærmelse mellem dansk og tysk og mellem Danmark og Tyskland forudsatte, at den politiske bevægelse i Sydslesvig gik tilbage, blev kulturel og fik mindretalsrettigheder. En tilnærmelse mellem Danmark og Tyskland var samtidig betinget af, at den kongerigske og nordslesvigske afstand til det tyske efter besættelsen blev formindsket så meget, at Danmarks forhold til mindretallet i Nordslesvig kunne normaliseres.

Noack kortlægger yderst detaljeret de politiske beslutningsprocesser og begivenhedsforløb i Danmark og det politiske spil mellem Danmark, Tyskland, Storbritannien og Slesvig-Holsten på regerings- og landsregeringsplan. Det gør bogen svær at læse, og tit virker det, som om fremstillingen knap nok skrider fremad. Det havde lettet læs-

ningen, hvis Noack var begyndt med sin konklusion og så ud fra den havde skrevet sine fire enkeltstudier og tydeligere givet dem karakter af selvstændige studier. De bringer jo en del nyt, der belyser Sydslesvig-spørgsmålets rolle i dansk politisk historie fra 1948 til 1955, hvoraf s. 109-128 i øvrigt svarer til hans artikel »Rigsdagspartiernes erklæring 29. juni 1949. En sidste parlamentarisk Sydslesvigkrise«, i Sønderjyske Årbøger 1992.

I sin første studie skildrer Noack hvordan Danmark og Storbritannien søgte at lægge en dæmper på det nationale opbrud i Sydslesvig og derved gjorde Sydslesvig-spørgsmålet til et mindretalsspørgsmål. For Danmark gjaldt det om at få så mange indrømmelser og garantier for mindretallets politiske, kulturelle og sproglige frihed, som rammerne om den britiske Tysklands-politik overhovedet gjorde mulige. Den danske regering pressede stærkt på over for de sydslesvigske ledere, idet den truede med ikke at ville støtte mindretallet kulturelt, hvis det holdt fast i kravet om grænseflytning og Sydslesvigs administrative adskillelse fra Holsten. Den tog dermed grænseflytningen af dagsordenen for dansk politik. Til gengæld pressede briterne landsregeringen i Slesvig-Holsten til at forhandle, da ro om grænsen også var i tysk interesse. Det tjente både Danmarks og Tysklands udenrigspolitiske interesser bedst, at mindretalsspørgsmålet ikke belastede det indbyrdes forhold.

Noack lægger således vægten på dansk og britisk politik, som mindretallets ledelse og landsregeringen måtte indordne sig under. I en anden fremstilling, nemlig Martin Höffken i bogen »Die Kieler Erklärung vom 26. September 1949 und die Bonn-Kopenhagener Erklärung vom 29. März 1955 im Spiegel deutscher und dänischer Zeitungen« (1994) lægges vægten på mindretallets og Kiels holdninger. Det er i øvrigt påfaldende, så meget Noack og Höffken på trods af de forskellige synsvinkler stemmer overens.

Noack har udover SSF's arkiv brugt en lang række danske arkiver bl.a. Udenrigsministeriets, Socialdemokratiets, Generalkonsulatets i Flensborg og Sydslesvigsk Udvalgs, dertil også britiske og tyske arkiver. Han er, og heri ligger det egentlige nye, den historiker, der har gennemgået det bredeste materiale i sagen og som derfor også belyser den fra flest sider: fra sydslesvigsk, dansk, tysk, slesvig-holstensk og britisk politisk hold. Han inddrager også det aktivistiske Sydslesvigsk Udvalgs aktion for en administrativ adskillelse i 1947-48 og de politiske debatter mellem regering og opposition i Folketinget.

Mens Noack i sin første studie drøfter, hvordan dansk politik tilpassede sig britisk sikkerhedspolitik i Vesteuropa, handler hans anden studie om dansk udenrigspolitik tilpasning til det nye Vesttyskland og om den af Danmark og Tyskland tålte slesvigholstenske landsregerings grænse- og chikanepolitik mod den danske bevægelse. Noack mener, at Lübkes politik ikke sled bevægelsen ned til et mindretal. Nedslidningen var derimod en proces, som snarere hang sammen med Tysklands genopbygning, og Lübkes politiske chikaner ændrede næppe herved. Denne proces banede vej for en yderligere stille tilnærmelse mellem Danmark og Tyskland, der førte til København-Bonn erklæringerne og Tysklands optagelse i Nato i 1955. Mens dansk tilpasning til Storbritannien i 1949 sikrede Kiel-erklæringen og et dansk medlemskab af Nato, sikrede tilnærmelsen til Tyskland i 1955 nye mindretalserklæringer og et tysk medlemskab. Det lykkedes dog samtidig for Danmark i høj grad at gøre kulturelle interesser gældende i Sydslesvig og derved at fastholde flest mulige i den danske bevægelse, der efter 1955 kun gik langsomt tilbage.

Noack er den første danske historiker, der så utvetydigt bruger udtrykket chikanepolitik om Lübkes grænsepolitik. Det er velgørende. Han har også behandlet Lübkes politik fyldigst, hvorved han følger ny viden til den enighed, der er i dansk forskning om emnet.

Det samme gælder hans studie om København-Bonn erklæringerne, som Anders Ture Lindstrøm var den første til at skrive om i artiklen »Bonn-København erklæringerne af 1955 i mere præcist lys«, s. 157-176 i Sønderjyske Årbøger 1985.

Lindstrøms billede er også Noacks, blot uddyber Noack beslutnings- og tilblivelsesprocessen, og han går som noget helt nyt i dybden med de enkelte punkter, man forhandlede om: eksamensskolerne, spærregrænsens ophævelse for mindretallets parti, den tyske værnepligt og den tyske anerkendelse af den dansk-sydslesvigske studentereksamen. Han slår også fast, at vejen til en dansk-tysk forståelse i 1955 gik over Sydslesvig, at tyskerne var sårbare, fordi Tysklands internationale ry afhang af et godt udfald, at forhandlingerne var mulige, fordi der siden 1951 var skabt et godt forhold mellem den danske og tyske regering, fordi de to mindretal på hver sin side af grænsen var skubbet ud på sidelinjen af de to regeringer, og at den tyske regering havde slebet den slesvig-holstenske landsregering til forud for forhandlingerne. Det danske og tyske mindretal skulle således underordnes de to stater Danmark og Tyskland, som de forholdt sig til, og de skulle erkende deres

mindretalsstatus. Omvendt skulle de tysk-nationale kredse i Slesvig-Holsten underordne sig forbundstyske interesser, før et godt dansk-tysk forhold på langt sigt kunne udvikle sig.

Noack peger også på, at tilnærmelsen mellem Danmark og Tyskland på kort sigt dog kun nedtonede spændingerne i Sydslesvig, men ikke bortskaffede dem. Han analyserer også de politisk-taktiske overvejelser på dansk og tysk side, før forhandlingerne indledtes. I det hele taget bringer han så meget nyt om optakten til, forhandlingerne om og efterspillet til København-Bonn erklæringerne og om den danske og tyske beslutningsproces, at der næppe kan skrives mere politisk historie om den sag. Det samme gælder hans studier over Kielerklæringen, også set i forhold til tysk forskning.

I sin sidste og fjerde studie analyserer Noack forholdet mellem mindretallets skolesøgnings- og medlemsstyrke, faldet i tilslutningen fra 1948 til 1955 og mindretallets sociale struktur i 1959. Han mener, at kraften i tilbagegangen var blevet større, hvis ikke man fra tysk side så stærkt politisk og socialt havde afvist de danske. Det gælder for Lübkes politiske chikaner, og det gælder, når tyskere så ned på de danske, fordi de var småkårsfolk og derfor holdt dem uden for f.eks. småbyens eller landsbyens fællesskab. Jeg er enig i hans bedømmelse af, at den omfattende kulturelle udbygning af mindretalsarbejdet fra sidst i 1940'erne og op igennem 1950'erne fastholdt en del i det danske. Det er en fin, lille studie, der viser, at det især var de yngre, funktionærerne og de faglærte arbejdere, som søgte ud af mindretallet.

Mine egne undersøgelser, fremsat i en studie om sociale forhold, social mobilitet og social struktur især i det sydlige Angel i bogen »Det danske mindretal« (1994) viser tilsvarende, at det ude på landet først og fremmest var landarbejderne og de mindre landmænd, der blev tilbage, mens de store bønder hurtigt gled ud efter 1948. De følger således noget til Noacks resultater.

Jeg synes det er værd at fremhæve, at Danmark kun ville støtte den sydslesvigske bevægelse, hvis den orienterede sig i retning af dansk kultur, men afviste dens politiske krav om indlemmelse, som løsrivelsesbevægelsen havde vokset sig stærk på. Denne danske politiske mindretalsskepsis var beslægtet med den mindretalspolitik, H. P. Hanssen havde anbefalet fra 1918. Danmark, Tyskland og Slesvig-Holsten krævede en klar dansk eller tysk bekendelse og klare nationale skillelinjer og anerkendte ikke noget, der lå imellem dansk og tysk.

Hertil svarer, at Noacks synsvinkel er den nationale. Han tænker således også kun i danske og tyske baner, ikke i slesvigske eller sydslesvigske, regionale. Det ses tydeligst af, at han i flæng bruger udtrykkene dansk og danskorienteret bevægelse om den sydslesvigske bevægelse. Der ligger heri noget kulturelt og en mindretalsforståelse. Noack kalder dog, og heri vil jeg give ham ret, bevægelsen for en politisk bevægelse. Det i sig selv er selvmodsigende og giver kun mening, når begreberne ses i lyset af, at ledelsen i Flensborg gav bevægelsen en dansk form og Hermann Clausen samlede den om en danskorienteret politisk linje. Det er altså mindretalsledelsens optik, Noack lægger til grund for sin vurdering af bevægelsen som dansk hhv. danskorienteret. Det passer godt til, at Noacks vinkel jo er de politiske ledere i Danmark, Tyskland, Slesvig-Holsten, Storbritannien og så mindretalsledernes i Sydslesvig.

Jeg mener, at Noack undervurderer de store skel i mindretallet bl.a. mellem Flensborg og det øvrige Sydslesvig og mellem 'gamle' og 'nye' danske. Kun østkystens bevægelse med centrer især i Flensborg, Slesvig og Egernførde kan egentlig betegnes som danskorienteret, mens vestkysten var slesvigsk, enten den nu var frisisk eller husumejderstedsk.

Det kan være grunden til, at Noack s. 102 om den politiske strid i SSW mellem 'gammel'- og 'ny'-dansk skriver, at den almindeligvis misvisende kaldes en strid mellem en rent dansk linje og en hjemstavnslinje. I striden skelnede SSWs ledere skarpt mellem en ren hjemstavnspolitik, der krævede et eget sydslesvigsk forbundsland i Tyskland, og en ren dansk linje, der krævede Sydslesvig genforenet med og kulturelt knyttet til Danmark (s. 169f). I sin behandling af denne strid skinner det ligeledes igennem, at Noack betragter denne dybe strid, der var ved at sprænge SSW, som en politisk betinget modsætning, brugt agitatorisk af den 'ny'-danske efter-1945-ledelse mod den 'gammel'-danske før-1945-ledelse i Flensborg. Et enkelt sted bruger han også udtrykket »slesvigsk hjemstavn« (s. 164). Alt i alt virker Noack uafklaret om SSW-striden.

Noack vurderer således de slesvigske hjemstavnsledere Waldemar Reeder, Georg Beckmann og Heinrich Wiebner som folk, der ikke fandt ind i dansk kultur. Det ville de nu heller ikke. De ledede en politisk bevægelse, der ville til Danmark. De ville enten indlemmes, genforenes eller få et sydslesvigsk selvstyre. I øvrigt følte de sig gode nok som det, de var: ejderstedere, husumere og tønningere. De dansk-

orienterede hjemstavnsledere og Flensborgledelsen derimod ville føre bevægelsen ind i dansk kultur ved at udbygge det danske kulturelle arbejde i Sydslesvig og forbindelsen til Danmark.

Jeg tvivler også på, at Noack har ret i, at det var det svindende håb om en snarlig genforening, som førte til det omtalte hårde opgør i SSW i de første år efter 1948. Disse spændinger mellem før-1945-ledelsen i Flensborg og løsrivelsesbevægelsens ledere var der jo allerede i de første efterkrigsår. Det var snarere, som Noack også skriver s. 182, en kamp om magten over bevægelsens politiske profil og, vil jeg føje til, om retten til politisk at lede den selv i tilbagegangen omfattende hjemstavnsbevægelse.

I øvrigt bruger Noack den hidtidige forskning meget lidt, mindst i tilfældet SPF, hvor hans kilder ikke tilføjer noget nyt.

Et par småfejl er der i bogen. S. 242: Kvindeforeningerne arbejdede ikke i byen og husmoderforeningerne på landet, men omvendt. S. 211: Billedet forestiller ikke den nybyggede skole i Karby fra 1948, men det tidligere slagteri, som skolen i 1947 indrettedes i. S. 170 findes en trykfejl: SHZ's første chefredaktør hed ikke H. A. Jacobsen, men H. P. Jacobsen. S. 111: Satiren fra Coloradobillen 1950 er ikke tegnet af Christian Hoff, men af Bernhard Petersen. S. 397: Juristen Dr. Hamann kom ikke fra Oldenburg i Holsten, men fra grevskabet Oldenburg i Niedersachsen.

Det er heller ikke rigtigt, at alle bogens billeder stammer fra Arkivet ved Dansk Centralbiblioteks billedarkiv i Flensborg. Flere af dem er således taget fra »Sydslesvig i dag« (1956), red. af G. K. Brøndsted og fra mine bøger »Det danske mindretal« (1994) og »Sydslesvig. En landsdel i nationalt opbrud 1945-1948« (1994). Den slags bør man retfærdigvis henvise til. I øvrigt er billedsiden svag.

De nævnte mangler ændrer dog ikke ved, at der med Noacks to afsluttende bind er skabt en kyndig fremstilling af dansk Sydslesvig-politik historie i tiåret efter 1945, hvis resultater vil blive stående.

Nils Vollertsen

Gertrud Nordmann: Schleswig-Holsteinische Beamte 1816-1848.

Veröffentlichungen des schleswig-holsteinischen Landesarchivs 59, Schleswig 1997, 445 s., DM 29,80.

Siden 1500-årene, da den nyere tids forvaltningsapparat begyndte at vokse frem, har embedsmænd været med til at præge udviklingen

centralt og lokalt. De ragede op over den almindelige befolkning, og deres navne og autografer findes overalt i arkivernes aktstykker. Ved historiske undersøgelser vil der ofte være brug for at identificere de mænd, som har varetaget administrationen og skabt de historiske kilder.

Til dette formål har landsarkivet i Slesvig med Gertrud Nordmanns bog fremlagt et vigtigt hjælpemiddel. Bogen registrerer embedsmænd udnævnt af Tyske/slesvig-holsten-lauenburgske Kancelli, Rentekammeret, Generaltoldkammeret og Kommercekollegiet i København i perioden 1816-1848. Da langt de fleste udnævnelser foregik centralt, betyder det at bogen omfatter hovedparten af de embedsmænd, som har haft en plads i Slesvig/Sønderjylland-Holsten-Lauenburgs centrale og lokale forvaltning. Kun præster-lærere-advokater-postembedsmænd og militære er ikke medtaget. I centraladministrationen i København kan således findes embedsmændene lige fra kancelliets præsident og ned til kopister og bude; i hertugdømmernes særlige lokalstyre er registret høje og lave embedsmænd i Statholderskabet, Overretten, Overkonsistoriet og Den slesvig-holstenske Regering; i lokaladministrationen alle fra amtmænd til herreds- og husfogeder, borgmestre, toldembedsmænd, fysici osv. Også personer som havde fået en særlig titel af kongen er medtaget. Sted- og navneregistre gør det let at finde rundt i dette omfattende navnestof.

Bogen bygger på en seddelregistrering af centraladministrationens bestallingsprotokoller, som blev foretaget af en række af landsarkivets medarbejdere i årene 1968-74. Siden lå arbejdet stille en del år, indtil forfatteren i samarbejde med tidligere landsarkivar Wolfgang Prange i 1996 tog sig på at bringe det allerede registrerede på en sådan form, at det kunne udgives. Bogen fremlægger således en registrering, som kunne være ført længere. Der kan peges på mangler. I centraladministrationen savnes f.eks. en række »tyske« kontorer under Kommercekollegiet/Generaltoldkammeret, men til gengæld kan man finde det underordnede personale som savnes i G. N. Kringelbachs klassiske værk om Den civile Centraladministrations embedsetat 1660-1848 (1889). Generelt medtager bogen kun data om årene 1816-1848. Embedsmændenes karriere før og efter skæringsårene er ikke med, selv hvor den let kan findes i nogle af de supplerende opslagsværker til emnet. Der er således ikke inddraget data fra f.eks. Jonathan Smiths arbejder om herredsfogeder og amtsforvaltere eller fra Svend Balslevs bog om Danske forstkandidater 1786-1860 (1986). Bogen overflødigh-

gør således ikke de ældre og beslægtede fremstillinger. Alligevel er den en væsentlig landvinding. Her kan man finde oplysninger om mere end 2.500 embedsmænd i perioden, høje såvel som lave. Man kan følge embedsmændenes vej rundt i systemet og f.eks. se hvordan lokaladministrationen blev rekrutteret fra de lavere embedsrækker i centraladministrationen. Bogen vil være en værdifuld hjælp i administrationshistoriske undersøgelser, og selvfølgelig af stor nytte for slægts- og lokalhistorikere. Den slags hjælpemidler kan man aldrig få nok af.

Lars N. Henningsen

Ortsgeschichte Regionalgeschichte Schleswig-Holstein.

Udg. af Arbeitsgemeinschaft Archiv Museum Chronik in Schleswig-Holstein 1997 (ekspedition: Michael Plata, D 25358 Horst/Holstein), DM 7+porto.

Overalt er der grøde i lokalhistorien i disse år. Men ikke alle steder på samme måde. I Nordslesvig præges billedet af de over 50 lokalhistoriske arkiver og foreninger med tilsammen over 18.000 medlemmer, som udgiver over 30 årsskrifter i et oplag af næsten 20.000 eksemplarer. Samlede sogne- og byhistorier er derimod sjældne.

Syd for grænsen er billedet anderledes. Dér samler den lokalhistoriske interesse sig hyppigt om at udgive en såkaldt »Dorfchronik« eller »Kirchspielschronik«. For talrige byer, sogne eller landsbyer er der gennem årene udgivet den slags ofte murstenstunge fremstillinger af den helt lokale historie. Ofte indeholder de ikke blot den almindelige fremstilling af stedets historie, men også de enkelte gårdes og huses ejerhistorie. Disse værker kan være en guldgrube for slægtshistorikere.

De mange lokalhistorier er svære at overskue, så meget mere som publikationerne ofte er udgivet lokalt. Derfor er det prisværdigt at en arbejdsgruppe af arkiv- og museumsfolk nu har samlet et register over i alt 875 by-, landsby- og sognehistorier udgivet i Slesvig og Holsten i perioden 1885-1994. For hvert amt er værkerne anført i alfabetisk rækkefølge, og for hvert værk er der kort angivelse af de behandlede emner.

I en sammenfattende indledning får vi en interessant analyse og statistik over alle de 875 værker. Her ses, at produktionen er eksploderet i de seneste år. Over halvdelen udkom efter 1977. Kun få værker

udkom under 1. verdenskrig, næsten ingen 1942-47 – den anden krig satte som bekendt langt dybere spor end den første. I de seneste år mærkes en stigende grad af professionalisering. Mange steder har arbejdsløse yngre historikere virket som forfattere, og det har præget emnevalget. Mens de ældre værker ofte var domineret af hersker-, militær-, kirke- og forvaltningshistorie, er spektret i de nyere historier langt mere opdelt, og de går ikke uden om tiden under nazismen.

Produktiviteten er imponerende. Alene i året 1989 udkom 42 arbejder. Medvirkende hertil er nok også kommunestrukturen syd for grænsen. De meget små kommuner støtter gerne udgivelsen af et værk, som kan underbygge den lokale hjemstedsfølelse.

Denne guide til by- og sognehistorier fra Sydslesvig og Holsten viser vej gennem en uoverskuelig jungle af værker af interesse for slægts- og lokalhistorikere, og den viser forskelle og ligheder i denne genre mellem Danmark og Nordtyskland. Et værk til inspiration og nytte.

Lars N. Henningsen

Ingrid Riese & Peter J. Sönnichsen: Im Wandel der Zeiten. 75 Jahre Nordschleswigsche Gemeinde.

Herausgegeben von der Nordschleswigschen Gemeinde, Tingleff 1998. 416 s., ill., indb., kr. 198.

Før 1920 blev nybagte teologiske kandidater indkvarteret i private hjem i Haderslev for ved byens »Predigerseminar« at bruge et ekstra halvt eller helt år på at lære de lokale sprog- og kulturforhold at kende. Først derefter blev de betroet et sognepræstekald i Nordslesvig. Det var en vigtig forudsætning for opretholdelsen af »helsognstanken«, dvs. samhörigheden mellem præsten og alle i sognet, på tværs af stands- og sprogforskelle. Efter Genforeningen ansattes mange steder nye danske præster, og den kirkelige betjening på tysk skete kun undtagelsesvis ved sognets egen præst. Kun i købstæderne fastholdt folkekirken stillinger som selvstændige og ligeberettigede sognepræster for de tysktalende dele af menighederne. Derfor var det på landet og i første omgang i Tinglev, der fra 1923 opstod tyske frimenigheder.

Begrundelsen var skuffelse over hvor lidt forståelse den danske folkekirke syntes at vise for det tyske mindretals behov. Fra dansk side var man til gengæld skuffede over, at mindretallet ikke skønnede på folkekirkens frihedsventiler, dvs. valgmenigheder og mulighed for

ansættelse af andenpræster, men i stedet trådte helt ud af folkekirken. Og blev organiseret som én frimenighed med efterhånden flere præstedistrikter – så det egentlig burde hedde *frikirke*. Men frimenigheden betragter sig som en del af den slesvig-holstenske landskirke, der også fra begyndelsen har ydet økonomisk støtte. Derfor var det ikke rimeligt, set fra mindretallets side, at blive indenfor folkekirken; det ville desuden have betydet, at præsterne skulle være danske statsborgere, hvad de bestemt ikke var. Og da der desuden i 1918 – for at løse en konkret konflikt i Ringkøbing – ved lov var givet evangelisk-lutherske frimenigheder mulighed for at benytte folkekirkens bygninger, var den økonomiske belastning det ville have været at bygge egne kirker, heller ikke til hinder for en organisering som frimenighed.

Det er nu 75 år siden denne forhistorie endte med stiftelsen af Nordschleswigsche Gemeinde 25. marts 1923, og i den anledning har menigheden udgivet et jubilæumsskrift af et anseligt omfang. Ved jubilæet for 25 år siden blev den samme historie fortalt (af Friedrich Jessen), og siden da er det meste af Nordslesvigs kirkeliv blevet beskrevet sogn for sogn i Haderslev stifts præste- og sognehistorie. Det er derfor ikke en ukendt historie, der fortælles her, og da de to forfattere endog har leveret hver deres fremstilling på hhv. 90 og 320 sider, virker det rigeligt omstændeligt. Men sagt mere positivt, så supplerer de to artikler også hinanden: Ingrid Riese skaber et overblik, som det betaler sig at læse, inden Sönnichsen fortæller sig i detaljerne: Han gør for meget ud af præsters slægtskabsforbindelser og hyldestaler ved jubilæer og begravelser. Fra bestyrelsens referater og brevbøger gengives imidlertid også spændende stof, og det er en skam, at citaterne ikke er markeret med f.eks. indrykket margen og nøjagtig kildeangivelse.

Der er også ting i frimenighedens historie, der kunne fortjene en bredere undersøgelse, end det sker i dette festskrift. Det gælder f.eks. den udvikling i 1930'erne og under besættelsen, der skærper modsætningen til folkekirken og dens tyske købstadspræster: Frimenigheden udvider ved flere lejligheder sit arbejdsområde til at omfatte sogne, hvor præsterne stadig betjener menigheden på både dansk og tysk – både på landet efter »helsognstanken« og i købstæderne. I den samme periode klager missionens støtter over, at frimenighedspræsterne forkynder mere tysk kultur end kristendom, og fra dansk side truer bl.a. biskop Ammundsen med at inddrage tilladelsen til at benytte folkekirkens kirkebygninger, hvis man tilslutter sig den nye trosretning

»Deutsche Christen« og bekæmper den bekendelsestro kirkefløj. Her går skellet groft sagt mellem frimenighedens præster og folkekirken tyske sognepræster. Officielt er frimenighedens præster godt nok hverken medlemmer eller aktive i politiske partier, men under besættelsen oprettes et »Kirchenamt«, der arbejder for en ensretning under partiets ledelse – især dette er med til at bestemme frimenighedens næsten fuldstændige udslettelse efter 1945.

Det er i konflikter, man tydeligt finder forskellige standpunkter karakteriseret, og her er der konflikter, som det ville være gavnligt at få undersøgt og sat ind i en større sammenhæng. Der er tilløb til det i de gode overblik i Ingrid Rieses mere tematiske disposition, men desværre intet overblik eller sammenfattende vurderinger i Sönnichsens krønike. Sådan er det ofte med fremstillinger, der først og fremmest skal hylde den jubilerende organisation, men der findes dog eksempler på, at den slags festskrifter *kan* skrives med større kritisk distance, end det er sket i dette tilfælde.

Chr. de Fine Licht

H. E. Sørensen: Lakolk. Et badested gennem 100 år 1898-1998.
Forlaget Melbyhus, 1998, 132 s., illustr., indb., kr. 180.

Om sommeren drager hundredtusindvis af forventningsfulde gæster til Rømø for bl.a. at nyde badelivet på øen. De færreste kender formentlig til starten på denne sommerlige aktivitet på øen.

Nu var Rømø ikke den første ø på vestkysten, hvor man drev badevirksomhed. I helstatens Danmark var der således 1819 badeaktiviteter i Wyk på Før. Dette badested blev besøgt af bl.a. de danske konger Frederik 6. og Christian 8. I slutningen af 1800-tallet var infrastrukturen mange steder i Europa blevet så veludviklet, at man kunne transportere store befolkningsgrupper hurtigt fra storbyerne ud til de rekreative områder. Havbadenes tid begyndte.

Som en lille brik i denne udvikling må man se de bestræbelser, en kreds omkring Skærbæk-præsten Christian Johannes Jacobsen (1854-1919) udfoldede med henblik på at etablere et bad i Lakolk. Dette har af flere årsager også tidligere været genstand for talrige publikationer. En særlig interesse har været knyttet til pastor Jacobsen og hans økonomiske aktiviteter omkring etableringen i 1898. Endvidere har hans stærkt tysk- nationale holdning været en anstødsten for mange danske skribenter. Jacobsen var præst i Skærbæk fra 1884 til 1904.

Nu foreligger der en bog, der tager skridtet fuldt ud og beskriver Lakolk fra etableringen og op til nutidens (især tyske) masseturisme, der på en sommerdag kan gøre livet besværligt for øboerne, men giver turisterhvervet store pengesummer. Bogen bygger på omfattende arkivstudier, hvilket især gælder tiden op til afslutningen af 1. Verdenskrig. Denne periode beskrives på de første 100 sider. Det er imidlertid også den periode, der er bedst beskrevet andetsteds, især skal nævnes G. Japsens bog »Pastor Jacobsen fra Skærbæk og hans foretagender« fra 1980. H. E. Sørensens bog giver, hvad badet i Lakolk angår, talrige nye, ofte ret detaljerede oplysninger. Dette gør læsningen tung. Man kan så i stedet for glæde sig over talrige interessante illustrationer. Her kan nævnes fotografier af blokhusene, der må siges at have haft en eksotisk arkitektur.

Der bruges megen plads til at beskrive startfasen og her især kredsen omkring pastor Jacobsen i Skærbæk. Endvidere omtales de økonomiske ejerforhold og de talrige økonomiske rekonstruktionsforsøg. Med den viden vi har idag, kan man undre sig over at initiativtagerne ikke i højere grad end det var tilfældet havde interesseret sig for, hvordan man overhovedet fik gæsterne over til øen og derefter bragt tværs over øen til Lakolk. Dette for badet overordentlig problemfyldte kapitel beskrives på udmærket måde.

Billedet af pastor Jacobsen ligner også i denne bog det som er tegnet af bl.a. Japsen. Forfatterens mening om pastor Jacobsen er man ikke i tvivl om. Således står der på side 13, at han var rastløs og drikfældig. På side 59 beskrives han som havende et sangvinsk sind, og på side 36 betegnes han ligefrem som en gal præst. Det virker lidt overdimensioneret at bruge næsten $2\frac{1}{2}$ side på at beskrive en nervesvækket gæsts adfærd med efterfølgende nutidig psykiatrisk vurdering (s. 67-49). Hvad, om forfatteren havde gjort sig den samme umage med pastor Jacobsen og havde konkluderet ud fra bl.a. de vurderinger, der er gjort i teksten? Der er belæg for, at pastor Jacobsen havde et meget svingende sind. I perioder var han hyperaktiv, efterfølgende nærmest handlingslammet. Ville det være en relevant strøtanke, om pastor Jacobsen kan have været manio-depressiv. Han havde mange luftige tanker og ideer, der her fandt anvendelse i den nationale sags tjeneste og som på det aktuelle tidspunkt blev fremmet af mange private, men så sandelig også offentlige instanser. Disse klemte et øje i overfor Jacobsens svagheder, når der var behov for det. Der har således i mine øjne været adskillige medskyldige i dette spil

ikke blot private men også offentlige myndigheder. Dette aspekt kunne nok fortjene at blive nævnt. For sine økonomiske transaktioner, ikke blot vedrørende Lakolk, blev kun Jacobsen, ikke de andre medansvarlige, hårdt straffet af samtiden!

Tiden efter Genforeningen beskrives på de sidste kun ca. 30 sider. Her inddrages i stigende omfang hele Rømø, og man får et indtryk af den enorme betydning, turismen har fået for hele øen. Denne del af bogen føles meget lettere læst, idet den ikke på samme måde som i første del er fyldt med detaljer. Dette skyldes især, at forfatteren med omhu har givet ordet til interessante personer, især fra den litterære verden, der har skrevet om deres indtryk under ophold på øen. Disse beretninger er sammenflettet med interviews og giver et ganske godt indtryk af forholdene før og efter dæmningen stod færdig 1948.

Det undrer ikke så lidt, at forfatteren har ment det opportunt at gengive den tyske lejlighedslyrik i den udstrækning det er sket. Den er i sig selv problematisk, og enkelte steder er der skrevet forkert af, idet man af den danske oversættelse må slutte sig til, hvad der skulle have stået på tysk. Såfremt man har tænkt på tyske turister som målgruppe for bogen og derfor har haft til hensigt at benytte den tyske »Zusammenfassung« som appetizer, kan man undre sig over, at det tyske resumé ikke er blevet bedre. Det er simpelthen dårligt tysk.

Bogen slutter med en god oversigt over de anvendte utrykte og trykte kilder og en omfattende litteraturliste. Der er et personregister som dog forekommer ufuldstændigt. Således er Jacobsen, Joh. Chr. angiveligt kun omtalt på side 11. Når man læser bogen støder man i den første del mange gange på navnet. Helt til sidst findes en indholdsfortegnelse.

Johannes Brix

Olav Vollstedt: Maschinen für das Land. Agrartechnik und produzierendes Gewerbe Schleswig-Holsteins im Umbruch (um 1800–1867).

Frankfurt a. M.: Peter Lang, 1997 (Kieler Werkstücke. Reihe A: Beiträge zur schleswig-holsteinischen und skandinavischen Geschichte, Bd. 17). 569 s. Indb. 148 DM.

Beskrivelsen af det slesvigske og holstenske landbrugs mekanisering har hidtil mest hvilet på spredte iagttagelser i landbrugsfaglige tidsskrifter, landøkonomiske topografier, inventarfortegnelser og bonde-

regnskaber fra enkelte bedrifter m.v. Med Olav Vollstedts grundige værk foreligger den første systematiske analyse af den første fase, årene frem til indlemmelsen i Preussen. Bogen er et stykke moderne teknologihistorie, der ikke alene beskriver en række redskaber og maskiner og deler dem ind i forskellige typer, men tillige analyserer de veje, som spredningen af de teknologiske fremskridt fulgte fra innovatorer via de første benyttetere til det store flertal og videre til de modstræbende. Nok så meget drejer bogen sig om producenterne af redskaber og maskiner. Bogen er da også udmærket med Rudolf-Kellermann-Preis für Technikgeschichte.

Det første hovedafsnit giver redskab for redskab en beskrivelse af tilstanden omkring år 1800. Det vigtigste resultat er her, at der med kornrensemaskinerne som mulig undtagelse ikke fandtes egentlige landbrugsmaskiner, men derimod traditionelle redskaber som plove, harver, jordvalser, segl og le, river, plejl, hakkelseskærere og vogne. Dernæst skildres på tilsvarende systematisk vis udviklingen frem til 1867. Det fremgår her, at årene 1800-1850 mest må anses for en forbedrende og eksperimenterende periode, hvor maskinerne næsten udelukkende afprøves på godser og proprietærgårde. Mekaniseringen tager først fat efter 1850 med engelske svingplove, skotske og svenske harver, bredsåmaskiner m.v. Tærskemaskiner kommer frem efter 1850, men har endnu ikke dampmaskine, men hestegang som kraftkilde. Mejemaskiner (aflæggere) kommer først frem lige før 1867. Begge maskiner vinder før 1867 kun indpas på godserne.

Det andet og største hovedafsnit behandler den førindustrielle fremstilling af landbrugsmaskiner: Dels hos bønderne selv og »primitive« håndværkere, dels hos de i hertugdømmerne særligt udbredte lesmede, -slibere og -handlere, dels hos de professionelle landhåndværkere. Navnlig smede, hjulmagere, snedkere, klejnsmede, møllebyggere, mekanikere og maskinbyggere fik stor betydning for mekaniseringen, idet de i vid udstrækning eftergjorde importerede maskiner og redskaber. Vollstedt undersøger i denne forbindelse håndværkspolitikkens betydning for mekaniseringen.

Som sædvanligt for rækken »Kieler Werkstücke« er det grafiske krydderi i form af illustrationer trods de temmeligt pebrede priser meget sparsomt. I dette bind er det blevet til redskabsbilleder i et tillæg bag i bogen, hvor dog kun tegninger og litografier er acceptable, mens de få fotografier gennemgående er blevet for mørke. Kort over maskiners og redskabers udbredelsesområder o.l. savnes. Er

Vollstedts bog således typisk for slesvig-holstenske historiske monografier i henseende til udstyr og længde, er den det dog ikke mindre i henseende til grundighed og systematik, og man kan kun håbe, at forfatteren får mulighed for at fortsætte sine studier i landbrugets mekanisering også for perioden efter 1867.

Hans Schultz Hansen

Stine Wiell: Flensborgsamlingen 1852-1864 og dens skæbne.

Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

Nr. 37. Flensborg 1997. 344 s., ill., indb., kr. 268.

Museumsinspektør ved Haderslev museum Stine Wiell har i denne bog fremlagt resultatet af et flerårigt arbejde som stipendiat ved Studieafdelingen, Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, om *Flensborgsamlingen*, en af vore største arkæologiske og antikvariske samlinger i tiden før 1864, og om denne samplings historie efter afståelsen af hertugdømmerne til Preussen/Østrig.

Samlingen blev skabt af museumsmanden og efter Treårskrigen tilige lærer ved Flensborg latin- og realskole, Conrad Engelhardt (1825–81). Han var københavner og arbejdede fra sine unge år ved museumsvæsenet i hovedstaden under ledelse af den berømmelige Chr. Jürgensen Thomsen, som skabte Oldnordisk Museum (Nationalmuseets forløber) og var ophavsmand til den grundlæggende arkæologiske tidsinddeling af oldtiden i sten-, bronze- og jernalder. Forf. giver et levende indtryk af Thomsen som vejleder for sine unge medarbejdere – helt problemfrit har samarbejdet åbenbart ikke været, uanset Thomsen besad »en usædvanlig ædel personlighed, et varmt hjerte og en helstøbt karakter« (Dansk Biografisk Leksikon, 3. udg.). Men han var en god støtte for Engelhardt, da denne fra 1852 tog fat på at opbygge sine egne samlinger i Flensborg, »Flensborgsamlingen«.

Eleven viste sig at kunne selv, hans indsamlinger blev hurtigt så omfattende, at hans museum i Flensborg 1864 var blevet monarkiets næststørste- langt større end lokalsamlingen i Kiel, der som hertugdømmernes første i sin art var blevet etableret i 1830'erne. Museet i Flensborg omfattede tiden frem til efter reformationsperioden og blev løbende suppleret bl.a. ved erhvervelse af private samlinger. Fra sidst i 1850'erne foretog Engelhardt sine udgravninger i Thorsbjerg Mose (Angel) og Nydam Mose (Sundeved), hvor bl.a. den opsigtsvækkende Nydambåd kom til veje. Finansielt holdtes Flensborgsamlingen godt

kørende takket være store tilskud fra København, ligesom amatørarkæologen Frederik 7. interesserede sig levende for Engelhardts arbejde.

Som optakt til redegørelsen for samlingens oprettelse og udvikling frem til 1864 giver forf. i bogens indledende afsnit et vue over den eksisterende danske museumsverden i århundredets første halvdel. Det er altsammen båret af forf. s helt åbenbare forsker- og fortælleglæde, men det forekommer mig, at fremstillingen i denne den største part af bogen om tiden op til 1864 generelt ville have vundet ved en stramning. Det er som om *alle* fremfundne oplysninger partout skal med, og det overbelaster efter min mening hovedteksten. Noget ville kunne udelades helt, andet med fordel henvises til bogens noteapparat, evt. som bilag hertil.

Bogens sidste del omhandler samlingens »skæbne«, dvs. tiden efter 1864. Vi får her en udførlig beretning om de danske forsøg på at undgå dens udlevering til Preussen – hvilket man dog omsider måtte gå med til 1868. Forf. har lagt et stort arbejde i at opspore kilderne til hele denne spegede affære, der er så spændende at læse om som var det en detektivhistorie – hvad den til en vis grad også er i sig selv. Takket være preussernes energiske eftersøgning af den straks efter begivenhederne 1864 tilsyneladende »forsvundne« samling gik den for størstedelen sluttelig tabt for Danmark, som i henhold til Wienfredens bestemmelser holdtes forpligtet til at udlevere den. I løbet af 1870'erne placeredes den – tillige med Nydambåden – i Kiel og er nu siden 2. verdenskrig på Gottorp Slot. Danske forsøg i vort århundrede på at få det tabte igen lykkedes ikke.

Fremstillingen om Flensborgsamlingen er glimrende illustreret. Dens afsluttende litteraturfortegnelse er omfattende, og noteapparatet samt oversigten over det benyttede og meget spredte utrykte kildemateriale (s. 293-308) vidner om den imponerende arbejdsindsats, som ligger bag Stine Wiells skildring af samlingen og dens brogede skæbne. På baggrund af historien om Conrad Engelhardts livsværk og om det dansk-tyske tovtrækkeri fra 1864 og videre frem til efter 2. verdenskrig må vi i dag glæde os over, at Flensborgsamlingen ikke gik tabt for stedse under den sidste krig.

Hans Kargaard Thomsen

Hans-Günther Andresen m.fl.: Paul Ziegler – Magistratsbaurat in Flensburg 1905-1939.

Udg. af Gesellschaft für Flensburger Stadtgeschichte i samarbejde med Verein Flensburger Baukultur, 287 s., ill., indb., DM 49.

Forud for udgivelsen af denne bog blev der i 1996 arrangeret en udstilling af tegninger og fotos af Paul Zieglers værker samt afholdt et symposium om denne arkitekts virke og betydning for Flensburg by. De foredrag, der blev afholdt i den forbindelse, udgør bogens første del, mens bogens anden del består af en værkfortegnelse.

Første del indledes med en kort biografi ved arkitekt Peter Schroeders. Kunsthistorikeren Hans-Günther Andresen skriver om Paul Zieglers arkitektur, især belyst ved en indgående analyse af »Deutsches Haus«. Arkitekturhistorikeren Ulrich Höhns skriver ligeledes om Zieglers arkitektur, men især om hans forhold til den begyndende funktionalisme og til arkitekturens udvikling i Skandinavien. Arkitekt Povl Leckband sammenholder i sit bidrag Zieglers arkitektur med førende danske arkitekters byggerier i samme periode. Afslutningsvis beretter arkitekt Bernd Köster om de praktiske og formgivningsmæssige problemer, der var forbundet med renoveringen af en af Zieglers skolebygninger.

At disse afsnit oprindeligt var indlæg fra symposiet præger bogens første del. Således savnes et gennemgående tematisk forløb, men sammenlagt giver især de to afsnit af Andresen og Höhns en god indføring i Paul Zieglers arkitektur og arkitektoniske visioner.

Det kan imidlertid undre, at især »Deutsches Haus« er genstand for en så indgående beskrivelse, og at netop denne bygning skal pryde bogens omslag. Når man har studeret fortegnelsen over Zieglers værker, synes denne bygning ikke at være repræsentativ for hans arkitektur. Zieglers altovervejende indsats er at finde indenfor Heimatschutz-arkitekturen, eller Bedre Byggeskik som den tilsvarende danske bevægelse benævnes. Ziegler var foregangsmand for denne arkitekturretning, og introducerede den i Flensburg. Hans værker blev fremhævet af Heimatschutz-bevægelsen, og Zieglers første store skolebyggeri, Auguste-Viktoria skolen, blev af bevægelsen brugt som symbol for den store arkitekturudstilling i Flensburg i 1912.

Det er tydeligt, at han mestrede denne stil og gennemførte den i sine byggerier helt ned i detaljen. Han udvikler sig indenfor Heimatschutz-arkitekturen og med årene tilføjes ekspressionistiske stilele-

menter, men efterhånden som den moderne, men mere enkle arkitektur vinder frem, virker han knap så sikker. Man har på fornemmelsen, at hans nære medarbejder arkitekt Theodor Rieve er den, der kommer til at præge arbejderne i de senere år, og det virker derfor forkert at fremhæve »Deutsches Haus« som et typisk Ziegler værk. Nærer man som dansker antipati overfor denne bygning skal dette derfor ikke afholde en fra at beskæftige sig nærmere med Paul Ziegler.

Af særlig interesse for danske læsere er Povl Leckbands afsnit, hvor Zieglers værker sammenlignes med samtidig dansk arkitektur. Det påvises, at Paul Zieglers indsats indenfor Heimatschutz-arkitekturen langt hen ad vejen var konform med hvad der samtidig foregik indenfor Bedre Byggeskik-bevægelsen i Danmark. Leckband fremhæver især den danske arkitekt Ulrik Plesner, og påviser en overensstemmelse mellem hans byggerier i Bedre Byggeskik stilen og Paul Zieglers tidlige værker. Af samtidige lokale arkitekter fremhæver Leckband den dansksindede Andreas Dall og hans hovedværk Durborgskolen opført i årene 1922-34. Arkitekturen her er klart præget af den danske bedre Byggeskik bevægelse, men er sammenlignelig med Paul Zieglers tidligste skolebyggerier.

Leckband konkluderer, at der er flere ligheder end forskelle mellem Zieglers værker og de værker, der opførtes i Bedre Byggeskik-stilen i Danmark: i en tid, der ellers var præget af stigende konflikt mellem dansk og tysk, var idégrundlaget og målet indenfor arkitekturen sammenfaldende.

Når man gennemgår bogens værkfortegnelse, ser man dog, at den overensstemmelse er stærkest indtil først i 1920'erne. Derefter sker der en udvikling i Zieglers arkitektur hen mod det mere ekspressionistiske, en udvikling, der ikke forekom sideløbende i Danmark, og afstanden mellem Zieglers arkitektur og hans danske kollegers værker bliver med tiden større og større.

Også Paul Zieglers eneste byggeri i Danmark, den tyske skole (nu politistation) i Aabenraa, var oprindeligt præget af enkelte ekspressionistiske stiltræk, selvom skolen som helhed var et udtryk for Heimatschutz-arkitekturen.

Af størst vægt og interesse er bogens sidste 2/3, som er arkitekt Eiko Wenzels værkfortegnelse, hvor samtlige værker af Paul Ziegler er indgående beskrevet, incl. baggrunden for den enkelte byggesag, beskrivelse af byggeriet og redegørelse for bevaringstilstanden. Det hele ledsaget af et fyldigt fotomateriale, i flere tilfælde suppleret med

gengivelser af de originale projekttegninger. Den samlede værkfortegnelse giver p.g.a. de kompetente beskrivelser og det rige illustrationsmateriale et glimrende overblik over Zieglers virke som arkitekt, og udviklingen i hans formsprog fremstår tydeligt. Gennem interiør- og detailoptagelser fornemmer man hans styrke som formgiver indtil de mindste detaljer. Samtidig står det helt klart, hvor stor betydning denne arkitekt har haft for Flensborg, og i hvor høj grad byen stadig præges af hans byggerier.

Gennem værkfortegnelsens tilstandsbeskrivelser tegnes et tydeligt billede af manglende forståelse for værdierne i Paul Zieglers værker hos de ansvarlige. Flere bygninger skæmmes af senere ombygninger, der er foretaget uden mindste hensyntagen til den arkitektoniske helhed. Man må håbe, at den foreliggende bog kan skabe opmærksomhed om Zieglers byggerier og åbne de ansvarliges øjne for de arkitektoniske kvaliteter, således at de fremover vil blive respekteret og måske endog genskabt, hvor det stadig er muligt.

Henrik Gram

Forfatterliste

Maria Wilhelmine Bay, c/o Estrid Bay, Christanslund 12, 8300 Odder.
Henrik Becker-Christensen, direktør, dr. phil. Institut for Grænsere-
gionsforskning, Persillegade 6, 6200 Aabenraa.

Johannes Brix, læge, dr. med., Østerløkke 10, 6200 Aabenraa.

Erik Fredens, lektor, Kværnsvej 7, Lundtoft, 6200 Aabenraa.

Henrik Gram, arkitekt, Bakkensbro 15, Ullerup, 6400 Sønderborg.

Hans Schultz Hansen, landsarkivar, ph.d., Landsarkivet, 6200 Aa-
benraa.

Asbjørn Høllum, arkivleder, Vejle Byhistoriske Arkiv, Enghavevej 2,
7100 Vejle.

Lars N. Henningsen, arkivar, dr. phil., Jørgensgård 43B, 6200 Aa-
benraa.

Lone Anker Jacobsen, Ostseebadweg 47, D 24939 Flensburg.

Axel Johnsen, museumsinspektør, Museet på Sønderborg Slot, 6400
Sønderborg.

Michael Klos, adjunkt, Skelagervej 240, 8200 Århus N.

Chr. de Fine Licht, hjælpepræst, Dybbøl Bygade 101, 6400 Sønder-
borg.

Kim Jacobus Paulsen, museumsinspektør, Cathrinesminde Teglværks-
museum, Iller Strand, 6310 Broager.

Gerret Schlaber, M.A., Johannisstr. 14, D 24937 Flensburg.

Hans-Friedrich Schütt, dr. phil., Reepschlägerbahn 4, D 24937 Flens-
borg.

Kaj Sørensen, organist, Gartnervej 13, 2630 Taastrup.

Jesper Thomassen, arkivar, ph.d., Landsarkivet, 6200 Aabenraa.

Hans Kargaard Thomsen, arkivar, cand. mag., Peter Bangsvej 243,
2500 Valby.

Nils Vollertsen, ph.d., Suadicanistr. 2, D 24837 Schleswig.

Heiko Vosgerau, M.A., Amselweg 12, D 21481 Lauenburg.

Günter Weitling, sognepræst, dr. theol., Kirke Allé 5A, 6400 Sønder-
borg.

Anders Ølgaard, professor, Lerbækvej 12, 2830 Virum.

Arkiver, museer og forskningsinstitutioner

Landsarkivet for Sønderjylland 1997

Den 13. marts markeredes Hans Schultz Hansens tiltræden som landsarkivar pr. 1. januar 1997 ved en reception på Landsarkivet. Rigsarkivar Johan Peter Noack bød den nye landsarkivar velkommen i arbejdet, og denne kvitterede med forelæsnngen »På sporet af en slesvigsk identitet 1840-48«. I maj udnævntes Hans Schultz Hansen tillige til forskningschef for Statens Arkiver som helhed. Som arkivarvikar ansattes fra den 10. februar til den 31. december 1997 cand. mag. Søren Forchhammer. Den 1. august fratrådte arkivar, dr.phil. Bjørn Poulsen sin stilling ved Landsarkivet for at tiltræde et lektorat i middelalderens historie ved Aarhus Universitet. Fra samme dato og året ud ansattes ph.d. Jesper Thomassen som arkivarvikar. I efteråret blev de to midlertidigt besatte arkivarstillinger opslået med det resultat, at Jesper Thomassen ansattes fra 1. januar og cand. mag. Leif Hansen Nielsen fra 1. februar 1998. Som ny kontorelev efter Kirsten Holm-Petersen tiltrådte den 1. september Dorthe Bahnsen.

Landsarkivet havde også i 1997 statsamternes arkivdannelse som særligt ansvarsområde. Hans Schultz Hansen ledede et fællesprojekt under den centrale bevarings- og kassationsplanlægning, som førte til øgede kassationer i statsamternes familieretlige sager.

I 1997 modtog Landsarkivet i alt 434 hyldemeter arkivalier. Størstedelen heraf indkom i forbindelse med den systematiske indsamlingsplan for årene 1997-2000, som er fælles for Statens Arkiver. Der blev således indsamlet arkiver fra alle fire sønderjyske politimestre og dommerembederne i Rødding, Sønderborg og Tønder samt fra statsadvokaten i Sønderborg. Endvidere modtoges en stor aflevering fra Told og Skat i Sønderborg. Mindre afleveringer indkom fra Haderslev Katedralskole og Tale- og Høreinstitutet i Sønderjyllands amt. Blandt de private afleveringer må navnlig fremhæves fhv. amtsborgmester Erik Jessens privatarkiv og arkivet fra den nedlagte Uge folkehøjskole. Som tidligere år modtog Landsarkivet nogle erhvervsarkiver, bl.a. fra Arkitektfirmaet C. F. Møllers tegnestue i Aabenraa, skibsmægler P. F. Clemann og korn- og foderstoffirmaet »Union«.

De omfattende afleveringer betød, at Landsarkivets magasinkapacitet blev brugt op. Forhandlinger mellem Kulturministeriet og Statens Arkiver om udbygning af magasinerne i Jylland førte til en plan, der opererer med opførelsen af en magasin tilbygning ved Landsarkivet for Sønderjylland i årene 2004-06. Indtil da skal Landsarkivet benytte Landsarkivet for Fyns ledige magasin-kapacitet. I 1997 flyttedes derfor en halv hyldekilometer af de mindst brugte arkivalier til Odense.

I 1997 udgav Landsarkivet to nye trykte arkivfortegnelser: Niels Strandsbjergs flotte registratur *Posthuse i Sønderjylland* samt Hans Kristian Steffensens

og Hans Schultz Hansens fortegnelse *Aabenraa og Løgumkloster amter indtil 1867/68*. Foranlediget af særlig publikumsinteresse fremstillede Bjarne Simonson i forbindelse med et praktikophold mindre fotokopierede fortegnelser over arkivet fra *Stedfortrædende kommissarius for konfiskation af tysk og japansk ejendom i Sønderjylland* og *Kreditanstalt Vogelgesang – Höfeverwaltungsgesellschaft i likvidation*. Gerret Schlaber udarbejdede tilsvarende under et praktikophold en fortegnelse over *Branddirektoratsarkiver før 1920*. Holger Madsen påbegyndte arbejdet med en fortegnelse over amtsforstanderarkiverne 1889-1920. Endelig blev Landsarkivets database over samtlige arkiver udbygget, således at samtlige arkiver nu er fortegnet her.

1997 blev et rekordår på læsesalen med 5.363 besøgende. Det stigende besøgstal skyldes fortsat den udbyggede service med mikrokort over samtlige danske kirkebøger indtil 1891, og tendensen kan forventes fortsat, når tilsvarende folketællingerne fra hele landet opstilles på mikrokort.

I to uger i marts 1997 gennemførtes en brugerundersøgelse på læsesalen. Ikke overraskende viste den, at det store flertal af brugerne kommer for at dyrke slægtsforskning (87%), mens en mindre del kommer med henblik på ejendomshistorie (13%) eller andre emner (15%).

Hans Schultz Hansen

Studieafdelingen og Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig 1997

Året 1997 blev præget af en ny begyndelse på flere områder. Der blev ansat nye medarbejdere, der blev igangsat et nyt stort forskningsprojekt, og også teknisk skete der fremskridt.

De mange omstillinger blev indledt straks ved årets begyndelse. Den 1. januar fik afdelingen ny stipendiat. *Martin Klatt* tiltrådte et stipendium på 1½ år. *Martin Klatt* er magister i historie, statskundskab og nordisk filologi fra Kiels og Københavns universiteter.

Månedene efter bød vi *René Rasmussen* velkommen i den nyoprettede stilling som forsker. *René Rasmussen* er cand. mag. i historie og sproglig kommunikation & formidling fra Århus Universitet og har siden oktober 1995 været stipendiat på Studieafdelingen. I den nye stilling indgår han i Arkivets funktioner og fortsætter sit store arbejde om Flensborg Avis' historie 1906-63.

På den tekniske front markerede indkøb af nyt EDB-anlæg og tilslutning til nettet på Dansk Centralbibliotek, at afdelingen nu så småt kan tage IT-alderens udfordringer op. Afdelingen har i årets løb fået sin hjemmeside på internettet.

Studieafdelingen

Studieafdelingens bogforlag lagde ud med årets første bog den 24. januar. Ved en velbesøgt sammenkomst på Dansk Centralbibliotek præsenteredes *Karl Heinz Lorenzens erindringsbog »Holdninger har en pris – en rød sydslesvigers erindringer fra tre Tyskland«*. Bl.a. tidl. landdagsmand *Karl Otto Meyer* introducerede bogen, hvis tilblivelse i væsentlig grad skyldes *Inger og Knud Rasmussen*, *Kobbermølle*, som har sørget for hovedparten af redigeringen fra båndoptagelse til skreven tekst.

Den 23. juni satte vi punktum for et andet stort arbejde. Ved et festligt pressemøde i Nydam Mose fremlagde Stine Wiell sin bog »Flensborgsamlingen 1852-64 og dens skæbne«, en bog på 344 sider, nr. 37 i Studieafdelingens skriftrække. De omfattende undersøgelser, som ligger til grund for denne store bog, er foretaget mens Stine Wiell 1989-91 var stipendiat på Studieafdelingen. Bogen har fået en lang række positive anmeldelser.

I øvrigt har årets forskningsarbejde været præget af det nye projekt som blev påbegyndt ved årsskiftet, nemlig Sydslesvigsk Vælgerforenings historie. På forslag fra SSW har afdelingen påtaget sig udarbejdelse af en samlet fremstilling af historien om SSW fra den første efterkrigstid og frem til 50-års jubilæet i 1998. Opgaven er fordelt mellem Lars N. Henningsen (tiden frem til 1954), Jørgen Kühl (tiden 1954-70) og Martin Klatt (tiden fra 1971 til i dag).

Desuden har René Rasmussen i årets løb fortsat sit arbejde med Flensborg Avis's historie. Martin Klatt har samlet materiale til en artikel vedr. forfølgelsen af det danske mindretal under Det tredje Rige, som udgives i bind 3 af serien »Flensburger Beiträge zur Zeitgeschichte«. Medarbejderne har alle publiceret artikler og anmeldelser og har holdt folkelige og videnskabelige foredrag. Endelig har lederen været redaktør af Sønderjyske Årbøger og flere selvstændige publikationer.

Arkivet

I Arkivet er der som i alle tidligere år modtaget en del væsentlige afleveringer. Dansk Generalsekretariat i Flensborg har indledt aflevering af sit meget store arkiv frem til omkring 1980, og der er kommet gode afleveringer fra Sydslesvigs danske Kunstforening og fra en række SSF-SSW-distrikter. Også fra Den slesvigske Kvindeforening og Danske Kvinders Slesvigske Forening og flere ungdomsforeninger er indgået protokoller og papirer. Af særlig betydning er en stor aflevering fra Dansk Spejderkorps Sydslesvig.

Blandt personarkiverne kan kun nævnes nogle få. Fremhæves bør supplerende afleveringer til højskoleforstander Niels Bøgh Andersens arkiv, heriblandt fine scrapbøger og fotosamlinger. Fra Johannes og Astrid Schjødt-Pedersen er modtaget interessante papirer om skolelivet i Tønning i de første efterkrigsår. Den berygtede Paysen-sag 1952 er belyst gennem en aflevering fra Andreas Paysen i Slesvig. Om det aktive kulturelle liv mellem danske og tyske i Flensborg i 1946-48 kan man læse i bibliotekar Birthe Andrup's breve og samlinger fra disse år. Endelig er modtaget landdagsmand Berthold Bahnsens omfattende arkiv om det politiske arbejde fra 1947 og frem til hans død i 1971.

I alt er modtaget 60 enkeltafleveringer eller 45 bind og 168 pakker svarende til 18 løbende meter. Hertil kommer en del fotos og båndoptagelser.

Sideløbende med de mange afleveringer er der foregået tidrovende registreringsarbejder, bl.a. i det store privatarkiv efter redaktør Jacob Kronika.

Lars N. Henningsen

Institut for grænseregionsforskning 1997

Institut for grænseregionsforskning voksede på det personalemæssige område i 1997. Der blev således ansat tre nye medarbejdere; cand.scient.oecon.

Mads J. N. G. Hansen, som har regionaløkonomi og arbejdsmarkedsforhold som fagområder, cand. scient. bibl. Lizzi S. Hansen, der varetager funktionen som instituttets bibliotekar/IT-medarbejder samt cand.mag. Christian Frederiksen, der er LACE-medarbejder. Sidstnævnte er tilknyttet det særlige LACE-kontor, der med EU-støtte er blevet oprettet i Sønderjylland. Kontoret har bl.a. til opgave at indsamle oplysninger og formidle information om grænseoverskridende samarbejde. Kontorets anden medarbejder har arbejdssted på Sønderjyllands Amt. Instituttets medarbejderstab omfatter hermed 13 videnskabelige medarbejdere, 4 HK'ere samt en bibliotekar/IT-medarbejder. Hertil skal endvidere lægges studentermedhjælpere, der lejlighedsvis giver en hånd med.

Instituttet udgav i løbet af året 8 bøger og rapporter. Medarbejderne fik desuden trykt 13 afhandlinger og artikler i andre værker og tidsskrifter. Hertil kom fire numre af instituttets tidsskrift PLUK.

Institut for grænseregionsforsknings hovedområde har altid været forskning i problemstillinger, der relaterer sig til den dansk-tyske grænseregion samt regionale undersøgelser i Danmark.

Blandt udgivelserne i 1997 var således afhandlingerne »Den dansk-tyske grænsehandel i de første år med det indre marked/Der deutsch-dänische Grenzhandel in den ersten Jahren des europäischen Binnenmarktes« af cand.scient. Susanne Bygvrå samt »Grænsependling mellem Landesteil Schleswig og Sønderjylland«/Grenzpendeln zwischen dem Landesteil Schleswig und Sønderjylland« af cand. polit., ph.d. Christian Hansen og cand. scient. soc. Michael Schack. Der blev desuden foretaget flere undersøgelser indenfor detailhandel, arbejdsmarkedsforskning, landbrug samt arbejdet med projekter vedrørende turismens sæsonmønstre, fisketurismens økonomiske betydning i Sønderjyllands Amt m.m.

Med et øget tilskud fra Forskningsministeriet, har det imidlertid været muligt at opprioritere arbejdet med andre grænseregioner i Europa. I den forbindelse skal det nævnes, at instituttets bestyrelse i 1997 vedtog strategiplanen »Grænseregioner i den europæiske integration«. Planen er formuleret af instituttets videnskabelige medarbejdere i fællesskab og definerer nogle delområder for instituttets fremtidige virke indenfor dette forskningsfelt, som er instituttets tredje hovedområde. Blandt udgivelserne indenfor dette område er bogen »Grenzüberschreitende Zusammenarbeit an der deutsch-niederländischen Grenze«, der er skrevet af Michael Schack. Derudover deltager instituttet også i det flerårige projekt »Turisme i Europas perifere regioner« ligesom der i 1997-98 er blevet iværksat projekterne »Detailhandel og forbrugere i europæiske grænseregioner« samt »Grænser og Samfund«.

På det historiske område udgav instituttet »Det danske mindretal i Sydslesvig 1948-1955« Bind I-II, der er skrevet af rigsarkivar, dr. phil. Johan Peter Noack. Hermed rundede J. P. Noack sin mangeårige forskning indenfor dette område af.

I samarbejde med Erhvervsarkivet udgav instituttet også jubilæumsbogen »Fra forsorg til service« om Samfundets og Hjemmet for Vanføres (SAHVA) virke gennem 125 år.

Cand. phil. Troels Rasmussen færdiggjorde manuskriptet til bogen »Sådan

kørte man dengang«, der i glimt og erindringer skildrer de danske eksportvognmænds historie fra mellemkrigsårene og frem til i dag. Bogen blev præsenteret den 19. juni 1998 i forbindelse med Foreningen af Danske Eksportvognmænds 50 års jubilæum.

Instituttet modtog endvidere støtte fra Statens Humanistiske Forskningsråd til det flerårige projekt »Regionale virkninger af Kongeå-grænsen 1864-1920«, der er blevet påbegyndt i 1998.

I det forløbne år er der desuden blevet arbejdet videre med projekterne »Det tyske mindretals historie 1933-40« samt »Bladhus under tryk 1933-45«. Sidstnævnte skildrer Berlingske Tidendes nyhedsformidling efter nazisternes magtovertagelse i Tyskland, og de indskrænkninger for pressen det førte med sig frem til det 3. Riges sammenbrud i 1945.

Instituttet har også arbejdet med problemstillinger i relation til sociale forhold. Her kan bl.a. nævnes projektet »Tværgående teoretisk beskrivelse af metodeudviklingen i projekter om tværfagligt og tværsektionelt samarbejde«, som er blevet iværksat efter aftale med og støtte fra Socialministeriets Børn- og Ungekontor.

Et kerneområde indenfor instituttets forskning har endvidere gennem alle årene været sprog, kultur og identitet i den dansk-tyske grænseregion. Af projekter i 1997 kan nævnes »Det danske sprog i Sydslesvig« samt »Unge og grænseoverskridende kontakt«. Sidstnævnte er en undersøgelse af unge menneskers holdninger til nabolandet i grænseregionen.

Troels Rasmussen

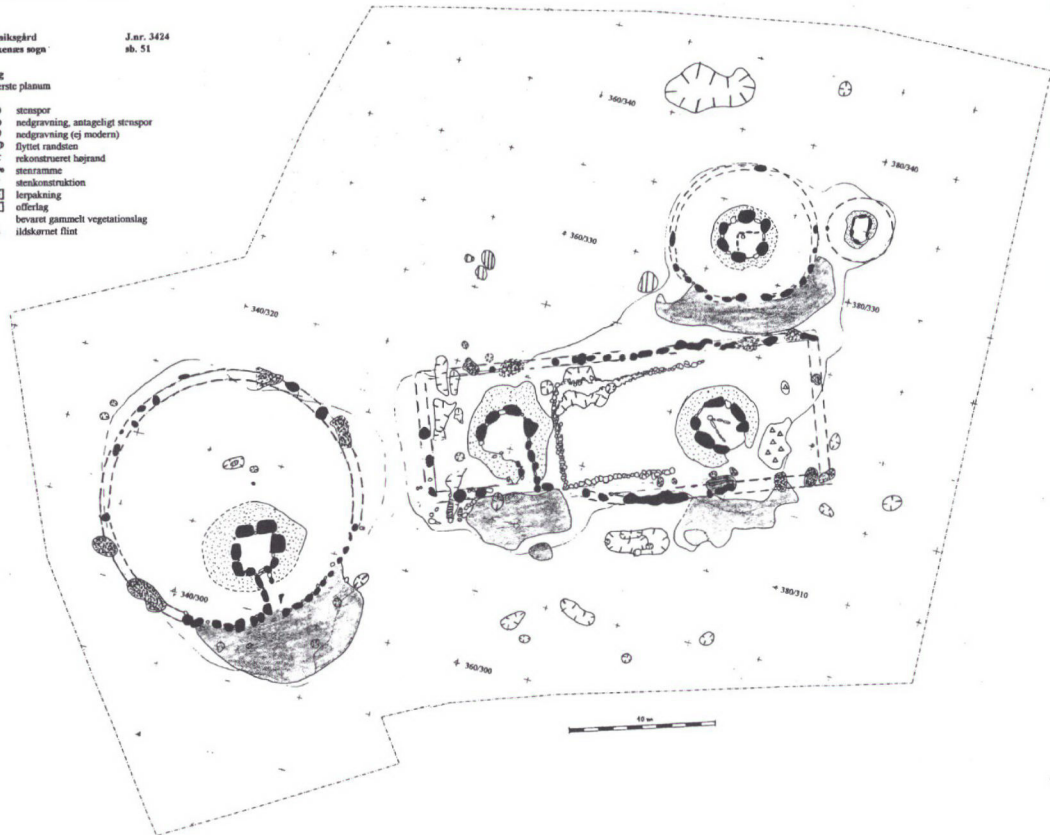
Haderslev Museum 1997

Aktiviteterne på Haderslev Museum er, da museet er Sønderjyllands amts arkæologiske museum, meget afhængige af, hvad der sker indenfor byggeri, vej- og kloakvæsen, landbrug og naturgenopretning osv. På næsten alle områder var der også i 1997 fuld fart på. Vi havde talrige arkæologiske undersøgelser overalt i amtet. Ved siden af dette opbyggede vi særudstillinger, vi fik med amtets hjælp løst vore magasinpladsproblemer, i hvert fald for en tid, og medarbejderne fik udgivet en række forskningsresultater.

Arkæologi

Undersøgelserne fortsattes på museets største gravning, skovrejsningssagen på Østergård ved Bevtoft. I alt udgravedes 40 huse samt talrige hegn, brandgrave m.v. fra perioden mellem 1. og 7. århundrede samt tidlig middelalder. I tilgift til de mange anlæg fandtes et flot hus fra vikingetiden. Huset er et såkaldt »trelleborghus« med buede langvægge med ydre støttestolper og lige gavle. Østergårdundersøgelsens første resultater er allerede nu publiceret i Nordslesvigske Museer nr. 22.

Ganske få kilometer nord for Østergård gav endnu en skovrejsningssag anledning til undersøgelse. Bebyggelsen, kaldet Lerdal, har i perioder eksisteret samtidig med Østergård og her kendes også nogle af beboernes grave. I en af disse fandtes den hidtil rigeste begravelse fra ældre germansk jernalder (400-550 e.kr.f.) i Sønderjylland.

Golfbaner anlægges mange steder i disse år, og i sommeren 1997 gik det løs i Rinkenæs på nordsiden af Flensborg Fjord. I 1937 havde tidligere rigsantikvar Johannes Brøndsted her registreret en formodet jættestuetomt, og den skulle selvfølgelig prøvegraves, inden anlægsarbejderne påbegyndtes. Det viste sig, at Brøndsteds jættestue ikke eksisterede mere, men til gengæld fandtes store mængder oppløjet brændt flint og tømursfliser tæt ved. Gravmaskinen blev herefter flyttet, og en undersøgelse begyndte som viste et anlæg langt større og mere velbevaret, end vi havde drømt om. I alt udgravedes fem storstensgrave (fire dyssetomter og en jættestuetomt) med tilhørende gravgaver og offerskårlag, tre rundhøje og en langhøj, forskellige specielle konstruktioner og meget andet. Alt i alt undersøgtes et samlet gravkompleks, som med sin unikke beliggenhed højt over Flensborg fjord har været et imponerende syn. Fundene dækker næsten hele tragtbægerkulturen, d.v.s. fra ca. 3500 til ca. 2900 f.kr.f. og der er masser af nye iagttagelser i undersøgelsen.

Også en af Haderslevs forgængere blev udgravet. Ved Louisegården i byens nordvestlige udkant undersøgtes forud for anlæggelsen af nye fodboldbaner ca. 20.000 m² af en boplads fra yngre romertid/ældre germanertid (200-550 e. kr.f.). Bopladsen har bestået af 7 samtidige gårde omgivet af selvstændige indhegninger. Midt på bopladsen, næsten som et »moderne« landsbygadekær,

lå stadig det vådområde, som efter undersøgelserne at dømme også var der, da jernaldersamfundet fungerede.

I Ejsbøl Mose, nu beliggende lige i udkanten af Haderslev by, undersøgte Haderslev Museum og Nationalmuseet i 1950-60'erne omfattende dele af to krigsbytteofferfund fra hhv. 300 og 400 e.kr.f. Området har været udsat for dræning, men tidligt på året 1997 meddelte Sønderjyllands amt, at man nu som led i den almindelige naturgenopretning ville etablere en sø i Ejsbøl Mose. Det gjorde det nødvendigt at undersøge om der var flere ofringer i mosen end de hidtil udgravede fund. Projektet begyndte i den tidlige sommer 1997, og vi er endnu ikke færdige, for der var mere bevaret – bl.a. Sønderjyllands største guldfund siden guldhornene. Det nye guldfund dateres til ca. 350 e.kr.f., altså en ikke tidligere erkendt ofring i mosen. Undersøgelserne blev foretaget af museets arkæologer, hvoraf en gruppe blev lånt på Moesgård, i tæt samarbejde med amatørarkæologer med metaldetektorer.

Sammen med Kiels Universitets afdeling i Büsum i Sydslesvig har vi med en række boreriger undersøgt foreløbigt i tre værfter i Ballum og Tønder marsken. Borerigerne har vist at værfterne antagelig er anlagt i middelalderen.

Endelig har vi fortsat undersøgelserne af Tønderhus foranlediget af Sønderjyllands Amts opførelse af et nyt kunstmuseum på banken. Resultaterne i 1997 viste, at det ældste voldsted blev etableret her omkring 1270. På banken opførtes mindst 7 lerklinede huse, og der blev bygget om adskillige gange i løbet af middelalderen.

Registrering

Registrering er en af de helt grundlæggende aktiviteter i ethvert museum. Hertil hører at alle arkæologiske fund registreres kartografisk med tilhørende tekst i den såkaldte sognebeskrivelse. Det foregår kontinuerligt, således at arkæologerne ved hvert nyt fund sørger for at indsende en fundanmeldelse eller rapport til Det kulturhistoriske Centralregister på Nationalmuseet. Her indføres alt i en stor database, som rummer samtlige kendte oldtidsminder i Danmark. Dette fine system sikrer, at vi i vores kontrol af ændringerne i det fysiske landskab hele tiden er à jour med forekomsten af oldtidsminder og kan foretage de nødvendige undersøgelser inden evt. anlægsarbejder påbegyndes.

De landegrænser vi kender i dag eksisterede ikke i oldtiden, og der er flere ligheder end forskelle nord og syd for den dansk-tyske grænse, ja forskellene er langt større når vi bevæger os fra øst mod vest end fra nord mod syd. Allerede i 1991 blev der derfor gjort forsøg på en mere hensigtsmæssig samordning af vore registreringer af oldtidsminder nord og syd for grænsen. Via Sønderjyllands amts kulturforsøgsmidler er det i 1997 lykkedes at få defineret forskellene i registreringssystemer og at få præciseret, hvordan vi kan arbejde frem mod en mere ensartet behandling af det registrerede. Vi vil meget gerne kunne søge i hin andens databaser og herigennem få et større og bedre sammenligneligt arkæologisk materiale syd og nord for grænsen. Dette er vigtigt, når vi i det daglige arbejde skal vurdere aktuelle arkæologiske sager, hvor meget der skal gøres ud af en undersøgelse, eller om den helt kan udelades osv. I foråret 1998 vil der foreligge en færdig rapport.

Blandt de mange nyerhvervelser på Haderslev Museum i 1997 er denne akvarel fra 1832 af F. L. Bastrup. Akvarellen forestiller Claus Berns i rytterkamp mod en skrækslagen tyrker. Berns var landsener i Haderslev, og det er ikke den lidt spøjse scene, som er vigtig for erhvervelsen, men det faktum, at Haderslevs byprofil ses i baggrunden med by, domkirke, ridehus o.s.v. Akvarellen er således også et øjebliksbillede af Haderslev anno 1832. Foto: Carlo Krassel.

Samlingerne

Sammen med de øvrige statsanerkendte amtsmuseer i Sønderjyllands amt fik museet i foråret 1997 et stort magasin i Christiansfeld stillet til rådighed af Sønderjyllands amt. Haderslev Museums håndværkere har stået for den omfattende renovering og indretning og fører løbende opsyn med magasinet. Dette har for vores vedkommende nu løst vore pladsproblemer i hvert fald for en rum tid.

Særudstillinger

Udstillingen »Rathenburg og de andre, pottemagere i Haderslev« var museets egenproduktion og omhandlede pottemagererhvervet og dets produkter i Haderslev fra renæssancen til og med erhvervets ophør med familien Rathenburg i 1916. Den var museets og byarkivets lidt forsinkede fødselsdagsgave til Louis Ehlers, som blev 80 år i 1996.

Den 27. november 1997 var det 400 år siden Haderslevhus dannede ramme om Christian IVs bryllup med Anna Cathrine. Museet markerede det med en mindre særudstilling dels om brylluppet, dels mere generelt om de kongelige fester i renæssancen og fyrsternes tilstedeværelse i Haderslev. Til udstillingen var indlånt originale genstande fra Rosenborg og Museet på Koldinghus. Efter denne royale udstilling sluttede vi året hen under jul med udstilling om nis-

Da Aabenraa-Egtved-Vejle museers særudstilling »Til jord skal du blive« blev sat op i Dandybygningen i Vejle var der god plads til at vise de store og mest iøjnefaldende dele af begravelsesudstyret, således en af de fornemme sorte ligvogne, som blev anskaffet også i velstående landsogne op mod år 1900. Både heri, i sørgedragten og i det øvrige udstyr om jordefærden blev skikken på landet rigt udbygget efter borgerligt mønster. Det gælder også de alterlys med navneskjolde, der ses til højre.

sernes forhold til dyrene. Den nød stor bevågenhed og nisseudstillingen vil for fremtiden blive et fast indslag på museet ved juletid.

Orla Madsen

Aabenraa Museum og Jacob Michelsens Gård 1997

Med udskillelsen af kunstaflingen i 1997 blev der for alvor åbnet for planerne om den *byggningsudvidelse*, der var blevet stillet i udsigt i 1994. I erkendelse af at Aabenraa Museum har opsparet et stort behov for udvidelse og gennemgribende fornyelse havde Sønderjyllands Amt afsat godt 6 mill. kr. på sin prioriterede liste for anlæg i 1998. Museets bestyrelse er i årets løb blevet stillet over for vidt forskellige forslag.

Kærnen i planerne er at byens søfarts- og skibsbyggertraditioner skal danne museets fremtidige profil.

At spørgsmålet om et tilstrækkeligt magasin bør inddrages i planerne blev understreget af de omfattende flytninger, der blev nødvendige sidste år. Velordnede magasiner hører til de mere skjulte, men ikke desto mindre helt nødvendige forudsætninger for at museets genstande bliver forsvarligt bevaret.

I årets løb er der foretaget overordnede opgørelser over konserveringsbehovet. Blandt de *konserverede emner* kan nævnes et af museets bedste skibspor-

trætter, et oliemaleri af »Calløe«, det første fregatskib bygget på Jørgen Bruhns værft på øen 1852-53, et fint fortællende maleri af Løjt Kirke med kirkegård o. 1900, samt en stor del af tekstilerne.

En anden side af museets bevaringsarbejde gælder kulturlandskab og bebyggelse. Ved siden af løbende sager bl.a. om diger og hegn har gravminderegistrering på 30 kirkegårde i Haderslev Museums område stået i forgrunden. Birgitte Kragh virker som amtsmuseumsrådets særligt sagkyndige, og hun har derfor været faglig leder for de to ansatte middelalderarkæologer, der er ansat til opgaven. Haderslev Museum lægger hus til, mens Kirkeministeriet betaler for registreringen.

Besøgstallet er steget markant i 1997 i takt med forstærkningen af den udadvendte virksomhed, nemlig til 11.009, hvis man medregner de godt 1900, der besøgte den store særudstilling »Til jord skal du blive«, da den vistes i Vejle. Men selv uden dette er fremgangen tydelig.

Undersøgelser og udgivelser

I forlængelse af Birgitte Kraghs arbejde med projektet »Begravelsesskikke og kirkegårde 1780-1990« blev det i 1997 til en artikel om udstillingen »Til jord skal du blive« i Haderslev Stiftsbog, fem leksikonartikler til Den store danske Encyklopædi samt en kronik om vandringer på kirkegårde til Kristeligt Dagblad i juli og tre boganmeldelser til Journalen.

Hanne Christensen kunne i april som medredaktør og forfatter på Charlottenborg præsentere bogen om »Stærekassen«, det omstridte teater, der i 1931 blev føjet til Det Kongelige. Bogen er udgivet af Foreningen til Gamle Bygningers Bevaring. Endvidere har hun bidraget til Weilbachs Kunstnerleksikon.

Formidling

Gennem rundhåndede udlån til særudstillinger og ved at frivillige har stået for værkstedsaktiviteter og ydet uundværlig hjælp ved bageweekenderne på Jacob Michelsens Gård har museet også i 1997 kunnet glæde sig over en levende deltagelse hos brugerne. Venneforeningen har lagt et meget stort arbejde i de to særudstillinger, som den arrangerede for at fejre sit 10 års jubilæum.

Årets større særudstillinger blev indledt med udstillingen til Aabenraa Handelsstandsforenings 150 års jubilæum, »Havn og handel 1847-1997«. Foreningen dækkede udgifterne til at historikeren Marianne Ritzau kunne trække det store læs ved tilrettelæggelsen.

Fra 29.1. til 6.4. vistes udstillingen, »Til jord skal du blive – begravelsesskikke på land og i by« i Vejle. Den formidlede igennem ældre ting som fotografier ved døden, malerier, gravminder, ligkister med udstyr osv. den store undersøgelse, som Birgitte Kragh har været frikøbt til at bearbejde. Det var morsomt og udfordrende i et samarbejde med Egnsmuseet i Egtved og Vejle Museum at fylde Danmarks næststørste særudstillingslokale, Dandy-bygningen. Den blev til ved omfattende indlån fra museer over hele landet og fra bymuseet i Flensborg. Den 19.4.-8.6. overførtes det meste af udstillingen til Aabenraa Museum. Da hovedparten af udstillingen i én efterårsmåned blev vist på Langelands Museum i Rudkøbing trak den over 2.600 besøgende.

Efter sommerudstillingen om Maya-indianernes broderikunst og guldsmykker fulgte i efteråret Aabenraa Museums Venners to jubilæumsudstillinger. I »Bord dæk dig« viste seks damer og herrer fra byen deres helt personlige borde, der spændte fra et kaffebord med forskellige såkaldte samlekopper, over sølvbrudeparrets morgenbord til festlige jule- og nytårsopdækninger. »Modeller af skibe, værfter, havn og fjord« blev en fornem præsentation. De to modelskibsbyggere Peter Jensen og skibsingeniør Karl Lildholdt havde samlet sig om storrederen Jørgen Bruhns skibe med hans værft på Kalvø som et højdepunkt. Netop her lykkedes det dels i efterårsferien og i en weekend at knytte aktiviteter til. Små og store drenge kom for under vejledning af en pædagog at bygge enkle modeller i træ, papir og kork, og for at se på Kolding Modelbådelags store flotte skibe.

Udstillingen tjente også som opfordring til at gå med i et laug, der skal bygge en model af Aabenraa Havn i værfternes glanstid o. 1866. Gruppen vil gå i gang i januar 1998.

»Oldemors juletræ« kunne i 1997 sole sig i den opmærksomhed det gav, at træet var valgt som motiv for Aabenraa bys julemærke og -kort. Årets tema, julestjernen, blev fremidlet dels af genstande som den Herrnhutiske papirlysestjerne fra Christiansfeld, julekrybber, plancher om lyseskikke, dels af de to »oldemødre«, to lærerstuderende, der sang og fortalte, samt ledte børnenes eget julekrybbespil.

På *Jacob Michelsens Gård* afholdtes de tre vanlige bage- og udstillingsweekender. I maj var vask, hvor bl.a. rulning blev demonstreret, temaet for en lille udstilling. I september var det daglige brød med udstilling og smagsprøver det naturlige emne lige efter høsten. I december blev julestemningen skabt ved gnav- spil, bagning og smagsprøver i stuehuset. I bagehuset var det rugbrød, sigtebrød og søsterkage.

Ved siden af den omfattende udstillingsvirksomhed udbyggede museet sit *skolemateriale*. Hrolf Thorulf, Hiin Film, har udover at fremstille et par korte præsentationsvideoer om museets to afdelinger, forestået et nyt spændende elev-materiale, »På langfart på Aabenraa Museum«. Det omfatter et fyldigt forberedelsesmateriale bl.a. om navigation, uddrag af logbøger og dagbøger. Til brug på museet er der arrangeret en sejlads mellem fortællende ting i samlingen, som børnene skal navigere sig frem til efter kompas og sømil.

Gennem ansøgninger lykkedes det at indsamle tilstrækkelige midler til at Carolinerforeningen m/s SAMKA pr. 1. oktober kunne overtage den lille, smukke, bevaringsværdige coaster fra 1956. Skibets formål er dobbelt, det skal dels synliggøre de miljømæssige fordele ved transport af søvejen. Dels skal det som et vigtigt led i udviklingen fra sejlskibe til danskbyggede, motordrevne lastskibe, formidle søfartshistorie fra Marstal og Aabenraa. Det har fået gratis liggeplads i Aabenraa, hvor det blev præsenteret ved en festlighed den 25. oktober. Det basale i driften vil fortsat være fragtfart og socialpædagogiske sejladsere.

I forbindelse med særudstillingen om begravelsesskikke og kirkegårde holdt Birgitte Kragh *foredrag* i Vejle, Aabenraa, Odder og på Moesgård, Århus Universitet. Hanne Christensen bidrog med foredrag om H. P. Hanssen samt om Aabenraas udvikling fra middelalderen og til i dag.

Gaver og erhvervelser

Året blev kendetegnet af store gaver, og til køb blev der modtaget tilskud på op mod 350.000 kr. Søfartssamlingen er således blevet beriget med i alt seks skibsportrætter, hvoraf de fleste hører til den ældste italienske fremstillingsform o. 1800. De fem blev erhvervet på en nervepirrende auktion i Århus, og hertil havde Statens Museumsnævns Hastesum ydet ca 1/3, mens resten kom fra byens erhvervsliv: Michael Jebsen Fonden, Chr. Panbo Bjælkehuse A/S, Sækko A/S, Cimbria Tømmerhandel A/S. Alle fem portrætter stammer fra en af de kaptajner, som er allerbedst belyst i samlingerne i forvejen, nemlig C. C. Fischer (1844-1933). De stammer fra hans hjem i Slotsgade, hvor de har fortalt den indtrædende om hans egen og hans forfædres sejlads med store fuldriggere på oversøisk sejlads.

Det sidste portræt var en gave til byen fra Chr. Panbo Bjælkehuse A/S i København. Det er malet i 1815 af en af de første skibsportrætmalere i verden Guisepe Fedi i Livorno.

Et sjældent vidnesbyrd om Middelhavsfarterne hjalp den skibshistorisk kyndige Karl Lildholdt os til. Det er et såkaldt *algirsk søpas* fra 1828 til briggen »Pomona« af Aabenraa, af hvilken museet i forvejen ejer et portræt. Passet tjente som bevis over for de nordafrikanske sørøvere på at skibet var beskyttet af den danske stats tribut.

På udstillingen om grænsedragningen i 1920 og H. P. Hanssen vistes en af de fornemme hædersgaver H. P. Hanssen modtog af Nordslesvigske Kvinder i 1920: et sølvservice fremstillet af Georg Jensen efter Johan Rohdes tegning. At servicet i 1997 kunne overdrages til museet skyldes både stor velvilje fra arvingerne, der tilbød stellet for en favorabel pris, og storslået støtte fra Statens Museumråd og flere lokale fonde.

Det gode samarbejde med *Handelsstandsforeningen* om den store jubilæumsudstilling førte til at en lang række genstande blev overdraget til museet, f.eks. en lille reklametrykt lampeskærm i hulmønstreret karton, kornvægte fra et af de førende firmaer på havnen, Union, dertil malerier og fotografier af virksomheden, og forskellige skrive-, regne- og andre kontormaskiner fra Cimbria, Sydbank m.m.

I tilknytning til begravelsesudstillingen indkom også et par ting, et tidsypisk håndmalet mindevers over en ung afdød gårdmandskone 1880 fra Løjt Kirkeby. Nogenlunde fra samme tid stammer den let sentimentale sørgeengel i bisquit, som er fastgjort på en lav gravsten uden indskrift. Den er en gave fra Aabenraa Kirkegård, og nu udstillet i det lille kirkegårdsafsnit i kælderen.

Endelig kan nævnes en række fornemme ældre tekstiler, således en righoldig gave med mange håndsnydte ældre ting fra hyldeborter til bordløbere fra Nørby på Løjt. Fra slægten Hissel i Tumbøl kom nogle velbevarede ældre ting som fx. et par af de traditionstro konehuer, en foret silke køreyse og en perlebroderet sort fest-cape. Den før så vigtige tørvegravning blev repræsenteret af et par dyndsko, som hestene måtte forsynes med for ikke at synke i.

Birgitte Kragh

Museet på Sønderborg Slot 1997

Et museums årsberetning kan sammenlignes med en forretnings status. Man tager bestik af lager og omsætning, ser på personalesituationen og gør op, om det hele løb rundt. Løb rundt gjorde det, men om det var rentabelt er så en anden sag.

Vi har i hvert fald løbet stærkt for at nå det hele, og selvom statustallene viser, at 1997 atter blev et år med faldende besøgstal, er der i huset gjort meget for, at de gæster, der kom, fik en god oplevelse med hjem.

Udstillinger

Efter flere års tilløb blev udstillingen om Sønderborgs historie færdig i juni. Den er bygget op omkring en stor model af Sønderborg omkring 1870. Derfra trækkes tråde til livet i byen med de mange danske og tyske aspekter. Udstillingen henvender sig nok fortrinsvis til Sønderborgensere, som til gengæld fortæller, at de nemt kan bruge et par timer for at få det hele med. Det er en blivende udstilling i tre små rum i nord-vest hjørnets stueetage.

I forbindelse med overtagelsen af slottets malerisamling fik Sønderjyllands Kunstmuseum andre udstillingsrum end dem Sønderborg Slot hidtil benyttede til malerisamlingen. I tre store lokaler i sydføljen vises nu dels meget moderne kunst i to lokaler og Kunstnergaven fra 1920 i det tredje. Da en del museumsgæster savner malerierne af vore lokale kunstnere som C. W. Eckersberg, C. A. Jensen og C. A. Lorenzen, er det besluttet at udstille dem igen, bl.a. i den nyopstillede sølvsamling.

Håndværkerudstillingen måtte vige pladsen, da Kunstmuseet holdt sit indtog, men den er nu blevet genopbygget i helt nyt regi i vestføljen. Samtidig opstilledes to værksteder, nemlig en smedie fra Asserballevej og et karetmageri fra Røgevej, så de ligner arbejdende værksteder. Gennem hele december blev der arbejdet med genopstilling af museets sølvudstilling. Ny-opstillingen vil også vise genstande af andre metaller end sølv. Der er således fundet tin, messing, kobber, glas og fajancer frem fra magasinerne til denne udstilling.

Blandt særudstillingerne fra det forløbne år kan nævnes udstillingen »Elitas danseskole«. Museet fik for nogle år siden foræret en del afdansningsbalskjoler af Elita Wintherskov, der var tredje generation i en danseskole, som blev oprettet i 1880. Mange tidligere elever så udstillingen og udvekslede minder om den tid, da det hørte med til almindelig opdragelse at gå på danseskole.

En anden udstilling af stor lokal interesse var den retrospektive mindeudstilling, som Sønderjyllands Kunstmuseum arrangerede af maleren Viggo Kragh Hansens billeder i sommeren 1997.

Af overvældende publikumsinteresse var »Doris Bloom«, som Sønderborg Kunstforening stod for. Den blev vist i museets allerkorteste åbningstid, fra december til februar, så der var dage med kø.

Arbejdet med kirkegårdsregistreringer er genoptaget med registrering af kirkegårdene i Dybbøl, Augustenborg og Ulkebøl. Arbejdet fortsættes i 1998, da der endnu mangler 15 kirkegårde i det gamle Sønderborg Amt.

Selvom besøgstallet igen er faldet, har vi alligevel holdt over 400 foredrag

Karetmagerværksted fra Ragebøl. Foto: Museet på Sønderborg Slot.

og omvisninger fordelt meget ujævnt. Der har været dage med op til seks, syv foredrag og dage helt uden nogen. 256 skoler har besøgt slottet, men vi kan godt føle, at der er skåret ned på lejrskoleophold på landsbasis. Blandt de voksne vi har holdt foredrag for, har der været mange udenlandske gæster. Det kan mærkes, at der er åbnet til østlandene, og det giver ofte anledning til ekstra snak om udlændighedstid og genforening.

Året blev rundet af med, at 23 børnehaver og børnehaveklasser i december måned var på nissejagt på slottet.

Cathrinesminde

I de nye vedtægter for Cathrinesminde er det slået fast, at »museets afdeling på Cathrinesminde teglværk har som ansvarsområde dokumentation af teglværksindustrien«. Altså det er museum for dansk teglindustri og for teglværkshistorien på den tyske side af Flensborg Fjord. I bygningerne, som tilhører Den selvejende Institution Cathrinesminde, har museet lejet sig ind og har i 1997 haft et besøgstal på små 15.000. I årets løb er der indrettet nyt værksted.

Den uundværlige støtteforening Cathrinesmindes venner har afholdt kulturdage med en foredragsrække, hvor landskendte personer medvirkede, og der har været holdt to kunstudstillinger og to lokalhistoriske udstillinger.

Museet har lavet årsskrift om danske teglværker og dokumenteret Solo-

fabrikken i Sønderborg og Schaumanns Klædefabrik i Haderslev. Derudover er der lavet koncept om nye faste udstillinger, planer om en fremtidig afdeling for sønderjysk industris historie og om formidlingsprojektet »Teglværksspor ved Iller Strand«, der finansieres af Frilandsrådet.

Personale

På Cathrinesminde blev Kim Jacobus Paulsens stillingsbetegnelse ændret fra museums pædagog til museumsinspektør. Museumsinspektør Inge Adriansen fik bevilget et tre-årigt stipendium fra Statens Humanistiske Forskningsråd til at lave en undersøgelse over danske nationale symboler 1840-1995. Hendes afløser fra 1. september blev cand. mag. Axel Johnsen.

Alvorligt var det, at museumsleder Jens Ole Lefèvre kom hjem fra ferie i slutningen af september med helbredsproblemer. I oktober blev han indlagt på hjertekirurgisk afdeling i Odense, hvor han døde i december.

Fra 1. november konstitueredes Hans Helmer Kristensen som leder og alle medarbejdere på museet bad bestyrelsen om nogle måneder til at gøre udstillinger og andet færdigt i, før lederstillingen blev opslået. Den afgående bestyrelse gav os tiden indtil sommeren 1998. Vi håber at blive helt færdige med genopstillinger og meget andet inden en kommende chef holder sit indtog på slottet.

Hans Helmer Kristensen
konst. leder

Tønder Museum og Højer Mølle- og Marskmuseum 1997

Ud over, at den store udbygning af Museerne i Tønder fortsatte i 1997 med påbegyndelsen 3. etape: Rotunden og den nye kunstfløj, bragte året tre meget væsentlige begivenheder, nemlig

1. Den officielle indvielse af Møllehaven ved Højer Mølle- og Marskmuseum.
2. Åbningen af barokhuset i Storegade 14, det såkaldte Drøhses Hus som byanneks for Tønder Museum.
3. Genåbningen af Tønder Museums sølvkammer efter endt renovering og nyopstilling.

Indvielsen af Møllehaven i Højer fandt sted lørdag 2. maj 1997. Museumsinspektør Svend Åge Knudsen, Museet på Sønderskov, holdt indvielsestalen, og der var korsang ved Højer-koret og underholdning på plænen ved Højer Frivillige Brandværns orkester. Haven havde endnu ikke helt iklædt sig forårsdragt, men det var tydeligt, at de fleste af de mange planter, der var blevet plantet ved anlæggelsen i september 1996, havde overlevet.

Halvanden måned senere skete *åbningen af Drøhses Hus*, idet Tønder Museum foreløbig i en treårig periode åbnede huset med en fyldig præsentation af dele af Tønder Museums møbelsamlinger samt hovedparten af museets samling af Tønder-kniplinger. Det var donationer fra en lokal fond, Peder Aarslevs Legat, og fra Realkredit Danmark, der havde muliggjort et lejemål, idet Realkredit Danmark yder 200.000 kr. årligt i tre år til leje af huset, mens

Indvielsen af Højer Møllehave 2. maj 1997. Selve indvielsen fandt sted under den lyse teltduk på møllepladsen.

Peder Aarslevs Legat i samme periode yder 50.000 kr. årligt til driften. Desuden skænkede Peder Aarslevs Legat i 1997 200.000 kr. til indkøb af tolv gulvmontrer til husets møblering som museumshus.

Direktøren for Ny Carlsbergfondet, Hans Edvard Nørregaard-Nielsen, foretog åbningen, ligesom der var taler af tidl. museumsinspektør dr.phil. Sigurd Schoubye og tømmermester Helge Kragelund. Museet havde håbet, at hele arrangementet kunne afvikles i husets smukke gård, men det øsegnede – og de mellem to og tre hundrede gæster måtte finde plads inde i huset. Åbningen af Drøhses Hus er som kronen på mange års stædigt arbejde, og huset har vist sig at have sin berettigelse, selv om det med sine specialudstillinger altid vil være et museum for særligt interesserede.

På grund af byggeriet af forhallen i hele 1996 havde det været nødvendigt af sikkerhedsgrunde at nedpakke hele den store sølvsamling. Dette gav anledning til at vurdere, at tiden var kommet til en længe ønsket renovering af sølvkammeret. Tønder Museum ansøgte flere store fonde om tilskud til en grundig renovering af rummet med dets montrer, lys og frem for alt sikkerhedsudstyr. Ny Carlsbergfondet blev her den store tilskudsgiver, men også Bikubenfonden støttede renoveringen. Arkitekt Gorm Lindum stod for projektet. Den 25. oktober 1997 kunne *sølvkammeret genåbnes* ved en festlig og højtidelig begivenhed, hvor sølvsamlingens »skaber«, dr. phil. Sigurd Schoubye, forestod genindvielsen. Også ved den lejlighed fandt mellem to og tre hundrede gæster vej til museet, og sølvkammeret blev genstand for stor beundring og fortjent opmærksomhed.

Udstillinger og formidling

På grund af kunstmuseets nybygning mangler Museerne i Tønder i disse år lokaler til særudstillinger. Derfor måtte Tønder Museum i 1997 ud over de ovenfor nævnte udstillinger indskrænke sig til en nyopstilling af dele af kniplingssamlingen. Som årets kniplingsudstilling vistes museets samling af 1700-tals kniplinger, nemlig de typer, der kendes under navnene Binche- og Malines-kniplinger. Udstillingen blev opbygget i Tønder Museums grå sal.

På Højer Mølle- og Marskmuseum var årets hovedudstilling en billed- og genstandsfortælling om livet på Højer-egnen. Det billedmæssige materiale var fotografier, optaget i 1930'erne og 1940'erne på egnen af den dygtige Højer-fotograf Martinsen. Udstillingen var et resultat af et samarbejde mellem Højer Mølle- og Marskmuseum og Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg.

Personale

Et stort personalemæssigt ønske gik i opfyldelse i 1997, idet der blev foretaget en nynormering af en inspektørstilling. Tønder Museum var efterhånden næsten det eneste af de sønderjyske museer, der kun havde én inspektør, og med afdelingerne Højer Mølle- og Marskmuseum og Drøshes Hus var to museumsfaglige medarbejdere stadig mere påkrævet. Valget faldt på cand.mag. Elsemarie Dam-Jensen, der har været højskolelærer ved Løgumkloster Højskole, og som samtidig har museumsfaglig erfaring gennem et mangeårigt arbejde med udstillinger på Museet Holmen i Løgumkloster. Elsemarie Dam-Jensen tiltrådte den 15. august 1997. Elsemarie Dam-Jensen varetager, foruden generelt museumsarbejde, følgende emnegrupper på museet: sølv- og beslægtede genstandsområder, møbler samt det generelle arbejde med fredningsbesigtigelser etc.

I Drøshes Hus blev der i sommeren 1997 oprettet en beskyttet stilling som kustode. Stillingen blev besat med Oda Karstensen.

I Højer Mølle- og Marskmuseum skete der ikke ændringer i den faste stab, men møllen fik fra forsommeren 1997 en kvindelig kustode ansat i en puljejobsordning – en ordning, der vil løse møllens behov for kustodehjælp 1997-juni 1999.

Nyerhvervelser/samlinger

Åbningen af Drøshes Hus rettede fokus på kniplingerne, hvorfor flere af årets større donationer netop kom denne genstandsgruppe til gode. Blandt gaverne kan nævnes en samling af kniplinger, som en nu 90-årig kvindes mor i begyndelsen af århundredet samlede på Sjælland samt en testamentarisk gave bestående af en kvindes kniplingsproduktion, mønstre, redskaber, arbejdsregninger etc.

Foruden kniplingsgaver modtog Tønder Museum i 1997 bl.a. en større testamentarisk gave af smukke karvskårne æsker, en dukke, redskaber af horn, flere enkeltmøbler og flere fajancegenstande.

I december kunne museet afsløre en model af Schackenborg i målestok 1:100, udført af teatermaler Walter Rasmussen, København, der også har ud-

Afsløringen af Schackenborg-modellen på Tønder Museum i december 1997. På billedet ses bag slotsmodellen fra venstre Lis Hermansen og Magnus Lorentzen, begge fra Schackenborgs godskontor, museumsinspektør Inger Lauridsen og godsinspektør på Schackenborg Søren Frederiksen.

ført Tønder Museums øvrige slotsmodeller. Modellen blev sponsoreret af Tønder Bank.

Inger Lauridsen

Midtsønderjyllands Museum, Gram Slot og Gram Lergrav 1997

Midtsønderjyllands Museum arrangerede fem særudstillinger i løbet af 1997. I midten af januar åbnedes en udstilling »One dimensional efficiency« med malerier af Hanne Andersen, København. Denne blev afløst af en præsentation af afgangsopgaver fra Højer Design Seminarium, der tidligere har designet museets logo. Sidst i maj måned kunne vi invitere til åbning på en stor udstilling med titlen: Dyr og skeletter. Størstedelen af præparaterne var lånt fra Zoologisk Museum i København, men suppleret med skeletter og kranier fra museets egen samling. Målet med udstillingen var at vise, hvordan forskellige dyrs ydre former afspejler sig i skelettets opbygning.

Efterårets to særudstillinger var af vidt forskellig karakter. Den ene blev, som de ovenfor nævnte, afholdt på selve museet, og viste meget intense og farverige malerier af Solveig Refslund.

Den anden var den store udstilling om hjernen og dens funktioner. Den var produceret af Experimentarium i København i anledning af at 1997 var erklæ-

Fra udstillingen 'Dyr og skeletter' på Midtsønderjyllands Museum maj 1997.

ret for Hjerneåret. Efter at udstillingen havde været vist i København, blev der indledt forhandlinger med Experimentarium for at få den til Sønderjylland. Da Midtsønderjyllands Museum er det naturhistoriske museum for amtet, blev det os, der skulle stå for den faglige del af udstillingen. Den var så stor, at den måtte afholdes i en barak i Frøslevlejren, idet udstillingen fyldte 800 m². I løbet af de tre måneder, hvor den blev vist i Frøslevlejren, blev den besøgt af mere end 42.000 besøgende, og den endte med at give et klækkeligt overskud til Amtsmuseumsrådets kasse.

Men – arrangementet viste også, hvor meget arbejde der kræves, hvis et sådant forsøg skal lykkes, og at det i vid udstrækning, som i dette tilfælde, skal hvile på frivillig arbejdskraft – som det heldigvis ikke skortede på, og det viste, at opgaven er for stor for et enkelt museum, og at forsøget ikke havde fået det udfald, som det fik, hvis ikke amtets kultursekretariat, havde lagt mange kræfter i denne udstilling.

1997 var det første hele år, hvor Gram Lergrav officielt var åben for publikum og det første år, hvor der var en fuldtidsansat geologisk naturvejleder tilknyttet projektet. Over 5000 mennesker besøgte lergravene dette år, og så at sige alle har udtrykt sig positivt om denne nye aktivitet, hvor hele familien

Dronning Margrethes besøg i Gram lergav 15. maj 1997.

kan være sammen om at finde 6 millioner år gamle fossiler. Naturvejlederen har fast kontortid i Lergravshuset, og hun bliver i meget stor udstrækning kontaktet af de besøgende, ligesom hun jævnligt arrangerer minikurser i områdets geologi og biologi. Ved årets udgang kunne naturvejlederen indkøbe mikroskoper og lupper og meget andet demonstrationsmateriale, således at der i Lergravshuset nu er indrettet en naturskole, der kan benyttes af skoler og andre besøgende.

Den store aktivitet i lergraven har desuden medført en stor tilgang af fossiler til museet, og i vid udstrækning er dette sket gennem de besøgende der, hvis de finder knoglemateriale eller tænder, skal forevise dette for museets personale.

Den 15. Maj besøgte Kongefamilien Sønderjylland, og i den anledning besøgte Dronning Margrethe, Prins Henrik, Prins Joachim, Prinsesse Alexandra og Greve Ingolf lergraven. Efter indledende taler i Lergravshuset gik alle ned for at undersøge leret, og det lykkedes for de Kongelige at finde både snegle og muslinger efter kort tid.

Igen i år har lergraven været besøgt af en belgisk forsker, Kristiaan Hoedemakers, der undersøger lerets indhold af de såkaldte øresten fra fisk. Han har bestemt museets samling af øresten, og er ved at beskrive de nye fund, han har gjort.

Der har været konserveret intenst på museets hvalmateriale fra Gram Lergrov, og tre præparater blev færdiggjort i 1997. Efterhånden som præparaterne er blevet færdige, har det vist sig, at de er bedre bevaret end først antaget, hvilket betyder, at deres videnskabelige og udstillingsmæssige værdi er meget høj.

Museets støtteforening, Museumsforeningen for Midtsønderjylland, fejrede den 24. april 25 års jubilæum. Det var denne forening der for 25 år siden lagde grundstenen til Midtsønderjyllands Museum, der i 1979 blev amtligt. Omkring 60 mennesker deltog i en reception på museet i denne anledning, og der blev holdt taler – og fortalt historier fra dengang, hvor foreningen startede sit virke. Efter et besøg i lergraven var der en festlig middag på Slotskroen, hvor foreningen i sin tid holdt den stiftende generalforsamling.

Museets naturvejleder har arrangeret 11 naturvandring indendfor mange forskellige emneområder med i alt 420 deltagere. Museets særudstilling i Frøslevlejren blev besøgt af godt 42.000, selve museet blev besøgt af 8.710 mennesker, og i lergraven havde vi 5.461 besøgende i 1997.

Flemming Roth

Frøslevlejrens Museum 1997

I 1997 havde museet 33.588 gæster og afholdt 289 foredrag/omvisninger for større hold, fortrinsvis skoleklasser. Disse tal er stort set identiske med tallene fra 1996.

Dansk Røde Kors udtræder

Medens besøgstallene således ikke betegnede nogen større ændring i 1997, blev året på anden vis skelsættende. Under adskillige møder museets driftsparter imellem stod det stadig mere klart, at museumskonstellationen mellem Museet for Frøslevlejren på den ene side og Dansk Røde Kors Museum på den anden stod foran en opløsning. Og den 24. oktober udsendte museets bestyrelse følgende pressemeddelelse:

»Dansk Røde Kors har desværre set sig nødsaget til at afvikle sit engagement i Den selvejende institution Museet for Frøslevlejren og Dansk Røde Kors Museum. Dansk Røde Kors Museum vil derfor blive lukket med udgangen af 1997.

Røde Kors' beslutning skyldes, at museets udgifter er steget over de senere år, samtidig med at der har været et faldende besøgstal. I forbindelse med museets etablering blev der i 1989 indgået en overenskomst med et maksi-

Fangestuen i den fredede og renoverede barak H4 i Frøslevlejren.

mum for det årlige pristalsregulerede beløb, Dansk Røde Kors kunne bidrage med. Denne beløbsgrænse er nu overskredet.

Dansk Røde Kors' præsident, Chr. Kelm Hansen, siger, at det er med stor beklagelse, at beslutningen om lukning er truffet. Man har haft stor glæde og nytte af samarbejdet. Røde Kors skal imidlertid være meget omkostningsbevidst mht. de beløb, der bruges til oplysning og museumsvirksomhed set i forhold til nødhjælpsarbejdet ude i verden. Vort hovedformål er nu engang at hjælpe nødlidende mennesker ...

Der arbejdes videre mod at Museet for Frøslevlejren videreføres i et samarbejde mellem Nationalmuseet, Sønderjyllands amt og Bov kommune.«

Herefter havde museet to hovedopgaver: for det første skulle Røde Kors Museet være afviklet ved årets udgang, og for det andet skulle der skabes et videre driftsgrundlag for Museet for Frøslevlejren, eller som det igen kom til at hedde: Frøslevlejrens Museum.

Mht. driftsgrundlag og organisation kom der ingen formel afklaring i 1997, men de to resterende driftsparter, henholdsvis Nationalmuseet og amt/kommune, var indstillet på fremover at sikre Frøslevlejrens Museum et fagligt forsvarligt driftsgrundlag.

Bygningerne

De to driftsparter trådte til med ekstrabevillinger, da der blev konstateret omfattende råd i gulvkonstruktioner og bræddevægge i Barak H4 samt i hovedvagtårnet. De to bygninger, som siden 1969 har dannet rammen om Frøslevlejrens Museum, er fredede og ejet af Nationalmuseet. Derfor må der ikke ændres på den oprindelige vindueskonstruktion, som er den egentlige kilde

til fugt- og dermed råd-problemerne. Reparationsarbejdet pågik over det meste af december måned, og store dele af den faste udstilling måtte nedtages, medens gulvbrædder, strøer og vægbeklædning blev udskiftet.

Nye faciliteter

Også i museets tredje bygning, Barak H6, måtte der gennemføres et større reparationsarbejde. Denne barak huser museets kontorer, foredragssal, magasin mv., men først og fremmest husede den Dansk Røde Kors Museums udstilling. Nedtagningen af denne efterlod sig solide »ar«, som skulle udbedres. Og da museet ligeledes ønskede at nyindrette lokalerne, greb arbejdet om sig. Nyindretningen har betydet, at Frøslevlejrens Museum nu råder over et større udstillingsareal, både til permanente udstillinger og særudstillinger. Dernæst også en foredragssal, som kan tjene de årligt ca. 300 arrangementer, ofte med hold på op mod 100 personer. Museets tidligere (noget mindre) foredragssal kan nu benyttes som en slags kantine, hvor først og fremmest skoleklasser kan fortære medbragt mad.

Endelig er der i Barak H6 blevet indrettet en biograf. Her skal først og fremmest vises en film om Frøslevlejren 1944-45, som blev sat i produktion i 1997. De økonomiske midler, 170.000 kr., er stillet til rådighed af Undervisningsministeriet. Det er tanken, at filmen også skal distribueres til skoler/undervisningscentraler, ligesom en mindre del af midlerne vil blive anvendt til påbegyndelsen af en CD-ROM om Frøslevlejren.

Henrik Skov Kristensen

Danevirkegården – Museet ved Danevirke 1997

I 1997 kunne Danevirkegården registrere, at de mange løbende opdateringer og fornyelser af den permanente udstilling resulterede i øget publikumsinteresse. Med den ny sæson kunne museet bl.a. præsentere en ny stormontre, der giver et blik ind i en dansk militærbarak ved Danevirke i 1850. Samtidig var hele 1800-talsdelen blevet nyopstillet. Åbenbart har fornyelserne haft den tilsigtede virkning. De besøgende opholder sig nu længere tid i 1800-talsdelen. Sidst på året blev der anbragt et nyt »udgravningsmiljø«, der illustrerer udgravningen af Valdemarsmuren i 1862.

Fornylsesprocessen fortsætter, så hele den permanente udstilling i løbet af nogle år vil fremstå i en ny, mere tilgængelig skikkelse. I den forbindelse følges de besøgendes adfærd i udstillingen meget nøje. Det er nemlig kun ved at iagttage, hvordan formidlingen fungerer i praksis, at den kan forbedres og tilpasses, så budskabet når ud med størst mulig effekt. Det er vigtigt at de besøgendes interesse for et museumsbesøg modsvares af en omhyggelig, funderet, men også instruktiv formidling.

Udstillingerne er dog kun én side af museets arbejdsmark. En anden består i udforskningen og formidlingen af voldanlæggets historie ude i landskabet. Det sker i form af vandringer og guidede ture langs med især Hovedvolden og Krumvolden, men hyppigt også til Thyrborg og Forbindelsesvolden. I de seneste år er opmærksomheden blevet rettet også imod de fjernere beliggende volde, hvor der næsten aldrig kommer besøgende.

Danevirkegården videreførte også i 1997 en nystrukturering af den permanente udstilling. I de kommende år kommer turen først til oldtidsdelen og så til afsnittet om Anden Verdenskrig. Heri indgår bl.a. dette billede optaget af Søren Telling i 1945. Det viser det dybe ar, som pansergraven efterlod i volden i efteråret 1944.

I sommeren 1997 arrangerede museet i Historisk Samfund for Sønderjylland – Sydslesvigs amtskreds' regi således en aftenvandring på Østervolden mellem Slien og Vindeby Nor. Her gav arkæologen Nis Hardt og museumslederen en indføring i Østervoldens tilblivelse, funktion og strategiske betydning. Vandringen tiltrak mange deltagere og bestyrker planer om i større grad at tilbyde guidede vandringer for et større publikum.

Danevirkegården har mulighed for at vise en række skiftende særudstillinger hvert år. Som regel produceres de på stedet, men undertiden drejer det sig om vandreudstillinger der lånes fra andre institutioner. I 1997 blev vist 4 forskellige særudstillinger, deraf tre »udefra«: I februar blev Foreningen Nordens udstilling »På sporet af Norden« vist. I maj måned præsenterede det danske mindretals fotoklub »Focus« fra Slesvig en forårsudstilling. I juni kunne vi præsentere Næstved Museums vandreudstilling »Børnenes Danmarkshistorie«.

I juni-september vistes endelig museets egen vandreudstilling »Valdemarsmuren«. Den bestod bl.a. af en stor rekonstruktion af teglstensmurens oprindelige udseende i målestokken 1:2,8. Her kunne ikke mindst skoleelever danne sig et indtryk af, hvor stor Valdemarsmuren oprindeligt har været. Det er beregnet, at der har været brug for 17-20 millioner »munkesten« til at færdiggøre muren.

Det blev også til endnu en ny publikation om Danevirke. Denne gang drejer det sig om en tysksproget introduktion til hele Danevirkens historie fra oldtid til nutid. Den vil i 1998 blive fulgt op af en betydeligt mere omfattende dansk-

I 1997 viste Danevirkegården en særudstilling om Valdemar den Stores teglstensmur fra anden halvdel af 1100-tallet. Her et rekonstruktionsforsøg udført af arkitekten Thorkil Ebert.

sproget bog. Det tyske hæfte blev særdeles positivt modtaget og solgte halvdelen af oplaget i løbet af få måneder. Herefter planlægges en »rigtig« forlagspublikation om voldanlæggets historie på tysk. Arkæolog Nis Hardt og museets leder skriver teksten, og bogen vil efter alt at dømme udkomme i begyndelsen af 1999 – i såvel en tysk som en dansk udgave.

Så til årets store overraskelse. I de seneste år har Slesvig-egnen oplevet faldende turisttal, og museerne har haft færre besøgende. Danevirkegården fulgte hidtil den generelle udvikling. I 1997 gik det imidlertid anderledes. Mens besøgstallet på de andre museer enten stagnerede eller faldt, var der på Danevirkegården tale om en stigning i besøgstallet, der voksede fra knap 17.000 i 1996 til 19.200 i 1997. En betydelig del skyldtes flere skoleklasser fra Danmark. I 1997 blev Danevirkegården besøgt af over 6.700 skoleelever mod 5.675 året forinden.

Det kan måske også formodes, at Prins Joachims og Prinsesse Alexandras besøg på museet i april bidrog til øget opmærksomhed. I alt fald var der fra pressens side nogen interesse for at illustrere besøget med klip fra udstillingerne på museet. Den største opmærksomhed fik de kongelige dog på Gortorp Slot. Det fik ikke den store betydning for besøgstallet dér – så mon den forklaring holder stik?

Museet kan således ikke forklare, hvorfor denne positive udvikling har fundet sted. Måske var der blot tale om et udsving, der vil »normalisere« sig i

1998. Vi får se. Under alle omstændigheder må det erkendes, at vi som museumsfolk ikke altid kan forklare, hvorfor besøgstallene udvikler sig, som de gør. Reelt set har vores arbejde måske ikke den helt store indflydelse på statistikken – selv om store særudstillinger eller nyopstillinger kan skabe interesse for et engangsbesøg.

Jørgen Kühl

Fra den lokalhistoriske arbejdsmark i Sønderjylland 1997

Historisk Samfund for Sønderjylland

Årsberetning 1997 ved Lars N. Henningsen

Historisk Samfund for Sønderjylland afholdt lørdag den 2. maj 1998 årsmøde på Jaruplund Højskole i Sydslesvig. 60-70 medlemmer var mødt frem. Formanden for Sydslesvigs amtskreds, Jesper Bolund Nielsen, Slesvig, blev valgt til dirigent. Han konstaterede, at generalforsamlingen var indvarslet efter vedtægternes bestemmelse herom og gav ordet til formanden, Lars N. Henningsen, Aabenraa, der aflagde følgende beretning:

Sønderjylland fejrer jubilæer i disse år – og det har selvfølgelig sin forklaring. I kølvandet på Genforeningen i 1920 spirede det folkelige danske arbejde for alvor frem. Den ene nye forening efter den anden blev oprettet. De fejrer 75 års jubilæum i disse år. Der holdes fester og lyttes til taler.

Sådan også med Historisk Samfund for Sønderjylland. Foreningen blev oprettet den 19. december 1922, og derfor stod året 1997 i jubilæets tegn. Vi valgte bevidst at se bort fra udgivelse af et jubilæumsskrift eller en stor jubilæumsartikel. Den slags tilbageskuen eller navlebeskuen er undertiden et dække over manglende aktivitet her og nu. I Historisk Samfund er der jo ganske meget i gang, så vi var ikke så fristet til at bruge kræfterne på at se tilbage i foreningshistorien. Vi holdt heller ikke stor middag for styrelsen eller mange særligt indbudte. Nej, vi samlede et – synes jeg – ganske bredt program for alle vore medlemmer. Vi holdt et medlemsjubilæum – og medlemmerne kvitterede med at slutte smukt op. Det siger jeg tak for.

Jubilæumsfesten løb af stabelen på Folkehjem i Aabenraa den 1. november – ikke på den egentlige fødselsdag den 19. december – for hvor mange var der så kommet? Festen bød på både et fagligt historisk og et festligt program. Dagens faglige tema var Sønderjyllands udvikling og forandring gennem de sidste 75 år. Om eftermiddagen

Jubilæumsdagen 1. november 1997: Formanden byder velkommen før eftermiddagens foredrag. Foto: Ilse Kürstein.

samledes 170 tilhørere til tre foredrag. Universitetslektor Carsten Porskrog Rasmussen fortalte om »Kulturlandskabet under forandring«, museumsinspektør Kim Jacobus Paulsen om »Erhverv og livsformer under forandring«, og pastor Günter Weitling belyste hjemmetyskernes selvforståelse og syn på de danske medborgere gennem 75 år. Om aftenen tog generalkonsul H. P. Clausen tråden op med en kærligt-kritisk karakteristik af sønderjyderne for 75 år siden og i dag. 200 deltagere fyldte Folkehjems store sal til sidste plads ved aftenens festmiddag, og til slut var der musikalsk underholdning med sange af Karsten Thomsen og Jens Rosendal.

I dagens anledning fik **Sønderjyske Årbøger 1997** ny ikklædning. Fra enkelte læsere var der kommet ønske om en mindre skrifttunge bogside, og nogle havde ytret, at det blanke papir ikke egnede sig til læsning ved kunstigt lys. Sådanne bemærkninger har vi lyttet til, og årgang 1997 udkom derfor i let forynget udgave. Både bind og titelblad har fået nyt layout, og der står noget mindre på siderne end før,

Fra eftermiddagens foredrag. Carsten Porskrog Rasmussen på Folkehjems talerstol. Foto: Ilse Kürstein.

ligesom noterne nu er sat to-spaltet. Vi føler, at resultatet er blevet pænt, og at læseligheden er bedre. Kun billedkvaliteten har ikke været helt i top i 1997 – men det problem bliver løst i 1998.

Årbogens indhold blev som altid omfattende, i alt 375 sider. Helt aktuelle var de indledende artikler om navnene »Sønderjylland« og »Slesvig« og artiklen om Region Sønderjylland/Slesvig. Ellers spænder bindet fra Troels Finks artikel om Hertug Hans den Ældre til søfartshistorie i 1700-tallet og nye resultater omkring hjemmetyskhedens fremvækst i 1840'erne. Vort århundrede er pænt repræsenteret med John T. Lauridsens analyse af Frits Clausens magtovertagelse i DNSAP i 1933 og Fr. Rudbecks erindringer som national rejsesekretær.

På jubilæumsdagen forelå ikke blot Sønderjyske Årbøger. To andre nye **publikationer** nåede at blive færdige til dagen. Den ene er *Lisbeth Vestergaard Høsts* bog »*Det Ene Fornødne – Nordslesvigsk Indre Mission og Det gamle Budskab 1880-1945*«. Forfatteren beskriver de mange aktiviteter i »Kirkelig Forening for Indre Mission i Nordslesvig«, som fra 1890'erne blev en hovedfaktor i grænselandets kirkelige liv med indremissionærer, vækkelsesmøder, missionshuse, ydre missions-

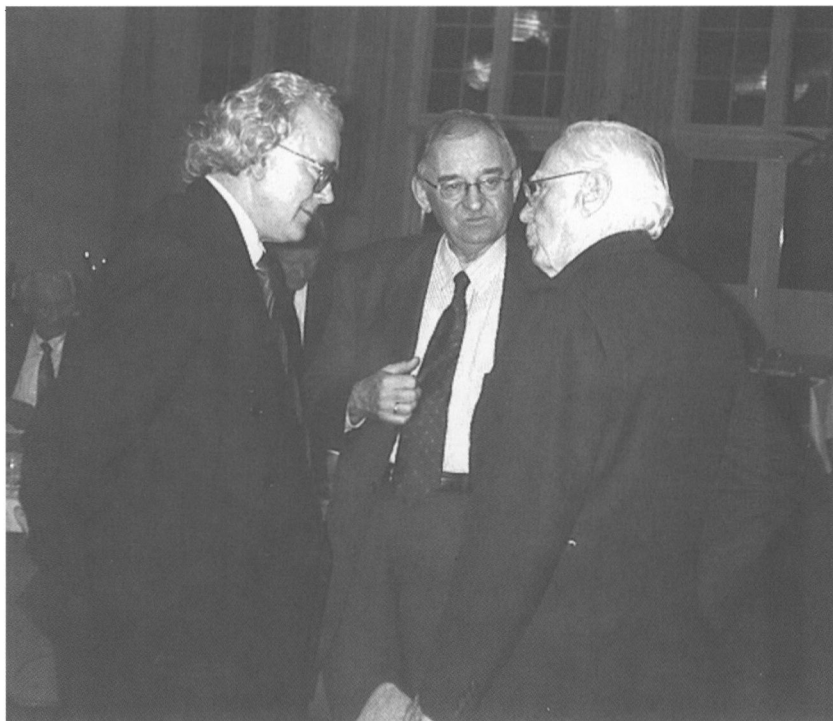

Aftenfesten i den store sal på Folkehjem på jubilæumsdagen 1. november 1997. Medlemmerne går til bords. Foto: Ilse Kürstein.

kredse, vækkelsesbladet »Sædekornet« m.v. Centralt i bogen er Indre Missions forhold til især det nationale og i bredere forstand til samfundsspørgsmål i almindelighed. De forskellige holdninger førte i 1912 til en splittelse, som har kunnet mærkes helt frem mod vor tid. Bogen har fået en god kritik af anmelderne – »Glimrende værk« skrev således Kristeligt Dagblad.

Den anden jubilæumsudgivelse var tidligere amtsborgmester Erik Jessens store erindringsbog »Bare han får sin vilje«. Aabenraadrenge Erik Jessens karriere er imponerende: Leder af et stort familiefirma, borgmester i hjembyen 1958-70, amtsborgmester 1970-91, formand for Nykredit og Sydbank og gennem mange år aktiv på alle niveauer i spejderbevægelsen. Dertil kommer hans deltagelse i modstandsbevægelsen. Alt dette skildres veloplagt og letlæseligt. Erik Jessens bog blev da også en bestseller, så der nu kun er 200 eksemplarer tilbage.

Tidligere på året udkom endnu to bøger. I foråret forelå Bodil Clausens bog »Gårde i Haderslev og Tyrstrup herreder 1531-1753«, der gård for gård opstiller lister over fæstere og ejere i dette tidsrum i Aller,

Pastor Günter Weitling, generalkonsul H. P. Clausen og professor Troels Fink i samtale efter aftenfesten. Foto: Ilse Kürstein.

Fjelstrup, Grarup, Halk, Starup, Tyrstrup, Vonsbæk, Øsby og Åstrup sogne. Bogen er et resultat af mange års flittige studier i de bevarede jordebøger fra Haderslev len og amt. Med det fyldige navnerregister er bogen et nyttigt hjælpemiddel for slægtshistorikerne, og de mange data har betydelig værdi for landbrugshistorikerne.

Til sommer udkom et hæfte af fhv. landsarkivar *Peter Kr. Iversen* i serien »Sønderjyske Billeder«, der udgives i fællesskab med Institut for sønderjysk Lokalhistorie. Det fik titlen »Schackenburgbilleder. Godsinspektør H. C. Davidsen og hans fotografiapparat« og bringer en perlerække af optagelser fra Schackenburg gods og Møgeltønderregnen. I hæftet bringes knap 100 smukke billeder fra vort århundredes første årtier, ledsaget af Peter Kr. Iversens kyndige tekst.

Sønderjysk Månedsskrift blev i 1997 på 336 sider fordelt over 10 numre, i den velkendte blanding af små og store artikler fra den æld-

ste fortid til helt dagsaktuelle emner. Takket være et tilskud fra Tønder kommune kunne vi i april måned udsende et farveillustreret og udvidet temanummer om Schackenborg slot, som var en opfølgning af temanummeret i 1996 om Augustenborg Slot. Hæftet giver et fagligt godt funderet overblik over godsets og slottets historie, og med sine helt nye og smukke farvebilleder af interiørerne påkaldte bladet sig hektisk opmærksomhed fra de store landsdækkende billedblade. Siden er hæftet udsendt på lydbånd og CD af firmaet Infoko i Tønder til glæde for blinde og ordblinde.

Udvandring og forbindelsen til de danske slægtninge og efterkommere på den anden side af »Dammen« er et andet populært emne. Efter i juli/august at have bragt en artikel om udvandring fra Nord-slesvig modtog månedsskriftet flere artikler, som dannede grundlag for et mindre temanummer om udvandringen i december.

Der var således god gang i bogproduktionen. Det samme gælder **udflugterne**, og de mødte alle stor interesse. Flerdagesturen gik i 1997 til Berlin, *»Sønderjydernes hovedstad 1867-1920«*. Selvom hovedformålet var at gå i de sønderjyske parlamentarikers fodspor, blev der også tid til at besøge andre af byens seværdigheder. Inden selve turen fik deltagerne ved en foredragsaften belyst emnerne Preussens historie, Berlins historie og struktur, Berlin og Danmark samt de sønderjyske parlamentarikere i Berlin. Første dag besøgte vi fæstningen i Spandau, medens hele andendagen var afsat til byrundturen med besøg ved bl.a. Siegessäule og det historiske museum i Zeughaus. Dagens højdepunkt var nok besøget i den gamle preussiske landdag. Byrundturen sluttede med en spadseretur i det gamle regeringskvarter omkring Wilhelmsstrasse. Søndag startede hjemturen med besøg ved kopien af Istedløven ved Wannsee, hvorfra vi fortsatte til Potsdam-Sanssouci. Her besøgte vi også Cecilienhof, hvor de allierede afholdt Potsdam-konferencen i 1945.

Interessen for turen var så stor, at omkring halvdelen af de tilmeldte måtte skrives på venteliste til den planlagte gentagelse i august 1998. Og det er jo både godt og ondt, da der så ikke bliver taget et nyt emne op før 1999.

I 1997 var industriens historie temaet for vore *»kulturhistoriske aftenvandring«*. Det begyndte på Fuglsang Bryggeriet i Haderslev, hvor direktør Sigurd Fuglsang gav en spændende omvisning og fortalte bryggerihistorie ledsaget af smagsprøver på det gode bryg.

I august besøgte vi det nyåbnede Danfoss-Museum i og ved Mads Clausens fødegård i Elsmark, og der var foredrag af museumsinspektør Kim Jacobus Paulsen. I september sluttede rækken i Kobbermølle, hvor Bodo Daetz viste rundt og præsenterede det nye museum, som først åbnede officielt i 1998. Op mod 200 deltog i disse vellykkede aftener.

Amtskredsene lå heller ikke på den lade side. I hvert amt har de lokalhistoriske arkiver og samlinger været indbudt til fællesmøder, som alle steder har samlet fulde huse. Disse møder giver gode kontakter begge veje, og det bør vi hæge om og udbygge. Der er også holdt foredragsmøder og udflugter – flere gange med meget store deltagertal. I Aabenraa var der 150 til afstemningsfest, i Sønderborg lige så mange ved et aftenbesøg på Kegnæsgård, og fra Tønder amt tog knap 60 på udflugt til Aventoft. I alt samlede 20 arrangementer lidt over 1.000 deltagere. Det er jo ikke så ringe.

Historisk Samfund for Sønderjylland er med andre ord ikke tynget af alderen. Der er liv i kludene, bøgerne har solgt godt, og vi har også i jubilæumsåret mødt stor velvilje, når vi henvendte os til fonde og legater for at søge om støtte til bogudgivelserne. Sønderjyllands Amt har med sit årlige tilskud sørget for, at vort sekretariat kunne udføre alle de mange daglige opgaver af praktisk art. Al denne opbakning viser sig også i et pænt regnskab – hjertelig tak til alle for denne opbakning.

Mange ønsker fik vi således opfyldt i jubilæumsåret. Kun ét ønske blev ikke indfriet – og det var ikke det mindste: Vi ville gerne være flere medlemmer. I stedet for er vi igen i 1997 gået en lille smule tilbage. Medlemstallet faldt fra 2.498 ved udgangen af 1996 til 2.445 i 1997. Sønderjysk Månedsskrift blev udsendt til 1.859 mod 1.894 i 1996. Denne langsomme tilbagegang har vi nu mærket i flere år.

Her er vi måske underlagt en tendens i tiden. Nogle foreningsfolk har noteret sig, at store samlende og almene foreninger har det svært i forhold til foreninger for »særinteresser«. Måske er det denne tendens vi mærker. Mere lokalt prægede historiske foreninger har en hvervende kraft, som vi har svært ved at mobilisere. Dette er forhold, som vi i styrelsen vil tænke en del over i den kommende tid. I Historisk Samfund for Sønderjylland skal vi nok i forstærket grad gøre os

de områder klart, hvor vi har særlige muligheder for at gøre os gældende og tilbyde noget, som andre historiske foreninger ikke kan i samme grad. Vi skal specialisere os dér, hvor vi er særligt professionelle. Og gøre verden opmærksom på det.

Det er udfordringen til os på vej frem mod 100 års jubilæet. Vi vil jo gerne, at så mange som muligt skal kende vore – synes jeg – gode produkter. Vi overvejer med andre ord nye tiltag, og styrelsen drøfter nye ideer. Dem håber jeg at kunne præsentere på næste årsmøde.

Formandens beretning blev godkendt uden bemærkninger. Det samme gjaldt regnskabet, som fremlagdes ved foreningens kasserer, Henning Mathiesen, Sønderborg. Det blev vedtaget at forhøje kontingentet for 1999 til 135 kr. og abonnementsprisen for Sønderjysk Månedsskrift til 150 kr. Prisen for kombineret medlemskab og abonnement fortsætter uændret med 225 kr. Ved valget til styrelsen genvalgte Inge Adriansen, Høruphav, og Kim Furdal, Aabenraa. Niels H. Kragh-Nielsen og Bjørn Poulsen ønskede ikke genvalg. Formanden takkede dem for deres indsats. I deres sted nyvalgte Henrik Skov Kristensen, Sønderborg, og Carsten Porskrog Rasmussen, Aabenraa. Til revisorer genvalgte Julius Beier og Frede Rudolph. Der var ikke indkommet forslag til årsmødet. Under punktet eventuelt blev det foreslået, at Historisk Samfund skulle have en hjemmeside på internettet. Formanden svarede, at styrelsen havde nedsat et udvalg herom. Ligeledes blev det foreslået at lade Sønderjysk Månedsskrift udkomme på internettet. Kim Furdal lovede, at redaktionen ville overveje dette. Endelig blev det påpeget, at det stående dagsordenspunkt »indkomne forslag« rettelig burde komme før punktet »valg«. Formanden svarede hertil, at vedtægterne havde punktet til sidst før »eventuelt«.

Efter generalforsamlingen fortalte højskoleforstander Dieter Küssner om de danske højskoler i Sydslesvig, Aagaard 1863-89 og Jaruplund fra 1950. Efter kaffen holdt museumsinspektør Kay S. Nielsen fra Tøjhusmuseet et interessant foredrag om de overordnede linjer i det danske forsvar 1848-50. Efter årsmødet havde deltagerne mulighed for at bese Overse kirke og mindesmærket for træfningen i 1864 under kyndig vejledning.

Haderslev amtskreds

Samarbejdet med de lokalhistoriske foreninger spiller en stor rolle for Haderslev amtskreds. Det viser sig både i forbindelse med det særlige arrangement sammen med de lokalhistoriske foreninger i begyndelsen af året og i kontakten i løbet af året. Fællesmødet med de lokalhistoriske foreninger blev i 1997 afholdt i Haderslev og var som altid velbesøgt. Der var mulighed for dels at bese arkivet og dels at drøfte anvendelsen af moderne teknik i forbindelse med det lokalhistoriske arbejde.

Generalforsamlingen foregik på Tørning Mølle, hvor højskolelærer Frede Mortensen, Højskolen Østersøen i Aabenraa, gav en spændende beskrivelse af den historiske udvikling i det tidligere Jugoslavien – baseret på studier og egne oplevelser dernede.

I begyndelsen af september afholdt vi en velbesøgt egnsvandring i Starup sogn ved Haderslev med udgangspunkt ved kirken.

Karl Erik Olesen

Aabenraa amtskreds

Generalforsamling afholdtes den 1. maj 1997 på Folkehjem i Aabenraa, hvor fhv. højskoleforstander Karl Andresen, Kollund holdt foredraget »Min eventyrlige barndom«.

Det årlige fællesmøde for de lokalhistoriske foreninger fandt sted den 5. november med Aabenraa byhistoriske forening som vært. Vi så Aabenraa Slotsvandmølle og hørte om istandsættelsen.

Den 26. november fortalte museumsinspektør Stine Wiell, Haderslev om »Sølvskatten fra Nydam mose. En værre røverhistorie«. Den 10. februar var der afstemningsfest på Folkehjem i samarbejde med foreningen Norden, Aabenraa amts Grænsforening og Sprogforeningen. TV-journalist Claus Jacobsen holdt foredrag om »Danmark og Norden i det nye stor-Europa. Vor profil og identitet«, og et sangkor underholdt. Over 150 deltog.

Hans H. Bang

Sønderborg amtskreds

Forud for generalforsamlingen den 17. april 1997 mødtes vi ved Ullerup kirke, hvor sognepræsten Anders Kingo fortalte og viste rundt. Efter kaffen på Ullerup kro holdt H. C. Clausen lysbilledforedrag om Ullerup sogn og maleren C. W. Eckersberg, hvorefter der blev afholdt generalforsamling.

Den 10. juli var der aftenbesøg på Kegnæsgård på Sydals. Ejeren H. Christensen gav en kort orientering, og Henning Mathiesen holdt et fyldigt foredrag om gårdens historie. Arrangementet foregik i samarbejde med Lysabild Sognehistoriske Forening og samlede i den smukke sommeraften ca. 150 deltagere.

Den 19. november mødtes 72 deltagere til fællesmøde med de lokalhistoriske foreninger og arkiver. Det foregik i Tandslet med Lokalhistorisk Arkiv for Tandslet Sogn som vært. Vi mødtes i kirken, hvor pastor Leif Jordt fortalte. Derefter fortsattes på skolen, hvor foreningerne aflagde beretning og læge Egon Bauer causerede om »Tandslet Lægehus – før og nu«.

Briks Iversen

Tønder amtskreds

Ved generalforsamlingen den 12. april 1997 udtrådte Bertel Steffensen, Skærbæk, af bestyrelsen efter 22 års interesseret, indsigtfuldt og trofast virke. Han blev efterfulgt af Finn Clemmensen, Skærbæk. I sin årsberetning omtalte formanden vore mange museer. Han mente ikke, at de har den folkelige bredde i sig. De lever ikke op til nutidens forventninger, hvad atmosfæren angår og leverer ikke den spænding, underholdning og hygge, som vi søger i fritiden. Efter generalforsamlingen fortalte Inger Tryde Haarløv levende og interessant erindringsglimt fra amtmandsgården i Tønder.

Mødet med de lokalhistoriske foreninger og museerne foregik på Tønder

Bibliotek den 28. maj. Beretningerne fra de mange fremmødte viste endnu en gang, at der overalt foregår et værdifuldt arbejde drevet af stor interesse for lokalområdet.

Årets udflugt gik til Aventoft, hvor 55 deltagere først var på besøg i kirken med orientering af pastor Lone Nyeng fra den danske menighed. Efter det fælles kaffebord i Armin Bruhns restaurant besøgte hans museum.

Peter Madsen

Sydslesvigs amtskreds

Årets første arrangement var en spadseretur den 19. juni langs Danevirkens Østervold, hvor Jørgen Kühl og Nis Hardt gjorde historien levende for de 55 deltagere. Radio Syd producerede efterfølgende et halvtimes-program fra turen.

I august blev vi vist rundt på Gottorp Slot, hvor museumsinspektør Jan Drees fortalte om udstillingen »Gottorp i barokkens glans« for 33 deltagere.

Den 6. september var der vadehavsvandring nord for Nordstrand. Under kyndig ledelse af arkæologen Hans Joakim Kühn fra Archäologisches Landesamt gik vi ud til landsbyen Edsbøl, som blev oversvømmet i 1634, og så på murrester, potteskår og tørvebrønde. De 32 deltagere kom tilbage godt gennemblødt af en slem regnskylle.

Den 15. januar 1998 havde vi arkæologisk foredrag i Slesvig. 19 deltagere hørte Jochen Meyer og Mette Felbo berette om deres deltagelse i udgravningerne i Nydam mose og om udgravningerne af vikingeskibe i Roskilde Fjord. Endelig var vi medindbyder til René Rasmussens foredrag om Jacob Kronika den 11. februar på Dansk Centralbibliotek.

Jesper Bolund Nielsen

Andre landsdelsdækkende foreninger og arkiver

Lokalhistoriske Arkiver og Samlinger i Sønderjylland (LASS)

Formand: Randi Demuth, Østerhøj 3, 6310 Broager, tlf. 74 44 01 47.

I 1997 holdt LASS et kursus i interviewteknik den 22. februar samt et kursus i billedregistrering og kassation den 15. november. Den årlige udflugt var planlagt at gå til Rømø den 30. august, men trods et godt program, måtte vi aflyse turen på grund af manglende tilmeldinger.

Temadagen blev holdt på Folkehjem i Aabenraa den 4. oktober. Temaet var »Lokalhistorie fra idé til tryk«. Arkivar Bent Vedsted Rønne, Haderslev fortalte om »Praktisk redaktionsarbejde«. Lektor ved Københavns Universitet, Knud Prange, fortalte om »Al begyndelse er svær. Hvorfor og hvordan går vi i gang med et lokalhistorisk arbejde?«. Seniorforsker Pia Jarvad, Dansk Sprognævn, fortalte om »Sprog og sprogbrug i lokalhistorie«. Da vi i 1996 havde stor succes på temadagen med indlæg af amatørarkivarer, havde vi igen valgt to personer fra den lokalhistoriske arbejdsmark i Sønderjylland. Det var Sven Ohlsen, Hoptrup, der under titlen »Sådan skriver jeg lokalhistorie« fortalte om at skrive lokalhistorie samt Peter Petersen, Broager, som fortalte om »Når jeg først får en idé«. Temadagen var godt besøgt.

Institut for Sønderjysk Lokalhistorie. Den lokalhistoriske konsulent

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 58 60.

Leder: Kim Furdal.

Åbringstid: ma.-to. kl. 9-16 eller efter aftale.

Fra og med 1997 har Aabenraa kommune givet en fast bevilling til instituttets arbejde med indsamling og registrering af billeder. Instituttet startede derfor året med at invitere Aabenraa kommunes Undervisnings- og Kulturudvalg på besøg den 13. januar, hvor der blev orienteret om arbejdet og de store samlinger fra Aabenraa.

I 1997 modtog Instituttet 79 større og mindre afleveringer fra private, institutioner og andre lokalhistoriske arkiver. Blandt de større afleveringer kan nævnes Sønderjysk Forsamlingshusforening, der har deponeret godt 1.200 dias fra midten af 1990'erne. Der er tale om en systematisk fotoregistrering af de sønderjyske forsamlingshuse og de miljøer, som de indgår i. Fra Jacob Gormsen er modtaget en række dias, negativer og fotos af Egersundmaleren Peter Nicolaisens malerier.

Arbejdet med samlingerne har i 1997 koncentreret sig om bevaring og formidling ved hjælp af de nye digitale medier. I efteråret startede udviklingen af billeddatabaseprogrammet »Picard«, som forventes at blive taget i brug til 1. september 1998, hvorefter det omfattende indscannings- og indtastningsarbejde kan påbegyndes. Takket være fondsmidler blev det i 1997 muligt at overspille 327 bånd til CD-rom, hvorefter der mangler at blive overspillet 142 bånd eller godt 30% af instituttets båndsamling. Efter dette arbejde skal instituttet i gang med en sikkerhedskopiering af lektor Karl Clausens store og unikke samling af viser, salmer og folkesange fra Sønderjylland.

Instituttets leder har i 1997 ydet konsulentbistand til en række lokalhistoriske arkiver. Problemerne er overvejende de gammelkendte, arkivregistrering og lokaleindretning. Den tendens til edb-mæssig oprustning på de lokalhistoriske arkiver, som har kunnet spores de foregående år, er fortsat i 1997, hvilket har ført til en markant vækst i antallet af henvendelser angående edb generelt og Arkibas i særdeleshed.

Hertil kommer arkivernes lokaleproblemer. Generelt møder arkiverne stor forståelse i kommunerne, som ofte stiller gratis lokaler med lys og varme til rådighed for de lokalhistoriske arkiver og også yder større eller mindre tilskud til selve driften. Dog kunne man nok ønske sig, at kommunerne enkelte steder tænkte lidt mere langsigtet i deres lokaleplanlægning og måske også var lidt mere kritiske i deres valg af lokaler til de lokalhistoriske arkiver. De lokalhistoriske foreninger og arkiver samler et meget stort engagement, men selv den største lokalhistoriske interesse og motivation dræbes, når kræfterne, som det har været tilfældet et enkelt sted, gang på gang skal anvendes på flytninger til nye arkivlokaler, fordi kommunen frit ville disponere over lokalerne.

Mange af de lokalhistoriske arkiver i Sønderjylland nærmer sig i disse år jubilæumsalderen. Det fremgår af arkivernes vækst. Der er flere steder et åbenlyst behov for større magasiner, men også for en mere kritisk vurdering af de indleverede arkivalier og større kassationsprocenter. Skal der være vægt bag arkivernes ønske om større og kommunalt finansierede magasiner, må de

lokalhistoriske arkiver være sig dette ansvar bevidst. Der er imidlertid en voksende erkendelse af denne problemstilling, og den lokalhistoriske konsulent får stadig flere henvendelser om kassation af arkivalier. På denne baggrund afholdt LASS den 3. november et registreringskursus, hvor den lokalhistoriske konsulent underviste i kassation.

Efter næsten ti år rykkede færdiggørelsen af foreningsregistraturen nærmere. Til trods for en meget stor arbejdsindsats lykkedes det dog ikke at gøre manuskriptet færdigt i 1997, men registraturen forventes færdig i januar-marts 1998 med forventet udgivelsestidspunkt i juni 1998.

Om knap to år får vi den sjældne mulighed at opleve et årtusindeskifte. I den anledning har instituttet indledt et samarbejde med Haderslev Byhistorisk Arkiv, Museet på Sønderborg Slot og Lokalhistorisk Arkiv for Tønder kommune om en større fotoudstilling i Sønderjylland år 2000. Endvidere skal udstillingen følges op af en bogudgivelse med samme tema.

På publikationssiden udgav instituttet i samarbejde med Historisk Samfund for Sønderjylland fhv. landsarkivar Peter Kr. Iversens bog »Schackenberg-billeder. Godsinspektør H. C. Davidsen og hans fotografiapparat«. I samarbejde med Aabenraa Byhistoriske Forening udgav instituttet »Lokalhistorisk kalender Aabenraa 1998« med 13 billeder af aabenraafotografen Peter Clausen.

Historisk Samfund for Als og Sundeved

Museet på Sønderborg Slot, 6400 Sønderborg.

Formand: Lorenz P. Christensen, Stationsgade 1, V. Sottrup, 6400 Sønderborg, tlf. 74 46 74 70.

Foreningen startet i 1908.

Antal medlemmer i 1997: 1200.

Slægtshistorisk Forening Sønderjylland

Formand: Ole H. Jensen, Kløvermarken 3, 6430 Nordborg, tlf. 74 45 02 35.

Foreningen startet i 1981.

Antal medlemmer i 1997: 140.

Hjemmeværnsregion III's historiske Udvalg

Formand: Mette Marie Andersen, Gl. Toftlundvej 13, Rurup, 6520 Toftlund, tlf. 74 83 15 37.

Lokalhistoriske foreninger og arkiver

Augustenborg Kommune

Lokalhistorisk Arkiv for Augustenborg Kommune

Slotsallé 10, 6440 Augustenborg, tlf. 74 47 18 08.

Åbningstid: Onsdag kl. 9-12 og 16-18 samt første mandag i måneden kl. 19-21.

Formand og leder: Ruth Forum Møller, Storegade 19, 6440 Augustenborg, tlf. 74 47 10 30.

Foreningen startet i 1972

Antal medlemmer i 1997: 530.

Arkivet er efter mange års ønske udvidet med seks rum. Arbejdet med restaureringen af bygningen var afsluttet i oktober 1997, men vi er endnu ikke færdige med flytningen. Rummene er meget små, hvilket gør flytningen af arkivalier mere besværlig. Arkivet har haft lukket tre måneder i 1997, men alligevel mødtes bestyrelsen og andre hver onsdag for at arbejde.

Bov kommune

Historisk Forening for Vis herred

Formand: Hans H. Bang, Padborgvej 27, 6330 Padborg, tlf. 74 67 16 18.

Foreningen startet i 1970.

Antal medlemmer i 1997: 540.

Den 15. april var der generalforsamling med konkurrence om gamle fotos mellem fire deltagere fra henholdsvis Bov og Holbøl. Den 27. maj gik aftenudflugten til det gamle Flensborg, hvor P. Busk-Nielsen viste rundt. Den 20. november fortalte højskoleforstander E. Lindsø om »Den store og den lille historie.« Den 3. marts 1998 besøgte vi udgravningerne ved Benniksgård, Rinke-næs, hvor arkæologerne Nis Hardt og Silke Messerschmidt viste rundt. Året blev rundet af den 17. marts med et foredrag, hvor arkitekt H. Ulmer stillede spørgsmålet »Er bygningen i mindre bysamfund værd at værne om?« Endelig kunne foreningen i år udsende den tyvende årgang af årbogen.

Bov Museum

Bovvej 2, 6330 Padborg, tlf. 74 67 51 50.

Åbningstid: Hver dag undtagen mandag kl. 14-17; skoler og større selskaber efter aftale.

Leder: N. P. Lund-Jensen, Rønsdamvej 17, Bov, 6330 Padborg, tlf. 74 67 33 32.

Bov Lokalkiv

Bov Bibliotek, Bovvej 4, 6330 Padborg, tlf. 74 67 34 54.

Åbningstider: Mandag-torsdag kl. 10-19, fredag kl. 10-15, lørdag kl. 10-13.

Leder: Kirsten Sparvath, Østerskovvej 40, Kollund, 6340 Kruså, tlf. 74 67 83 38. Foreningen startet i 1991.

Inddateringen af arkivalier på Arkibas er tilendebragt, mens fotografierne venter på indkøb af scanningsudstyr. Vi har haft to foto-udstillinger i årets løb: Første udstilling var med fotos fra Bov, Holbøl og Hanved sogne fra tiden før 1920. Anden udstilling viste fotos, udklip, kulisser m.v. vedrørende Frøslevprojektet. Arkivet er kommet på internettet med oversigt over personale og liste over litteratur omhandlende Bov kommune m.m. Personalet har været på to udflugter til henholdsvis arkivet i Flensborg og Hanved Kirke.

Bredebro kommune

Historisk Forening for Bredebro Kommune

Arkivets adresse: Brede Bygade 14, 6261 Bredebro.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Søren Schmidt, Randerup 66, 6261 Bredebro, tlf. 74 71 63 39.

Foreningen og Lokalhistorisk Arkiv for Bredebro Kommune startet i 1997. Den erstatter »Lokalhistorisk Samling« oprettet ca. 1982. 116 medlemmer.

Foreningen blev startet i 1997, hvorefter arkivet er en selvstændig selvejende institution under foreningen. Omstruktureringen har givet en pæn tilgang af nye frivillige hjælpere. Ved den traditionelle afstemningsfest var Ebba Strange taler, og til et arrangement med »gamle ting og sager« sørgede museumsinspektør Inger Lauridsen for sagkyndig vurdering. Vi havde en udstillingsstand på den lokale erhvervsmesse og i samme weekend havde vi »åbent hus« på arkivet. Årets højdepunkt var udgivelsen af bogen »TRØJBORG – borg og mennesker«.

Desværre mistede arkivet først på året vor mangeårige leder, Knud Nielsen, og arkivmedarbejder Arne Gedbjerg. Arkivet har haft et travlt år. Der modtages jævnligt historiske forespørgsler og afleveringer af arkivalier m.m. Ved arv fra J. Gjelstrups dødsbo modtog vi mange historisk værdifulde ting og sager.

Broager kommune

Lokalhistorisk Forening for Broagerland

Formand: Christian Frederiksen, Klør-Fire 20, 6310 Broager, tlf. 74 44 29 23.

Arkivets adresse: Storegade 33, 6310 Broager, tlf. 74 44 93 51.

Åbningstider: Tirsdag kl. 15-17 og efter aftale.

Leder: Randi Demuth, Østerhøj 3, 6310 Broager, tlf. 74 44 01 47.

Foreningen startet i 1978.

Antal medlemmer i 1997: 225.

I marts blev der afholdt generalforsamling med foredrag af Arne Nørgaard, Tandslet, om »Vejhistorie og gamle kort«. I maj var der en aftenvandring langs Iller strandvej, hvor museumsinspektør Kim Jacobus Paulsen fortalte om de nedlagte teglværker. Aftenturen i juni gik til Vibæk vejr- og vandmølle, hvor borgmester J. P. Kock fortalte møllens historie. I oktober holdt Kim Jacobus Paulsen foredrag med titlen »Da Nordals blev industrisamfund i perioden 1950-1970«.

Arkivet holdt i foråret 1997 en velbesøgt udstilling i anledning af Broager kommunes jubilæum. Arkivet har også i 1997 modtaget mange afleveringer. Blandt de største kan nævnes arkivalier fra Broager Danske Folkebarnehave, Skodsbøl Brandværn, Socialdemokratiet i Egersund og malermester Jørgen Andresen, Egersund.

Christiansfeld kommune

Christiansfeld lokalhistoriske Forening

Formand: Niels Peter Wiborg, Bojskov Byvej 25, 6070 Christiansfeld, tlf. 74 56 35 07.

Foreningens arkiv: Nørregade 1, 6070 Christiansfeld, tlf. 74 56 25 98.

Åbningstid: Fredag og lørdag kl. 14-16.

Leder: Annelise Gram, Kongensgade 19, 6070 Christiansfeld, tlf. 74 56 19 92.

Foreningen startet i 1995.

Antal medlemmer i 1997: 55.

Foreningen og arkivet, som blev startet i 1985, har i samarbejde med Lorenz Asmussen udgivet bogen »Christiansfeld før og nu« i anledning af Christiansfelds 225-års jubilæum. Arkivet har i 1997 modtaget 31 afleveringer.

Fjelstrup Lokalhistoriske Forening

Formand: Anne-Kirsten Glumsø, Fjelstrup Nørrevej 70, 6100 Haderslev, tlf. 74 56 62 14.

Foreningens arkiv: Skolebakken 2, Fjelstrup, 6100 Haderslev

Åbningstid: Efter aftale.

Foreningen startet i 1985.

Antal medlemmer i 1997: 40.

Arkivet har fået en computer foræret og har selv købt en printer. Der har været arrangeret en cykeltur til Bjerning kirke, hvor vi fik en fin rundvisning. Vi har startet en kirkegårdsregistrering. Endvidere er en gruppe i gang med at registrere huse og ejendomme i Fjelstrup sogn. Arkivet har i 1997 modtaget 15 afleveringer.

Lokalhistorisk Forening og Arkiv for Hejls-Hejlsminde

Formand: Gunnar Krag, Trappendalvej 29, 6094 Hejls, tlf. 75 57 47 54.

Foreningens arkiv: Trappendalvej 29, 6094 Hejls.

Arkivets åbningstid: September-april: tirsdag kl. 15.30-17.30 og den første tirsdag i måneden kl. 19-21.

Leder: Kirsten Degn, Bagvejen 14, 6094 Hejls, tlf. 75 57 44 65.

Foreningen startet i 1981.

Antal medlemmer i 1997: 117.

Foreningens økonomi har gennem et par år været anstrengt på grund af indkøb af edb-udstyr og registreringsprogrammet Arkibas. Bestyrelsen har derfor skåret lidt ned i antallet af lokalhistoriske og almenhistoriske foredrag. Vi har dog haft et lokalhistorisk foredrag og to med sønderjyske emner. Den lokalhistoriske folder, som hvert år udsendes til alle husstande i sognet, havde i 1997 Hejls kro og købmandsforretning som tema. Arbejdet i arkivet har været præget af indkørslen af arkivprogrammet Arkibas. Foreløbig er samtlige indkomstjournaler fra 1981 til 1997 indtastet. I 1998 fortsættes arbejdet med indtastning af arkivfonde. Der arbejdes med at få billedsamlingen klar, så den også kan indtastes. Da arkivet har fået mange personlige henvendelser fra folk, der søger slægtshistoriske oplysninger, har vi været nødt til at tage betaling for decideret slægtsforskning.

Vejstrup Lokalhistoriske Forening

Formand: Johannes Larsen, Gl. Skamlingvej 1, 6093 Sjølund, tlf. 75 57 50 97.

Foreningens arkiv: På Plejehjemmet »Lærkebo«, Sjølundgade 28, 6093 Sjølund.

Åbningstid: Første mandag i måneden kl. 19-22 eller efter aftale.

Leder: Jørgen Hesselberg, Vejstruprødvej 17, 6093 Sjølund, tlf. 75 57 48 77.

Foreningen startet i 1988.

Antal medlemmer i 1997: 130.

Den 2. april blev der afholdt generalforsamling med foredrag af museumsinspektør Peter Dragsbo med titlen »Landet med de store gårde«. 3. juni 1997 gik aftenuren til Hygum Hjemstavnsgrd, og den 20. november var der sønderjysk fortælling og underholdning af Vagn Rasmussen, Fjelstrup. Arkivet har modtaget 23 afleveringer.

Gram kommune

Lokalhistorisk Forening og Arkiv for Gram og Omegn

Foreningens arkiv: Kirkeallé 13, 6510 Gram, tlf. 74 82 21 61.

Åbningstid: September til maj tirsdag kl. 9.00-11.00 og hver 1. mandag i måneden kl. 19.30-21.30.

Formand og leder: Gunnar Lundgaard, Kirkeallé 13, 6510 Gram, tlf. 74 82 21 61.

Foreningen startet i 1992.

Antal medlemmer i 1997: 270.

Arkivet eksisterer fortsat under meget trange og ekstremt dårlige forhold, hvor materialerne skal slæbes op og ned fra et lille kælderrum. Desuden har vi kun arbejdsro i ganske kort tid, da »arbejdslokalet« hver dag bruges af flere foreninger. Men vi eksisterer, og stadig flere kender os. Arkivet har i 1997 modtaget 20 afleveringer, heriblandt også fra flere unge mennesker i forbindelse med bl.a. indflytning i ny (gammel) bolig.

Højrup sogns Lokalhistoriske forening

Formand: Andreas Petersen, Kastrupvej 27, 6510 Gram, tlf. 74 82 63 74.

Foreningens arkiv: Arnum skole, Skolevej 2, Arnum, 6510 Gram.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Agnes Trans, Kastrupvej 12, Arnum, 6510 Gram. tlf. 74 82 64 31.

Foreningen startet i 1992.

Antal medlemmer i 1997: 160.

Vi har haft to foredrag i vinterens løb. Forfatteren H. E. Sørensen viste lysbillede fra de Vestindiske Øer og Signe Forby, Harreby fortalte sin livshistorie »Fra Nordjylland til Sønderjylland«. Sommerens udflugt gik til Rømø, hvor Rosa Schmidt viste rundt på øen. Arkivet har modtaget 30 afleveringer i 1997.

Tiset lokalhistoriske Forening

Formand: Arne Skafsgård, Stenholtvej 6, Tiset, 6510 Gram, tlf. 74 82 12 96.

Foreningens arkiv: Stenholtvej 6, Tiset, 6510 Gram, tlf. 74 82 12 96.

Åbningstid: Første mandag i måneden kl. 14-17 og 19-22 eller efter aftale.

Leder: Ellen Skafsgård, Stenholtvej 6, Tiset, 6510 Gram.

Foreningen startet i 1988.

Antal medlemmer i 1997: 110.

Der har været en del henvendelser til arkivet bl.a. vedrørende mikrofilm af kirkebøgerne. I samarbejde med Højrup Sogns Lokalhistoriske Forening har vi haft en foredragsaften med H. E. Sørensen, Skærbæk og fælles aftenudflugt til Rømø, hvor Rosa Schmidt var guide. Til generalforsamlingen havde vi et lysbilledforedrag om Tasmanien.

Gråsten kommune

Gråsten Kommunes Lokalhistoriske arkiv

Ahlmannsparken (biblioteket), 6300 Gråsten, tlf. 74 65 13 75.

Åbningstid: Mandag kl. 14-16, torsdag kl. 16-18.

Kontaktpersoner: Elsebeth Thygesen Kristensen, Palægade 10, 6300 Gråsten, tlf. 74 65 03 57 & Kirsten Thomsen, Lyshøj 14, Rinkenæs, 6300 Gråsten, tlf. 74 65 29 77.

Arkivet startet i 1975.

Fra Historisk Forening for Gråsten By og Egn har arkivet modtaget en kopi-maskine, som er blevet en stor lettelse i det daglige arbejde. Den nyoprettede fotogruppe på ni medlemmer er godt i gang med at affotografere huse og gadepartier. I anledning af mindefesten for A. D. Jørgensen i oktober deltog arkivet med en udstilling i Sydbank. Arkivet har modtaget 32 afleveringer i 1997. Blandt disse kan nævnes arkivalier fra Husmoderforeningen, Gråsten Kvindekreds og Kværs Andelskasse.

Historisk Forening for Gråsten By og Egn

Formand: Frede Chr. Ihle, Buskmosevej 16, Rinkenæs, 6300 Gråsten, tlf. 74 65 11 99.

Foreningen startet i 1975.

Antal medlemmer i 1997: 349.

Den 16. april blev der afholdt generalforsamling, hvorefter Carsten Porskrog Rasmussen holdt foredrag om Søgård/Gråsten godser. Den 14. juni gik udflugten til Ribe, hvor vi så den gamle bydel, Domkirken og Sct. Catharinas Kirke. 5. oktober var der mindedag i anledning af 100-året for A. D. Jørgensens død. På dagen var der kransenedlægning ved busten af A. D. Jørgensen og ved en foredragsrække blev der kastet lys på A. D. Jørgensen og hans barndomsmiljø i Gråsten. Om aftenen var der uropførelse af dramaet »Trods Tiden«. Den 19. november var der efterårsmøde på »Rinkenæshus« med Karl Otto Meyer, der fortalte om sine 25 år i landdagen i Kiel.

Haderslev kommune

Haderslev Byhistoriske Arkiv

Haderslev Bibliotek, Bispegade 15-17, 6100 Haderslev, tlf. 74 22 21 18.

Åbningstid: Tirsdag, onsdag og torsdag kl. 13-16 og første lørdag i måneden kl. 10-13.

Leder: Bent Vedsted Rønne, Årø Sundvej 21, 6100 Haderslev, tlf. 74 53 33 21.

Arkivet startet i 1946.

Haderslev Byhistoriske Arkiv havde i 1997 sit højeste besøgstal nogensinde, 1.825 personer – en stigning på 25% i forhold til 1996. Arkivmaterialet blev benyttet af 1.317 lånere. Den positive udvikling skal ses i lyset af, at arkivet er blevet mere synligt ikke kun i det lokale historiske miljø, men også blandt kommunens øvrige borgere. Således har arkivet nu to faste rubrikker i Jyske-Vestkysten og arrangerer løbende mindre udstillinger på Haderslev Bibliotek. I 1997 blev modtaget 343 afleveringer på over 70 hylde meter og 4.000 billeder.

Haderslev Arkiv- og Museumsforening

Formand: Karen Bagge Hansen, Abildgård, Sillerup, Fjelstrupvej 118, 6100 Haderslev, tlf. 74 56 61 44.

Foreningen startet i 1954.

Antal medlemmer i 1997: 520.

I 1997 handlede foredragene om sammenslutninger set i økonomisk, politisk og kulturel sammenhæng. »Hansa-forbundet« blev i foråret levende beskrevet af professor Jens E. Olesen, Greifswald, dr.phil. Poul Enemark, Århus og museumsinspektør Lennart Madsen, Haderslev. I efteråret handlede foredragene ved universitetslektor fil. dr. Michael Linton, Århus, antikvar cand.mag. Vivian Etting, København, og dr.phil. Poul Enemark om »Kalmar-Unionen«.

Emnet »Hansa-forbundet« var oplagt som udgangspunkt for valget af foreningens årlige udflugtsmål. Vi besøgte Hamborgs byhistoriske museums afdeling for handel. Senere kørte vi til Glückstadt, som blev grundlagt af kong Christian den Fjerde. Endvidere har foreningen afviklet den traditionelle »Julestue«, som var meget velbesøgt. På foreningens forlag »Gammelting« er der i 1997 udgivet dels »Slagtertruget« af Hans A. Haar, som beskriver slagterfaget og -lauget i Haderslev og omegn gennem 360 år dels Byhistorisk Kalender 1998.

Haderslev Slægtsforsknings Forening

Formand: Orla Iver Madsen, Skovbrynet 14, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 15 14.

Foreningen startet i 1984.

Antal medlemmer i 1997: 113.

Foreningen har i årets løb afholdt fem foredrag om slægtshistoriske emner. Vi har besøgt Hoptrup Lokalhistoriske Arkiv og Sillerup Mølle og har i efteråret haft en studiekreds i gotisk skrifttydning. Der har været afholdt ni »åbent hus«-eftermiddage samt tre »ane-aftener«. Endvidere har vi færdiggjort og fordelt »Registrant over Bjerning Kirkebog«.

Lokalhistorisk Forening for Gl. Haderslev

Formand: Mogens Nielsen, Erlevvej 73a, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 90 73.

Foreningens arkiv: Midlertidigt på Haderslev Byhistorisk Arkiv.

Åbningstid: Efter aftale.

Arkivet startet i 1995.

Foreningen udgav i foråret et årsskrift. Der har været afholdt møde på Erlev Vandrehjem med Else Petersen, som fortalte om det gamle Erlev og børnehjemmet.

Dycke Nissens to dagbøger er blevet fotokopieret til byarkivet. Der er indsamlet jordebogsoplysninger fra 1541 til 1707, der fortæller om gårdenes bygninger, besætninger, udsæd og avlsstørrelse. Mogens Nielsen har lavet interviews og indsamlet oplysninger blandt tidligere beboere i Erlev.

Halk-Hejsager lokalhistoriske forening

Formand og leder: Jørgen Schmidt, Halkvej 100, 6100 Haderslev, tlf. 74 57 13 64.

Foreningens arkiv: Halk-Hejsager Fællesskole, 6100 Haderslev.

Hoptrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand og leder: Holger Bonde, Lysmosen 34, Marstrup, 6100 Haderslev, tlf. 74 57 52 74.

Foreningens arkiv: Hoptrup kommuneskole, Hoptrup Hovedgade 62, Hoptrup, 6100 Haderslev.

Åbningstid: Torsdag kl. 14-16 (undtagen helligdage) og efter aftale.

Foreningen startet i 1984.

Antal medlemmer i 1997: 702.

Efter generalforsamlingen den 4. februar viste vi videofilm fra sognet. I april deltog foreningen i Hoptrup Skoles temauge, hvor vi fortalte børnene om Hoptrup i gamle dage. Den 4. august inviterede vi på ekskursion til Pamhule sø, hvor Sven Ohlsen gennemgik søens historie (52 deltog). Den 29. september afholdt foreningen »Hvem, hvad, hvor og hvornår?« i Marstrup Forsamlingshus med god tilslutning. Arkivet har modtaget 50 afleveringer i 1997.

Moltrup sogns lokalhistoriske forening

Formand: Karin Bonde, Bramdrup Lillefort 5, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 23 98.

Foreningens arkiv: Bramdrup Vestergade 7, 6100 Haderslev.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Hans Skøtt, Rovstrupvej 61, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 24 25.

Foreningen startet i 1985.

Antal medlemmer i 1997: 174.

Ved generalforsamlingen fortalte stadsarkivar Bent Vedsted Rønne om Moltrup sogneråd og den præstiske administration fra 1864 til 1920. Vi var på cykeltur til Bjerning kirke og Østerskoven den 5. juni. For at finde materiale til bogen om sognets historie har vi afskrevet en del af Moltrup sogneråds protokoller og været på Tinglysningskontoret for at finde frem til ejerne af sognets gårde og huse frem til 1997. Desuden registrerer vi billeder på edb. Arkivet har modtaget 21 afleveringer i 1997 heriblandt skolebøger fra Moltrup skole fra perioden 1846-1950.

Starup Sogns Lokalhistoriske Arkivforening

Formand: Karl Erik Olesen, Starup Kirkevej 25, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 54 20.

Foreningens arkiv: Starup Skole, Starup Skolevej, 6100 Haderslev.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Niels P. Bladt, Bjørnøvej 3, Starup, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 41 95.

Foreningen startet i 1986.

Antal medlemmer i 1997: 65.

Arkivet startet i 1990.

I det forløbne år er der arbejdet på udgivelsen af årsskriftet for 1997, udgivelsen af Andreas Friis's barndomserindringer, etablering af ekstra rum til arkivet, deltagelse i udgivelsen af Haderslev kalenderen, modtagelse af konfirmandhold, arrangement med aftenvandring i sognet og naturligvis afholdelse af generalforsamling. Derudover har vi en fast side om lokalhistorie i idrætsforeningens blad.

Vilstrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand og leder: Orla Iver Madsen, Skovbrynet 14, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 15 14.

Foreningens arkiv: Midlertidigt på Haderslev Byhistoriske Arkiv.

Åbningstid: Tirsdag-torsdag kl. 13-16 eller efter aftale.

Foreningen startet i 1982.

Antal medlemmer i 1997: 40.

Lokalhistorisk Forening for Vonsbæk Sogn

Formand: Holger Eskildsen, Kildager 30, Bæk, 6100 Haderslev, tlf. 74 57 91 10.

Foreningens arkiv: Kælderskabe på Vonsbæk skole, Vonsbækvej 88, 6100 Haderslev.

Åbningstid: Efter aftale.

Foreningen startet i 1997.

Antal medlemmer i 1997: 20.

Lokalhistorisk Forening for Vonsbæk Sogn er genopstået i 1997, idet den gik helt i dvale i 1989. Materialer blev herefter spredt på flere adresser. Bestyrelsens vigtigste opgave i 1998 vil derfor være at få overblik og samling på foreningens materialer.

Højer kommune*Højeregnens lokalhistoriske Forening*

Formand: Svend Kristiansen, Østerbyvej 32, 6280 Højer, tlf. 74 78 32 15.

Foreningens arkiv: Møllegade 12, 6280 Højer.

Åbningstid: Mandag kl. 14.30-17.00 samt efter aftale.

Leder: Lis Hindrichsen, Nørregade 38, 6280 Højer, tlf. 74 78 23 03.

Foreningen startet i 1997.

Antal medlemmer i 1997: 36.

Den lokalhistoriske forening blev stiftet i december. Til arkivet, startet 1981, er modtaget 31 afleveringer i 1997 heriblandt protokoller, regnskaber m.m. fra fattighuset Kjærgård.

Lundtoft kommune*Historisk Sogneforening for Varnæs og Bovrup*

Formand: Anne Marie Jensen, Steinagervej 1B, Bovrup, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 03 17.

Foreningens arkiv: Bovrup Aktivcenter, Bytoften 13, Bovrup, 6200 Aabenraa.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Johan Meier, Gl. Skolevej 6, Varnæs, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 06 18.

Foreningen startet i 1979.

Antal medlemmer i 1997: 226.

Foreningen har arrangeret aftenudflugt til Als med landbrugsmuseet i Egen og Alsingergården i Svenstrup. Der er afholdt to lysbilledaftener med billeder fra Varnæs Sogn. Ved den årlige udstilling i marts var emnet håndværkere og næringsdrivende i Varnæs for 50 år siden samt en samling af rejsebeskrivelser.

Historisk forening for Felsted sogn

Formand: Andreas Asmussen, Kirkevej 2, Felsted, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 51 23.

Foreningens arkiv: Rådhuset, Gråstenvej 1, Felsted, 6200 Aabenraa.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Hans Thomsen, Møgelmosevej 27, Felsted, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 52 83.

Foreningen startet i 1983.

Antal medlemmer i 1997: 240.

Lokalhistorisk Forening for Kliplev Sogn

Formand: Jakob Mørk, Præstevænget 3, Kliplev, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 78 93.

Foreningens arkiv: Straagaards Smedie, Smedehuset, Skolegade 4, Kliplev, 6200 Aabenraa.

Åbningstid: 1. juni til 1. oktober: Tirsdag og fredag kl. 15-17 eller efter aftale.

Leder: Jørgen Hansen, Lillegade 3, Kliplev, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 76 28.

Foreningen startet i 1980.

Antal medlemmer i 1997: 350.

Ved Kliple Mærken var der åbent hus og arbejdende smedje i Straagaards Smedie. Den 27. juni gik aftenturen til Lundtoft-Søgård, hvor Hjemmeværnet var vært ved kaffen. Den 6. august var der udflugt til Hjemsted Oldtidspark og den 11. september gik aftenturen til Felsted, hvor Andr. Asmussen var guide. Den 16. oktober holdt Carsten Porskrog Rasmussen foredrag om herregårde i Sønderjylland. Den 6. december kunne foreningen indvie »Smedehusets« loft med over 100 m², som nu kan bruges til udstillinger. Tilskud fra Kliple Mærkens fond og masser af frivilligt arbejde har bidraget til at skabe gode rammer om vort egnsmuseum.

Løgumkloster kommune*Historisk Forening for Løgumkloster Kommune*

Formand: Vagn Lauritzen, Ved Dammen 56, 6240 Løgumkloster, tlf. 74 74 43 03.

Lokalhistorisk arkiv: Løgumkloster kommuneskole, Grønnevej, 6240 Løgumkloster.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Frede Gotthardsen, Ringgade 15, 6240 Løgumkloster, tlf. 74 74 42 04.

Foreningen startet i 1972.

Antal medlemmer i 1997: 310.

1997 stod i 25 års jubilæets tegn. Jubilæet blev markeret ved skiftende fotoudstillinger på biblioteket, hvor temaet var de næringsdrivende i forskellige gadestrøg i byen illustreret med fotografier, annoncer og regninger. På Museet Holmen blev der arrangeret en udstilling med titlen »Løgumkloster gennem 10.000 år«. Jubilæumsåret sluttede med en jubilæumsreception på Holmen på selve stiftelsesdagen den 22. november.

Den 1. og 2. november 1997 havde Egen Sogns Lokalhistoriske Forening en mindre billedudstilling i anledning af EUI's 100 års jubilæum. Foto: Egen Sogns Lokalhistoriske Forening.

Nordborg kommune

Lokalhistorisk Arkiv for Nordborg kommune

Løjtetoft 32, 6430 Nordborg, tlf. 74 45 08 29.

Åbningstid: Mandag-torsdag kl. 10-14, samt fra september til udgangen af april, mandag kl. 17-20.

Leder: Erik Manthei Nielsen, Fribjerg 32, 6430 Nordborg, tlf. 74 45 18 10.

Arkivet startet i 1974.

Egen Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Jørgen Jørgensen, Skadebjergvej 6, Elstrup, 6430 Nordborg, tlf. 74 45 84 42.

Foreningens arkiv: Gl. Guderup 19, Guderup, 6430 Nordborg.

Åbningstider: Torsdag kl. 16-18 eller efter aftale.

Leder: Egon Hangård, Dyssevænget 13, 6430 Nordborg, tlf. 74 45 85 84.

Foreningen startet i 1994.

Antal medlemmer i 1997: 460.

Den 10. juni var der aftenur til Egen Mølle, hvor Hans Bonde holdt foredrag om stedets historie for 150 deltagere. Den 27. januar 1998 holdt foreningen Lysbilledforedrag på Egen Forsamlingshus med titlen »Guderup 1898-1933«, hvor 170 deltog. Endvidere havde foreningen en billedudstilling »EUI ved 100-års jubilæet« på idémessen og senere på posthuset samt ved receptionen på Egen Forsamlingshus. Arkivet har i 1997 modtaget 97 afleveringer.

Nørre Rangstrup kommune*Lokalhistorisk Forening for Agerskov sogn*

Formand: Egon Petersen, Boldershøj 24, 6534 Agerskov, tlf. 74 83 32 97.

Foreningens arkiv: Agerskov skole, Nørregade 17, 6534 Agerskov.

Åbningstid: tirsdag kl. 15-17 eller efter aftale (dog lukket i skoleferien).

Leder: Karen Bech Jensen, Sønderbyen 18, 6534 Agerskov, tlf. 74 83 31 09.

Foreningen startet i 1991.

Antal medlemmer i 1997: 595.

I maj måned havde foreningen en aftenudflugt til Haderslev Museum og Årø-sund. Ved byfesten i august havde vi en udstilling, hvor specielt et afsnit om restaureringen af Agerskov præstegård vakte interesse. Arkivet har i 1997 modtaget arkivalier vedr. Agerskov præstegård.

Lokalhistorisk Forening for Arrild Sogn

Formand og leder: Inger Sophie Andersen, Hofmannsvej 3, Roost, 6535 Branderup, tlf. 74 83 43 84.

Foreningens arkiv: Arnumvej 29 B, Arrild, 6520 Toftlund.

Åbningstid: Efter aftale.

Foreningen startet i 1987.

Antal medlemmer i 1997: 85.

Branderup-Rurup lokalhistoriske forening

Formand: Verner Bruhn, Smedegade 1, 6535 Branderup, tlf. 74 83 52 51.

Foreningens arkiv: Branderup Bygade 17, 6535 Branderup.

Åbningstid: efter aftale.

Leder: Mette Marie Andersen, Gl. Toftlundvej 13, Rurup, 6520 Toftlund, tlf. 74 83 15 37.

Foreningen startet i 1987.

Antal medlemmer i 1997: 175.

Arkivet havde til huse i et lokale på Branderup skole, men blev sagt op, da lokalet skulle bruges af skolen. Det er meget vanskeligt at finde et lokale i en lille by, men det lykkedes at leje salen ved MD Foods, hvor arkivet nu er indrettet. Den 21. februar 1998 havde vi åbent hus, hvor der kom 70-90 gæster. Den årlige udflugt i 1997 gik til Trøjborg ruin.

Lokalhistorisk forening for Bevtoft og Tirslund sogne

Formand: Valdemar Frisk, Over Jerstalvej 202, Neder Jerstal, 6500 Vojens, tlf. 74 51 41 95.

Foreningens arkiv: Bevtoft Skole, Krügersvej 45, 6541 Bevtoft.

Åbningstid: Onsdag kl. 14.30-17.30.

Leder: Holger Rosenberg, Rosenvænget 2, 6541 Bevtoft, tlf. 74 51 45 19.

Foreningen startet i 1987.

Antal medlemmer i 1997: 392.

Den 26. januar havde vi åbent hus i anledning af foreningens 10-års jubilæum. Vi havde en udstilling den 22. og 23 november om urmagerslægten Thielsen i Bevtoft gennem tre generationer. Udstillingen var velbesøgt med 340 be-

talende gæster. I forbindelse med udstillingen havde vi lavet et katalog med tekst og billeder om Thielsen slægten. På udstillingen viste vi endvidere affotograferinger af Andreas Thielsens malerier.

Vi har i årets løb haft en hel del besøg. Arkivet har i 1997 modtaget ca. 120 afleveringer. Største aflevering var Sine Gubis privatarkiv.

Lokalhistorisk Forening for Toftlund og Omegn

Formand og leder: Tove Rasmussen, Østergade 41, 6520 Toftlund, tlf. 74 83 1733.

Nørre Rangstrup Lokalarkiv: Søndergade 56, 6520 Toftlund.

Åbningstid: Mandag kl. 16-18, eller efter aftale.

Foreningen startet i 1987.

Antal medlemmer i 1997: 56.

Arkivet startet i 1984.

Rødning kommune

Rødning lokalhistoriske arkiv

Vestergade 9, 6630 Rødning, tlf. 74 84 11 28 eller 74 84 12 88 (Rødning Bibliotek)

Åbningstid: Tirsdage kl. 9-12 og torsdage kl. 15-18, eller efter aftale.

Leder: Hans Carlo Jensen.

Post bedes sendt til: Rødning Bibliotek, Kongevej 6, 6630 Rødning.

Rødning lokalhistoriske Forening

Formand: Ester Torp, Gravlundvej 12, Åbølling, 6683 Føvling, tlf. 75 39 83 82.

Brændstrup Hjemstavnsforening

Formand og leder: Hans Madsen Schmidt, Haurumvej 2, 6630 Rødning, tlf. 74 84 12 83.

Foreningens arkiv: Brændstrup kristne Friskole, Ramsherred 13, Brændstrup, 6630 Rødning.

Åbningstid: Første mandag i måneden kl. 19-21 eller efter aftale.

Foreningen startet i 1962.

Antal medlemmer i 1997: 197.

Hjerting sogns lokalhistoriske udvalg

Formand og leder: Jes Friis, Hjerting Skovvej 1, Hjerting, 6630 Rødning, tlf. 74 84 13 61.

Foreningens arkiv: Hjerting forsamlingshus, Skovvej 1, Hjerting, 6630 Rødning.

Åbningstid: Efter aftale.

Foreningen startet i 1980.

Antal medlemmer i 1997: hele sognet.

Der er modtaget mange gode billeder, og udvalget har fået flere forespørgsler vedrørende ejendoms historie og slægtshistorie.

Hygum lokalhistoriske forening

Formand: Peter Madsen, Skolegade 4, Sdr. Hygum, 6630 Rødning, tlf. 74 84 50 05.

Foreningens arkiv: Ribevej 42, Hygum, 6630 Rødding, tlf. 74 84 50 05.
Åbningstid: Første tirsdag i hver måned kl. 15-17 eller efter aftale.

Landbrugsmuseet Hygum Hjemstavnsgård

Formand: Johannes Knudsen, Søndergyden 30, 6630 Rødding, tlf. 74 84 55 66.
Åbningstid: Medio maj-juni: lørdag og søndag kl. 13-17. Fra 24. juni-1. september: hverdage kl. 11-17, søndag kl. 13-17.

Lokalhistorisk Forening for Jels Sogn

Formand og leder: Margit Falkenberg Ottosen, Jelsvej 39, Grønnebæk, 6630 Rødding, tlf. 74 55 22 45.

Foreningens arkiv: Jels Skole, Krygersvej 2, Jels, 6630 Rødding.

Åbningstid: Efter aftale.

Foreningen startet i 1984.

Antal medlemmer i 1997: 230.

Lintrup sogns lokalhistoriske udvalg

Formand og leder: Mogens Lorentzen, Grænsevej 1, Foldingbro, 6660 Lintrup, tlf. 74 85 53 45.

Foreningens arkiv: Lintrup skole, Kirkepladsen, 6660 Lintrup.

Åbningstid: 1. og 3. tirsdag i måneden kl. 16-18.

Der er udgivet to publikationer. Arkivet fortsætter med kopiering af de gamle dagblade til de interesserede arkiver i Rødding kommune. Arkivet har modtaget afleveringer i 1997 fra henholdsvis Lintrup Husmoderforening og Lintrup vindmøllelaug.

Skodborg Hjemstavnsforening

Formand: Kirsten Fynbo, Rugtoften 43, Skodborg, 6630 Rødding, tlf. 74 84 81 48.

Foreningens arkiv: Skodborg bibliotek, Søndergade 2, Skodborg, 6630 Rødding, tlf. 74 85 01 04.

Åbningstid: Onsdag kl. 9.30-12.00 eller efter aftale.

Leder: Kristian Holmgaard, Mølletoften 16, Skodborg, 6630 Rødding, tlf. 74 84 84 85.

Arkivet startet i 1941.

Antal medlemmer i 1997: 130.

Foreningen udgiver to gange om året et husstandsomdelt blad, med artikler vedrørende sognet. Desuden afholdes der Grundlovsfest, udflugter, egnsvandring, foredrag, Afstemningsfest og en aften med »egne kræfter«. Foreningen deltog endvidere med en udstilling på »julemessen«.

Skrave Hjemstavnsforening

Formand: Karl Kristoffer Juhl, Skravevej 28, Langetved, 6630 Rødding, tlf. 74 84 71 75.

Foreningens arkiv: Skrave skole.

I 1997 fyldte Øster Løgum Sogns Ringriderforening 100 år. I den anledning lavede Lokalhistorisk Forening for Rødekro kommune i samarbejde med ringriderforeningen en udstilling på den gamle kro den 14. og 15. juni 1997. Her præsenteres ringriderforeningens fane ved åbningen af udstillingen. Fra venstre ses formand for Lokalhistorisk Forening for Rødekro kommune Ellen Jensen og Mathias Lorentzen, Hovslund mens Elene Lorentzen, »Lundsgaard« præsenterer fanen. På bordene ses billeder og effekter fra ringriderfesterne i Øster Løgum.

Åbningstid: 1. mandag i måneden (i vinterhalvåret) kl. 19.30-20.30 eller efter aftale.

Lokalhistorisk Forening for Øster Lindet sogn

Formand: Arne Buhrkal, Villavej 7, Øster Lindet, 6630 Rødding, tlf. 74 84 61 54.

Foreningens arkiv: Vestergade 9, 6630 Rødding.

Åbningstid: 1. torsdag i måneden kl. 15-17 og efter aftale.

Leder: Hanne Flebo, Østervænge 22, Øster Lindet, 6630 Rødding, tlf. 74 84 62 05.

Foreningen startet i 1986.

Arkivet startet i 1976.

Antal medlemmer i 1997: 210.

Rødekro kommune

Lokalhistorisk Forening for Rødekro Kommune

Formand: Ellen Jensen, Stationsvej 36, Hovslund, 6230 Rødekro, tlf. 74 66 44 04.

Foreningens arkiv: Villa Catharina, Callesensvej 1a, 6230 Rødekro.

Åbningstider: Første og tredje mandag i måneden kl. 15-17.

Leder: Inger Danielsen, Skovvænget 11, 6230 Rødekro, tlf. 74 66 26 42.

Foreningen startet i 1979.

Antal medlemmer i 1997: 554

I juni havde vi en bustur til den gamle Kongeågrænse. Den 14.-15. juni arrangerede vi en udstilling på den gamle kro sammen med Øster Løgum Sogns Ringriderforening, der fejrede 100-års jubilæum. I oktober havde vi en udstilling på Hellevad skole med billeder fra Egvad og Hellevad sogne. Til Genner Forsamlingshus' 90-års fødselsdag den 28. december udstillede foreningen ting og billeder fra omegnen. Arkivet har i 1997 modtaget 15 afleveringer.

Skærbæk kommune

Rømø lokalhistoriske forening

Formand: Rosa Schmidt, Ternevej 11, 6792 Rømø, tlf. 74 75 52 10.

Leder: Arne Jørgensen, Strømmen 10, 6792 Rømø, tlf. 74 75 63 47.

Foreningens arkiv: Strømmen 10, 6792 Rømø.

Historisk Forening for Skærbæk og Omegn

Formand og leder: H. E. Sørensen, Melbyvej 27, 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 17 04.

Foreningens arkiv: Skærbækegnens Museum, Storegade 47, 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 20 52.

Åbningstid: Juni-oktober: mandag-fredag kl. 10-17 eller efter aftale.

Foreningen og arkivet startet i 1967.

Antal medlemmer i 1997: 250.

Historisk Forening for Skærbæk og Omegn har afholdt fem arrangementer i 1997-98. I november fortalte museumsinspektør Orla Madsen, Haderslev, om Vitus Bering. I januar havde foreningen besøg af direktør Jens Oksen, som fortalte om EASV gennem tiderne. Den 10. februar holdt foreningen sammen med andre foreninger afstemningsfest med Karl Otto Meyer som taler. I marts holdt museumsinspektør Ove Mogensen, Sønderjyllands Kunstmuseum, foredrag om Emil Nolde, og endelig holdt foreningen generalforsamling i april, hvor H. E. Sørensen fortalte om sagaernes Island. Der er modtaget billeder i forbindelse med udgivelse af bøgerne om Skærbæk kommunes fastlandssogne og Lakolk og korrespondance vedr. Skærbæk væveskole 1898.

Sundeved kommune

Historisk Forening for Sundeved

Formand: Jørgen Schmidt, Osmark 10, 6400 Sønderborg, tlf. 74 46 71 94.

Foreningens arkiv: Truenbrovej 21A, Avnbøl, 6400 Sønderborg.

Åbningstid: Onsdag kl. 15-18 eller efter aftale. Lukket i juli.

Leder: Inga Christensen, Vester Snogbæk 10, 6400 Sønderborg, tlf. 74 46 75 35.

Foreningen startet i 1992.

Antal medlemmer i 1997: 815.

Arkivet har modtaget 30 afleveringer i 1997.

Selskabet for Nydamforskning

Formand: Vincent Jessen, Peberbjerg, Skovbyvej 14, 6470 Sydals, tlf. 74 41 57 47.

Foreningens arkiv: Nydamskolen, Vester Sottrup, 6400 Sønderborg.

Leder: Egild Dyrmosé, Bøgevang 18, Felsted, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 57 81.

Åbningstid: Efter aftale.

Udstilling: Nydamhuset, Nydamvej 41, Øster Sottrup, 6400 Sønderborg.

Foreningen startet i 1983.

Antal medlemmer i 1997: 350.

Hovedvægten af selskabets aktiviteter har samlet sig omkring Nationalmuseets udgravninger i Nydam mose. I 1997 har der igen været usædvanlige oldsagsfund – herunder to træhoveder, som har stået i stævnen på Nydambåden.

Sydals kommune

Den Lokalhistoriske forening for Kegnæs sogn

Formand: Peter Wehl, Forsthoved 3, Kegnæs, 6470 Sydals, tlf. 74 40 51 92.

Foreningens arkiv: Kegnæs skole, Østerbyvej 11, Kegnæs, 6470, Sydals.

Åbningstid: Første mandag i måneden kl. 18-19.30 i sommerhalvåret og i vinterhalvåret hver mandag kl. 18-19.30 eller efter aftale.

Leder: Hans Berthelsen, Østerbyvej 50, Kegnæs, 6470 Sydals, tlf. 74 40 51 10.

Foreningen startet i 1978.

Antal medlemmer i 1997: 370.

Foreningens arkiv er flyttet til et andet lokale, som er mere lunt og hyggeligt for arkivlederen og de besøgende. Foreningen har i indeværende år udgivet en bog »Kegnæs i nyere tid«, skrevet af arkivleder Hans Berthelsen, og illustreret med over hundrede flotte stregtegninger. Der er afholdt 3 foredragsaftener og en egnsvandring.

Lokalhistorisk Forening for Hørup sogn

Formand: Chresten Wolf, Østerbakken 11, Høruphav, 6470 Sydals, tlf. 74 41 52 15.

Foreningens arkiv: Hørup centralskole, Vestervej 42, Kirkehørup, 6470 Sydals.

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Karen Harboe, Hørup og Peter Hell, Havemose 4, Lambjerg, 6470 Sydals, tlf. 74 41 52 15.

Foreningen startet i 1978.

Antal medlemmer i 1997: 750.

Lysabild sognehistoriske forening

Formand: Viggo Vandkær Thomsen, Lysabild Degnegård, Lysabild, 6470 Sydals, tlf. 74 40 42 84 (kl. 16-18).

Foreningens arkiv: På Lysabild skole.

Åbningstid: Første torsdag i hver måned kl. 18-20 eller efter aftale med arkivlederen.

Leder: Nicolai Hansen, Mommarkvej 395, Mommark, 6470 Sydals, tlf. 74 40 79 95.

Foreningen startet i 1978.

Antal medlemmer i 1997: 734.

En markant øget interesse for sognearkivet har medført at stadig flere ting

I 1997 havde Lysabild sognehistoriske Forening besøg af Folketingets daværende formand Erling Olsen, som her ser på foreningens bogudgivelser. Fra venstre Annette Olsen, Erling Olsen, Ingrid Jørgensen, Skovby, og Kathrine Lasse Johannsen. Foto: Viggo Vandkær Thomsen.

og sager afleveres. Fru Kathrine Lasse Johannsens fotografering af alle hjem i sognet var virkeliggørelsen af et gammelt ønske i bestyrelsen. Vi havde i efteråret besøg af læge Carsten Vagn-Hansen og fru Joan. Vores sønderjyske kaffebord havde stor tilslutning og i den forbindelse bragte TV-Syd en udsendelse om arrangementet. Et af årets højdepunkter var besøg af folketingets formand Erling Olsen og hans kone Annette, som bl.a. så arkivets billeder.

Tandslet sogns lokalhistorisk forening

Formand: Peter Johannsen, Mommarkvej 313, Tandslet, 6470 Sydals, tlf. 74 40 77 33.

Foreningens arkiv: Tandslet skole, Ertebjergvej 2, 6470 Sydals. Åbningstid: I vinterhalvåret torsdag kl. 14-17.

Leder: Svend Iversen, Østkystvejen 117, Ertebjerg, 6470 Sydals, tlf. 74 40 77 85. Foreningen startet i 1976.

Antal medlemmer i 1997: 400.

Foreningen har haft flere forskellige aktiviteter, herunder kursus i læsning af gotisk skrift og studiekreds i gamle veje og kort, hvor deltagerne var på

Landsarkiverne i Aabenraa og Odense. På generalforsamlingen holdt pastor Lene Johansen et foredrag om »Fra landsbysamfund til industri på Nordals«. Arkivet har bl.a. modtaget pokaler og skytte tegn fra Skytteforeningen i Ertebjerg.

Sønderborg kommune

Lokalhistorisk Forening for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Formand Ole Andersen, Ringløkke 24, 6400 Sønderborg, tlf. 74 48 84 79.

Foreningen startet i 1979.

Antal medlemmer i 1997: 362.

Arkivets adresse: Kirkegade 8, 6400 Sønderborg, tlf. 74 43 27 10.

Åbningstider: Mandag kl. 9-12 og onsdag kl. 15-17.

Leder: H. C. Carstensen, Sundquistsgade 7, 6400 Sønderborg, tlf. 74 42 52 75.

Ulkebøl:

Arkivafdeling: Torvet 2, Ulkebøl, 6400 Sønderborg, tlf. 74 42 93 66.

Åbningstid: Tirsdag kl. 10-12, onsdag kl. 19.30-21.

Leder: Sophie Rasmussen, Sneppevej 5, Skovby, 6470 Sydals, tlf. 74 40 48 63.

Foreningens række af arrangementer blev indledt på Dybbøl bibliotek, hvor Lilly Laursen og familien Weiss viste billeder fra fortidens Dybbølgade. Efter den årlige generalforsamling i marts viste Peter L. Jacobsen billeder af forsvundne bygninger i Sønderborg. Først i maj så vi på sporene af de preussiske militære forberedelser til overgangen til Als den 29. juni 1864. I september aflagdes virksomhedsbesøg på JF-fabrikken i Sønderborg. Årets sidste arrangement var et besøg på Sønderborg Sygehus' nyindrettede »Hospitalmuseum«. Arkiv-Nyt udkom to gange.

Arkivet i Kirkegade har modtaget 61 afleveringer heriblandt lektor H. Schmidt Årups og Svend Blendals privatarkiver.

Arkivet på Torvet i Ulkebøl har modtaget 39 afleveringer heraf bl.a. arkivalier fra Ulkebøl socialdemokratiske forening, Ulkebøl skole og fra et husmandsbrug.

Tinglev Kommune

Lokalhistorisk Forening for Tinglev Kommune

Formand: Benny Lau, Kværnholtvej 16, 6372 Bylderup Bov, tlf. 74 76 11 00.

Foreningens arkiv: Bylderup Bov Bygade 17, 6372 Bylderup Bov. tlf. 73 34 36 45. Postadresse: Tinglev bibliotek, Tinglev Midt 2, 6360 Tinglev.

Åbningstid: Mandag kl. 15-18 og onsdag kl. 15-22 eller efter aftale.

Leder: Bibliotekar Ina Juhl, Porsevænget 4, 6360 Tinglev, tlf. 74 64 32 61.

Foreningen og arkivet startet i 1975.

Antal medlemmer i 1997: 212.

Foreningen holdt den 18. marts generalforsamling i Uge Forsamlingshus, hvor Leo Winther Pedersen fra Landsarkivet i Aabenraa viste og fortalte om gamle ting og sager. Årets sommertur gik til Tørning Vandmølle. Efterårsmødet foregik i Vollerup Forsamlingshus, hvor den lokalhistoriske konsulent Kim Furdal fortalte om Sønderjydernes rejse til København i forrige århundrede.

I arkivet er modtaget mange besøgende og stadig flere skriftlige og telefoniske forespørgsler specielt vedrørende slægtsforskning. Arbejdet med registrering efter DK-5 systemet er påbegyndt.

Tønder kommune

Lokalhistorisk Forening for Tønder Kommune

Formand: Kaj Elkjær Larsen, Grev Schacksvej 3, 6270 Tønder, tlf. 74 72 20 20.

Foreningens arkiv: Richtsensgade 10, 6270 Tønder, tlf. 74 72 33 26.

Åbningstid: Tirsdag kl. 13-18, onsdag og torsdag kl. 13-17.

Leder: Britta Bargfeldt, Østergade 19, 6270 Tønder, tlf. 74 72 33 11.

Foreningen startet i 1982.

Antal medlemmer i 1997: 259.

Foreningen har haft en vellykket udflugt med sejlads på Kielerkanalen, Ejderen og den gamle Ejderkanal samt nogle spændende, velbesøgte foredrag med pastor Lorenz Wree, lektor Carsten Porskrog Rasmussen og de to lokalhistorikere Hans Bachmann og Viggo Møballe.

På arkivet er modtaget 75 afleveringer, bl.a. pressefotograf Lis Sylvest' billeder fra ca. 1980-95, ejendomsvurderinger fra kommunerne i det nuværende Møgeltønder sogn 1876-1980, papirer og fotografier fra Kindergarten 1955-1991 og degn Hans Møller Jessens erindringer. Der var travlhed med forespørgsler fra ind- og udland, assistance ved diverse jubilæumsskrifter og udformningen af en mindre udstilling i forbindelse med Dansk Amatørteater-Samvirkes sommerstævne i Tønder. Deltagelse i Handelsstandsforeningens gågademarked med bøger og billeder tiltrak mange og gav et pænt tilskud til arkivets daglige drift.

Vojens kommune

Lokalhistorisk Forening for Vojens kommune

Formand: Agnes Svendsen, Jernhytvej 21, 6500 Vojens, tlf. 74 54 19 41.

Foreningens arkiv: Møllerens Hus, Tørning Mølle, Tørningvej 7, Hammelev, 6500 Vojens, tlf. 74 50 70 31.

Åbningstid: Tirsdag kl. 19-21, torsdag kl. 14-16 og efter aftale med lederen.

Leder: Laurids Lund, Hovedgaden Vest 104, Over Jerstal, 6500 Vojens, tlf. 74 54 73 45.

Foreningen startet i 1985.

Antal medlemmer i 1997: 350.

Arkivet har modtaget 58 afleveringer i 1997, bl.a. fra Vedsted Landbohjem og Sommersted Idrætsforening. Den største begivenhed i 1997 var starten på samarbejdet med firmaet Gram A/S om registrering af firmaets arkivalier. Firmaet ønskede at beholde arkivalierne i kommunen og ikke aflevere dem til Erhvervsarkivet i Århus. Vi har fået faglig hjælp fra Kim Furdal og Asbjørn Hellum i forbindelse med registreringskurser for tidligere medarbejdere fra firmaet. Der er indgået en skriftlig aftale mellem Lokalhistorisk Forening for Vojens Kommune og Gram A/S om vilkårene for arkivering og registrering af Gram A/S arkivalier m.v. Der er endvidere etableret en ISDN-forbindelse mellem Gram A/S og Arkivet i Tørning samt til arkivlederen i Over Jerstal.

Medlemsudflugten gik til Sønderkov Slot ved Brørup. I Nustrup Forsamlingshus havde vi i oktober et »Hvem/Hvad/Hvor og Hvornår«-arrangement med fuldt hus. Julemesseudstillingen på Tørning havde i 1997 »Gamle butikker/forretninger i Vojens« som tema.

Lokalhistorisk Forening for Jegerup sogn

Formand: Mathias Nørgaard, Haderslevvej 2, 6500 Vojens, tlf. 74 50 61 84.

Foreningens arkiv: Jegerup skole, Bygaden 18, Jegerup, 6500 Vojens.

Åbningstid: Første mandag i måneden kl. 19-21.

Leder: Kaj Sandholdt, Kærager 8, Jegerup, 6500 Vojens, tlf. 74 54 29 80.

Foreningen startet i 1988.

Antal medlemmer i 1997: 245.

De lokalhistoriske foreninger i Vojens kommune holder hvert år et fællesmøde for at udveksle erfaringer. Hvert år holder vi udstilling i forbindelse med sommerfesten, i år om 2. verdenskrig. Sommerudflugten gik til Maugstrup præstegård. Arkivet har modtaget 29 afleveringer bl.a. fra Familie og Samfund, som blev opløst i 1997.

Lokalhistorisk Forening for Oksenvad Sogn og Omegn

Formand og leder: Ernst K. Svennesen, Vadstedvej 10, Oksenvad, 6560 Sommersted, tlf. 74 50 43 05.

Foreningens arkiv: Ø. Lindetvej 5, Oksenvad, 6560 Sommersted, tlf. 74 50 46 07.

Åbningstid: Efter aftale.

Foreningen og arkivet startet i 1984.

Antal medlemmer i 1997: 192.

Foruden årsskriftet har en stor del af arbejdet koncentreret sig om »Ruth og Anders Bruuns Samling«. Selv om samlingen er selvejende, arbejdes der i tæt tilknytning til den lokalhistoriske forening og arkivet.

Aabenraa kommune

Løjt lokalhistoriske forening

Formand: Erling Madsen, Sandskærvej 582, 6200 Aabenraa, tlf. 74 61 78 04.

Foreningens fotoarkiv: Rundemølle. Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Claus Lildholdt, tlf. 74 61 80 43.

Ensted sogns lokalhistoriske forening

Formand og leder: Hans Peter Meier, Buen 80, Stubbæk, 6200 Aabenraa, tlf. 74 61 33 98.

Foreningens arkiv: Skolegade 1, Stubbæk.

Åbningstid: Efter aftale.

Foreningen startet i 1981.

Antal medlemmer i 1997: 178.

Arkivet startet i 1980.

Aabenraa Byhistoriske Forening

Formand: Esther Buchreitz, Nybro 14, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 11 35.

Foreningen startet i 1959.

Antal medlemmer i 1997: 450.

Ved foreningens årsmøde den 14. april 1997 holdt sognepræst Jens Bruun foredrag om restaureringen af Løjt Kirke. Ved efterårsmødet holdt direktør Erik Skifter Andersen foredrag om erhvervslivet i Aabenraa ca. 1850-1900. Årets medlemsgave var en kalender med motiver fra Det gamle Aabenraa. I Slotsmøllen, som ejes og drives af Byhistorisk Forening, var cafeen åben hver weekend sommeren over, og i efteråret blev der afholdt to causeri-aftener med henholdsvis borgmester Jørgen Witte, om politik og lokalhistorie, og museumsinspektør Elsemarie Dam-Jensen, om møllere og mølledøtre.

Årsskrifter og periodica 1997

udgivet af de lokalhistoriske foreninger, museer og arkiver 1997/98

Agerskov

Årsskrift 1997

udgivet af Lokalhistorisk Forening for Agerskov sogn.

1997. 22 sider. Indhold: Egon Petersen: »Forord« – Hans Lautrup: »Mindeord« – Ludwig Reinholdt: »Mit liv på Oksgård« – Kaj Hansen: »En landsby bliver til . Håndværk i Agerskov« – Hans Rud: »Gamle slægtsgårde i Agerskov«.

Ekspedition: Bojsen Petersen, Engeriis 15, 6534 Agerskov, tlf. 74 83 34 67.

Bedsted

Brudstykker af Bedsted Sogns Historie

Samlet, bearbejdet og udgivet af Henning Haugaard.

Nr. 23, 1997. 57 sider. Indhold: »Husbrand i Terp 1963« – »Bedsted frivillige brandværn« – »Ildebrande« – »Brandvarsler« – »Ulykker, krig, epidemier og anden nød« – »Ulykker og andre hændelser med dødelig udgang« – »Om Sinnet Ivers død i Terp 1758« – »Selvmordernes historie« – »Forvarsel om brand« – Børge Buhl: »Bedsted præstegård og veterinærvidenskaben« – »Attest for smittefri ko« – »Tillæg til brandvedtægt for Bedsted kommune 1954« – »Brandvedtægter for Bedsted kommune 1960« – Hans Bahnsen: »Blind alarm« – »Brandmænd gennem 50 år: 1947-97«.

Nr. 24, 1998. 55 sider. Indhold: »Mindeblad over 3 års krigen« – »Johan Th. Lundbye som menneske og kunstner« – »Johan Th. Lundbyes slægt« – »Beretninger om Lundbyes død og begravelse 26. april 1848« – »Treårskrigen 1848-50« – »Slaget ved Bedsted 4. juni 1848« – »Var Øster Terp et selvstændigt kirkesogn?« – »Hulrum under kirkens gulv« – »Kirkens inventar« – »Kirkens aflagte inventar« – »Kirken var oprindelig en stormandskirke?« »Withs indberetning til Oldsagskommissionen 1808« – »Mindesmærket for Lundbye« – »Lundbyes portrætter« – »Om maleren Lundbye ved 4. maj jubilæet på Solgården 1995« – Ib Ostfeld: »Døde Lundbye af et vådeskud eller var det selvmord« – Vagn Lundbye: »Det tragiske vådeskud ved Bedsted« – »Krügers stafetlinie 1848«.

Ekspedition: Henning Haugaard, Brændkjærgade 46, 6000 Kolding, tlf. 75 50 43 39.

Bevtoft og Tirslund

Lokalhistorisk Forening for Bevtoft og Tirslund sogne. Årsskrift med aktuelt fra arkivet 1998.

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Bevtoft og Tirslund sogne.

1998. 32 sider. Indhold: »Sjællandshus« – »Tilbageblik for året 1997« – »Årets

gang i arkivet« – »Mindesmærket i Feltham« – »Neder Jerstal Kro Træhedevej 2« – »Otto Pedersen Krygersvej 70« – »Inger manrho som bor i Jels ...« – »Dette maleri parti fra Øster Løgum« – »Kirsten Petersen Bolderslev« – »Gamle minder fra Tirslund«.

Ekspedition: Andreas Gram, Rosenvænget 60, 6541 Bevtøft, tlf: 74514224.

Bov

Historisk Forening for Vis Herred. Bov Museum

Udgivet af Historisk Forening for Vis Herred.

Årgang 20, 1997. 64 sider. Indhold: H. H. Bang: »Forord« – H. H. Bang: »Fra Historisk Forening for Vis Herred« – N. P. Lund-Jensen: »Fra Bov Museum« – Kirsten Sparvath: »Fra Bov Lokalarkiv« – Årets gang – H. H. Bang: »Kruså Vandmølle« – Silke Eisenschmidt: »De første bønder i Frøslev« – Marie Jessen: »Sønderjyske dialektord III« – H. H. Bang: »Den første danske læge i Bov« – Gertrud Hansen: »Et liv i grænselandet – 1. del« – Marie Jessen: »Lild Jes Høkke« – N. A. Drewsen: »Af en brandsprøjtes saga« – H. H. Bang: »9. april 1848« – Andreas Johannsen: »En røvjagt« – Udgivelser om lokale forhold 1996-97« – Bestyrelserne.

Ekspedition: Historisk Forening for Vis Herred, Møllegade 1, 6330 Padborg.

Egen

Årsskrift 1996

Udgivet af Egen Sogns Lokalhistoriske Forening.

1997. 36 sider. Indhold: Henrik Skrydstrup: »Forord« – Henrik Skrydstrup: »Egen sogns lokalhistoriske forening – netop nu« – Aage Hansen: »Guderup skole« – Ingeborg Nielsen m.fl.: »Guderup bys udvikling fra 1950 til 1975«.

Ekspedition: Jørgen Jørgensen, Skadebjergvej 6, 6430 Nordborg, tlf. 7445 84 42.

Ensted

Årsskrift 1997-1998

Udgivet af Ensted Sogns Lokalhistoriske Forening.

1997/98. 44 sider. Indhold: Knud Kristensen: »Ensted præstegård og dens beboere i 1864 – C. A. Gammelgård«: Minder fra Ensted sogns ældste dage« – Hans Peter Meier: »Beretning fra året 1997/98«.

Ekspedition: Hans Peter Meier, Buen 80, Stubbæk, 6200 Aabenraa, tlf. 74 61 33 98.

Felsted

Historisk Årbog for Felsted Sogn

Udgivet af Historisk Forening for Felsted Sogn.

Nr. 15. 1997. 90 sider. Indhold: H. C. Staugaard: »Forord« – Rasmus Autzen: »50 år i mejeribruget. Hvordan blev man mejerist i 1944« – Hans Thomsen: »Felsted Sogn før Lundtoft kommune« – H. C. Staugaard: »Stednavne i Felsted« – Frede Møller: »Søster Marie og hendes søndagsskole« – Lorens P. Jacobsen: »Smedien i Skovbøl« – Sven Zachariassen: »Købmand Møller, Fel-

sted« – H. C. Staugaard: »Stednavne i Tumbøl« – Karl-Martin Johansen: »Tidligere små erhvervsvirksomheder omkring Felsted« – H. C. Staugaard: »Breve fra en Felsteddreng i 1864« – Isbræstenen og dens historie« – Andreas Asmusen: »Foreningens virke, arkivet m.v.«.

Ekspedition: Mette Lassen, Bygbjergvej 17, Felstedmark, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 51 19.

Gram

Årsskrift for Lokalhistorisk Arkiv for Gram og Omegn 1998

Udgivet af Lokalhistorisk Arkiv for Gram og Omegn.

1997. 32 sider. Indhold: »Forord« – »Gram byvåben« – »Gram kirke« – »Overenskomst« – »Kirkens ejendomsforhold« – »Rejseindtryk« – »Fra turistforeningens bilagsmappe« – »Nybølgaard« – »Hans Kjærs jubilæumstale« – »Brev fra Jens Holm« – »Elværket« – »Liste H« – »En trussel« – »Kastrup fattiggård« – »Fra afstemningsfesten 1960« – »Så satte de en stige til ...« – »Salt i øllet« – »Brev til bryggeren« – »Små lette ting«.

1998. 32 sider. Indhold: »Forord« – »Sagnet om Møllerens Datter« – D. P. Beck: »Forespørgsel vedrørende deltagelse i afstemningen 1920« – »Afrids af matrikelkort i Gramby 1925« – »Erstatning til krigsdeltager i 1. verdenskrig« – »Lokaloverenskomst for Gram Teglværk« – »Program for skoleidrætsstævne i Gramby« – Peter Nørgaard: »Uddrag af barndomserindringer« – »Om Gram og Grambys gæve koner« – »Dyrelægebesøg – regning« – Helen Thomsen: »Flugten fra Litauen til Danmark« – »Læge Jørgen Teimanns afskedsbrev til sine forældre« – »Det gamle teglværk« – »Mindeblade om afdøde kæmner Hans Jørgensen«.

Ekspedition: Gunnar Lundgaard, Kirkealle 13, 6510 Gram, tlf. 74 82 21 61.

Gråsten

Årsskrift 1997

Udgivet af Historisk Forening for Graasten by og egn.

Nr. 23. 1997. Indhold: Egon Rasmussen: »A. D. Jørgensen. En sønderjysk hædersmand« – Lars N. Henningsen: »Fra den gamle klædefabrik i Gråsten. Farver- og fabrikantfamilien Jürgensen og erhvervslivet i Gråsten ca. 1830–1900« – G. O. Hansen: »Gråsten Ringriderforening – 90 år« – Gerd Conradsen: »Landsbyskole i Kværns i 300 år« – Elsebeth Thygesen Kristensen: »Efterlysning« – Elsebeth Thygesen Kristensen: »Årets gang« – Hans Paulsen: »Beretning fra arkivet« – Frede Chr. Ihle: »Årsberetning«.

Ekspedition: Hans Paulsen, Stjernevej 31, 6300 Gråsten, tlf. 74 65 10 70.

Hejls-Hejlsminde

Lokalhistorisk Forening og Arkiv for Hejls-Hejlsminde 1997

Udgivet af Lokalhistorisk Forening og Arkiv for Hejls-Hejlsminde.

1997. 24 sider. Indhold: »Arbejdet i arkivet« – Inge Mortensen og Ruth Boesgaard: »Hejls kro og dens historie«.

Ekspedition: Kirsten Degn, Bagvejen 14, 6094 Hejls, tlf. 75 57 44 65.

Hoptrup

Hoptrup sogns Lokalhistoriske Forening

Udgivet af Hoptrup sogns Lokalhistoriske Forening.

1997. 48 sider. Indhold: »Årsberetning for 1997« – »Kedelførerhullet« – Sven Ohlsen: »Dambruget i Egedal« – »Det stod i avisen« – »For 100 år siden« – »For 75 år siden« – »For 50 år siden« – »For 25 år siden« – Sven Ohlsen: »Lorenz Gøttig« – Sven Ohlsen: »Skære-meddelelse« – »For 100 år siden« – »Marstrup« – »60 år i samme plads« – Sven Ohlsen: »To markante personligheder fra Mellemkrigsårene« – Ingrid Schrøder: »Spejdernes landslejr på Sønderballehoved 1935« – Jens M. Busk: »Hoptrup Kro«.

Ekspedition: Holger Bonde, Lysmosen 34, Marstrup, tlf. 74 57 52 74.

Hørup

Lokalhistorisk Forening for Hørup Sogn

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Hørup Sogn.

Nr. 16 – 1998. 40 sider. Indhold: Chr. Wolf: »1978 – 20 år – 1998« – Peter A. Christensen: »Lidt om et nedlagt husmandsbrug ved Mintebjerghav« – Karen Harboe: »Foreningen 'Gemytligheden' i Nedre Hørup« – Husmandsliv på Mjanghaiøj« – Chr. Møller: »Om pinsefest og karruseller i Høruphav« – Chr. Petersen: »Mommærkbanen« – Peter Hell: »Vedrørende 'Det gamle Als'« – »Sy-Als ku-kuk kommu'n« – »Skole og kirke« – »Fattigfolk og praktfugeder« – »Jordejendomme og bylavsgilder« – »Tyendet og dets arbejde« – Anna Kirstine Nielsen: »Året 1997« – Karen Harboe og Peter Hell: »Arkivet 1997«.

Ekspedition: Anna Kirstine Nielsen, Mjanghaiøj 11, 6470 Sydals, tlf. 74 41 52 65.

Jegerup

Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn 1997

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn.

1997. 50 sider. Indhold: »Titelblad« – »Redaktionelle oplysninger« – »Forord ved Matthias Nørgaard« – »Indholdsfortegnelse« – »Året 1997 ved bestyrelsen« – Jørgen Nørgaard: »Studehandler Hans Chr. Hansen« – Jens Chr. Jensen: »Billundgaard fra 1919 til 1950« – Kaj Sandholdt: »Mads Jensen« – Kaj Sandholdt: »Jegerup skole« – Allan Aagaard Stark: »Palmesus og byggestøv« – Mette Nielsen: »Min tid i Jegerup fra 1925-27« – Dagny Smidemann: »Fra Bedstes gamle kgebog« – »Jegerup skole, sommerudflugt 1927« – »7. kl. på Jegerup skole 1984-85«.

Ekspedition: Matthias Nørgaard, Haderslevvej 2, Simmersted, 6500 Vojens, tlf. 74 50 61 84.

Klipleve

Fra Klipleve Sogn

Udgivet af Lokalhistorisk Forening.

1997. 76 sider. Indhold: »Foreningen« – Jørgen Zachariassen: »Erindringer fra Klipleve præstegård, 2. del« – Jens Jaenicke: »Dialektfortælling fra Bjernstrup« – »For 50 år siden« – Jørgen Hansen: »Klipleve præstegård-250 år« –

»Aartoft« – »Folketælling 1840, Aartoft« – »Asmus Nielsens jubilæumsvals«.

Ekspedition: Jacob Mørk, Præstevænget 3, Kliplev, 6200 Aabenraa, tlf. 74 68 78 93.

Løjt

Det gamle Løjt XIX, 1997

Udgivet af Løjt Sogns Lokalhistoriske Forening.

1997. 134 sider. Indhold: Karl Lildholdt: »Forord« – Petrea Schmidt: »Tanker om høsten« – Petrea Schmidt: »Et forseglet foldebrev« – Petrea Schmidt: »Minder om telefonens indførelse i Løjt Kirkeby« – Jacob Holdt: »En beskrivelse af Løjt Land omkring 1910« – Marie Finne: »Elev på navigationsskole 1954« – Petrea Schmidt: »Jep Krag's fødselsdagsbrev« – Petrea Schmidt: »Liremanden og punchvise« – Karl-Erik Frandsen: »Løjt land-et løkkelandskab« – Jacob Holdt: »Samtale med en havfrue« – Erna Faaborg: »Paul Hansens dagbog fra 1740-1745« – Svend Aage Faaborg: »Gæstgivergården Vennelyst« – Erling Madsen: »Historien flytter ind i den gamle vandmølle« – Karl Lildholdt: »Cimber« – Hrolf Thorulf: »Register«.

Ekspedition: Aase Boysen, Hønborg 10, Løjt Kirkeby, 6200 Aabenraa, tlf. 74 61 76 72.

Rødding

Historisk Årbog for Rødding-egnen 1997

Udgivet af de lokalhistoriske arkiver og foreninger i Rødding kommune.

1997. 92 sider. Indhold: »Forord« – Kirsten Fynbo: »Da Jørn Fynbo, Skodborg, fandt istidsjægmernes boplads i Jels« – Arne Buhrkal: »Fra gedesti til hovedlandevej. Sønderjyllands veje lokalhistorisk belyst« – »En arrestation og et Dannebrogskors. Optegnelser fra treårskrigen« – »Feltlivet i krigen 1864. Uddrag af dagbog ført af Hans Chr. Schmidt, af 21. regiment, 6. kompani, nr. 588« – Dagmar Søndergård: »Optantbarn« – Paula Hansen: »Jens Dixen og Dixensminde« – »Lærer Staurups dagbog« – »Lokalhistoriske arkiver, foreninger og udvalg«.

Ekspedition: Hans Carlo Jensen, Rødding Bibliotek, Kongevej 6, 6630 Rødding, tlf. 74 84 12 88.

Rødekro

Fra Rødekro kommune 1997

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Rødekro kommune.

1997. 160 sider. Indhold: »Forord« – Thomas Heisel: »Året 1996-97« – Salomon Frifelt: »Immervad Kro« – Torp Friis Møller: »Træk fra vor egn gennem 2000 år« – Adolf Ipsen ved Sophus Brodersen: »En præsts oplevelser i dansk fangenskab i 1848. Nedsrevet af hans barnebarn den 24. marts 1948« – H. Chr. Lassen: »Erindringer« – Nis M. Branderup: »Det mishandlede vaskehusbord« – Jens Kristensen: »En dansk lærer i Øster Løgum« – Johannes Tonnesen: »Idealiser og fejltagelser. Et kirkeligt tilbageblik« – Harald Mathiassen: »Rødekro's første store grusgrav« – Harald Mathiassen: »Hvem var de H. Hoffmann og Sønner« – Torp Friis Møller: »For 100 år siden. Små udpluk

af Hejmdal 1897« – Torp Friis Møller: »For 50 år siden. Små udpluk af Hejmdal 1947« – »Fødselsdagsbrev til gammel veteran fra 1864«.

Ekspedition: Thomas Heisel, Horsbyggårdevej 1, 6230 Rødekro, tlf. 74 66 94 98.

Skærbæk

Fra Skærbækegnens Fortid

Udgivet af Historisk Forening for Skærbæk og Omegn & Skærbækegnens Museum i samarbejde med forlaget Melbyhus.

Nr. 11. 1997. Indhold: Bodil Bjerre: »Skærbæk frimenighed«.

Nr. 12. 1998. Indhold: H. Hofmand Nielsen: »Mindesten og mindetavler i Skærbæk kommune«.

Ekspedition: Historisk Forening, tlf: 74 75 17 04 eller Skærbækegnens Museum, tlf. 74 75 20 52.

Starup

Årsskrift 1997

Udgivet af Starup Sogns Lokalhistoriske Arkivforening.

1997. 18 sider. Indhold: Karl Erik Olsen: »Forord« – Niels P. Bladt: »En forgæves hushandel« – Niels P. Bladt: »Motorvogn og Mergeltog stødt sammen ved Olufkjær« – »Pluk fra aviserne 1996« – Andreas Friis: »Min barndomsby Lundding« – Niels P. Bladt: »Omslaget«.

Ekspedition: Karl Erik Olesen, Starup Kirkevej 25, Starup, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 54 20.

Sundeved

Skrift for Historisk Forening for Sundeved

Udgivet af Historisk Forening for Sundeved.

1997. 104 sider. Indhold: »Forord« – Vincent Jessen: »Nydam Mose – hvad viste udgravningerne i 1997« – Niels P. Thuesen: »Smede i Ullerup« – Sophie Zachariassen: »Forsyningssituationen under og efter krigsårene 1940-1945« – Jens K. Lampe: »Kunstmaler Viggo Kragh-Hansen, Nybøl« – H. C. Clausen: »Avnølgaards salg 1857« – Werner Johannsen, Hamborg: »Et ønske gik i opfyldelse, jeg blev pianist« – Frederik Christensen: »Byvandring i Nybøl 1996« – Lars Kliver: »Da jernbanen gik igennem Nybøl« – Jens K. Lampe: »En vildfaren hval i Nybøl Nor 1821« – Hans P. Rasmussen: »Skattejæger Prins Arenberg i Nydam Mose i 1864« – Jørgen Schmidt: »Ballegård« – Jens K. Lampe: »Klokkerne og uret i Sottrup kirke« – Lars Kliver: »E let om Stegge og Spe'en« – »Året der gik 1996« – »Rettelse«.

Ekspedition: H. C. Clausen, Holmbogård, Langbro 2A, 6400 Sønderborg, tlf. 74 46 12 86.

Vojens

Årbog 1997 for Lokalhistorisk Forening for Vojens kommune

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Vojens kommune.

11. årgang. 1997. 66 sider. Indhold: »Forord« – Laurids Lund: »Vedsted Land-

bohjem« – Peter Seeberg: »Hovedrengøring« – »Luftværnsordning for Vojens« – H. P. Jensen: »Landsbyminder fra Hammelev« – Hans Albin Kallenbach: »Fra min skoletid under fremmedherredømmet« – Bent Jensen: »Vojens kirke – genforeningskirken« – Hans Gørding Fræhr: »Mine livserindringer« – Iver Nielsen: »Afstemningsflag« – »Fra bladet Nordstjernen årgang 1896« – Erik Christensen: »Et samarbejde i kulde« – Borgmester Markvard Hovmøller: »Vojens kommune 1996-1997« – Agnes Svendsen: »Foreningens virke 1996/97« – Laurids Lund: »Årets gang på arkivet«.

Ekspedition: Laurids Lund, Hovedgaden 104, Over Jerstal, 6500 Vojens, tlf. 74547345.

Historisk Samfund for Sønderjylland

Styrelse:

Formand: arkivar, dr.phil. Lars N. Henningsen, Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Postboks 528, 6330 Padborg

Næstformand: landsarkivar, lic.phil. Hans Schultz Hansen, Ærholm 29, 6200 Aabenraa

Sekretær: ubesat

Kasserer: regnskabschef Henning Mathiesen, Poppelhegnet 6, 6400 Sønderborg

Styrelsesmedlemmer iøvrigt:

museumsinspektør Inge Adriansen, Kyshøj 24, Høruphav, 6470 Sydals
direktør, dr.phil. Henrik Becker-Christensen, Jørgensgård 5A, 6200 Aabenraa

museumsinspektør Elsemarie Dam-Jensen, Markledgade 20, 6240 Løgumkloster

lokalhistorisk konsulent Kim Furdal, Institut for Sønderjysk Lokalhistorie, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa

museumsinspektør, lic. phil. Henrik Skov Kristensen, Ørstedsgade 24, 6400 Sønderborg

museumsinspektør Lennart S.Madsen, Haderslev Museum, 6100 Haderslev

stiftamtmand O.Perch Nielsen, Gamle Kongevej 86, 6200 Aabenraa
universitetslektor, lic.phil. Carsten Porskrog Rasmussen, Fredenshøj 28, 6200 Aabenraa

landsarkivar Hans H. Worsøe, Tækkerløkke 34a, 6200 Aabenraa

Amtsudvalgsformænd

overlærer Hans H. Bang, Padborgvej 27, Bov, 6330 Padborg

boghandler Briks Iversen, Snogbækvej 7, Baså, 6400 Sønderborg

skoleinspektør Karl Erik Olesen, Starup Kirkevej 25, Starup, 6100 Haderslev

overlærer Peter Madsen, Vænget 17a, 6240 Løgumkloster

bibliotekar Jesper Bolund Nielsen, Hafengang 8, D-24837 Slesvig

Sekretariat og ekspedition:

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 46 83

åbningstid: ma.-to. kl. 9-14

Redaktionsadresser:

Sønderjyske Årbøger: Lars N. Henningsen, Dansk Centralbibliotek for
Sydslesvig, Postboks 528, 6330 Padborg, tlf. 00 49 461 869 70

Sønderjysk Månedsskrift: Kim Furdal, Institut for Sønderjysk Lokalhi-
storie, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 58 60

Skriftrække: Hans Schultz Hansen, Landsarkivet, Haderslevvej 45,
6200 Aabenraa, tlf. 74 62 58 58

Amtskredsudvalg:*Haderslev amtskreds*

Karl Erik Olesen (formand)

Starup Kirkevej 25, Starup

6100 Haderslev

74 52 54 20

Aksel Gyldenkærne (sekretær)

Hjerndrupvej 112, Hjerndrup

6070 Christiansfeld

74 56 17 33

Kirsten Fynbo (kasserer)

Rugtoften 43, Skodborg

6630 Rødding

74 84 81 48

Svend Fink

Stubbum Landevej 60, Stubbum

6070 Christiansfeld

74 56 11 93

Laurits Lund (næstformand)

Hovedgaden 104, Over Jerstal

6500 Vojens

74 54 73 45

Aabenraa amtskreds

Hans Henrik Bang (formand)

Padborgvej 27, Bov

6330 Padborg

74 67 16 18

Ellen Jensen

Stationsvej 36, Hovslund

6230 Rødekro

74 66 44 04

Erling Madsen (sekretær)

Sandskærvej 582, Løjt

6200 Aabenraa

74 61 78 04

Svend Agertoft (kasserer)

Vibevej 3, Varnæs

6200 Aabenraa

74 68 01 94

Inger Jørgensen

Nederbyvej 23, Hokkerup

6340 Kruså

74 60 83 61

Sønderborg amtskreds

Briks Iversen (formand)

Snogbækvej 7, Baså

6400 Sønderborg

74467651

Lene Junker-Hansen (sekretær)

Stenderup Kirkebakke 4, Nybøl

6400 Sønderborg

Jørgen Wangel (kasserer)

Mosevang 29, Ulkebøl

6400 Sønderborg

74427533

Anne-Dorthe Overgaard

Snogbækvej 25, Ø. Snogbæk

6400 Sønderborg

74469853

Henning Mathiesen

Poppelhegnet 6

6400 Sønderborg

74429216

Tønder amtskreds

Peter Madsen (formand)

Vænget 17a

6240 Løgumkloster

74743740

Ingolf Haase

Slotsgaden 28, Møgeltønder

6270 Tønder

74738569

Finn Clemmensen

Toften 22

6780 Skærbæk

74752147

Ellen Jepsen

Kærvej 6b, Jejsing

6270 Tønder

74734222

Else Nissen (sekretær)

Storegade 22

6261 Bredebro

74710118

Sydslesvigs amtskreds

Jesper Bolund Nielsen (formand)

Hafengang 8,

D-24837 Schleswig

0462125509

Carsten Reyhé (sekretær)

Winningmay 5

D-24882 Füsing-Schaalby

04622671

Anders Schaltz Andersen

Osterwung 5

D-25856 Hattstedt

04846590

Jørgen Kühl

Danevirkegården

Ochsenweg 5

D-24867 Dannewerk

0462137814

Nils Vollertsen (kasserer)

Suadicaniestr. 2

D 24837 Schleswig

René Rasmussen

Studieafdelingen

Norderstr. 59

D 24939 Flensburg

Regnskab for Historisk Samfund for Sønderjylland 1997

INDTÆGTER

Modtaget foreningstilskud	88.264
Kontingent/årbøger	236.430
Sønderjysk Månedsskrift	298.781
Skrifter	542.716
Medlemsaktiviteter	94.320
	<u>1.260.511</u>

UDGIFTER

Årbøger	-192.289
Sønderjysk Månedsskrift	-290.982
Skrifter	-324.886
Medlemsaktiviteter	-146.820
	<u>-954.977</u>

DÆKNINGSBIDRAG	305.534
Sekretariatsudgifter- og styrelsesomkostninger	<u>-212.410</u>

RESULTAT FØR RENTER	93.124
Renteindtægter	43.260
Kursdifference/rabatter	<u>-811</u>

ÅRETS RESULTAT	<u>135.573</u>
----------------	----------------

Årets resultat foreslås disponeret således:

Overførsel til frie reserver	<u>135.573</u>
------------------------------	----------------

Balance pr. 31. december 1997

AKTIVER

Beholdning skrifter	66.886
Debitorer	117.042
Tilgodehavende moms	72.448
Periodeafgrænsningsposter	2.500
Obligationer, nom. kr. 750.000	770.625
Likvide beholdninger	<u>109.182</u>

AKTIVER I ALT	<u>1.138.683</u>
---------------	------------------

PASSIVER

Saldo pr. 1/1 1997	720.178
Årets overskud	<u>135.573</u>

Ikke-disponerede midler:	855.751
--------------------------	---------

Hensættelser:

Sønderjysk landbohistorie	<u>150.000</u>
---------------------------	----------------

EGENKAPITAL PR. 31. DECEMBER 1997	1.005.751
-----------------------------------	-----------

Kreditore	73.150
-----------	--------

Skyldig kildeskat	2.578
-------------------	-------

Skyldige omkostninger	<u>57.204</u>
-----------------------	---------------

KORTFRISTET GÆLD IALT	<u>132.932</u>
-----------------------	----------------

PASSIVER IALT	<u>1.138.683</u>
---------------	------------------

Styrelsens erklæring

Nærværende årsregnskab indeholder efter vor opfattelse alle relevante oplysninger, herunder alle aktiver og passiver.

Aabenraa, den 26/3 1998

Lars N. Henningsen

Hans Schultz Hansen

Kim Furdal

Henning Mathiesen

Erklæring fra kritisk revision

Foranstående årsregnskab for Historisk Samfund har vi revideret.

Vor revision har ikke givet anledning til bemærkninger.

Aabenraa, den 27/2 1998

Julius Beier

Frede Rudolph

Registreret revisor FRR

Revisionspåtegning

Vi har revideret det af styrelsen aflagte årsregnskab med tilhørende noter 1-7 for Historisk Samfund for Sønderjylland for året 1997.

Den udførte revision

Vi har i overensstemmelse med almindeligt anerkendte revisionsprincipper tilrettelagt og udført revisionen med henblik på at opnå en begrundet overbevisning om, at årsregnskabet er uden væsentlige fejl og mangler.

Under revisionen har vi ud fra en vurdering af væsentlighed og risiko efterprøvet grundlaget og dokumentationen for de i årsregnskabet anførte beløb og øvrige oplysninger. Vi har herunder taget stilling til den af ledelsen valgte regnskabspraksis og de udøvede regnskabsmæssige skøn.

Vi har endvidere vurderet, om regnskabets informationer som helhed er fyldestgørende.

Revisionen har ikke givet anledning til forbehold.

Konklusion

Det er vor opfattelse, at årsregnskabet er aflagt i overensstemmelse med lovgivningens og vedtægternes krav til regnskabsaflæggelse, og at det giver et retvisende billede af selskabets aktiver og passiver, økonomiske stilling samt resultatet.

Aabenraa, den 20. februar 1998
REVISIONSCENTRET AABENRAA
Registreret Revisionsaktieselskab
Julius Beier
Registreret Revisor F.R.R.

The first part of the paper discusses the importance of understanding the cultural context of the research. It highlights the need for researchers to be sensitive to the values and beliefs of the communities they are studying. This is particularly important in the field of education, where cultural differences can significantly impact learning outcomes. The author argues that a one-size-fits-all approach to education is not only ineffective but also potentially harmful. Instead, educators should strive to create a culturally responsive environment that respects and builds upon the knowledge and experiences of all students.

The second part of the paper explores the challenges of conducting research in diverse cultural settings. It discusses the difficulties of finding a common ground between the researcher's perspective and the participants' worldview. The author notes that language barriers, differing communication styles, and varying levels of trust can all pose significant obstacles. To overcome these challenges, the author suggests a collaborative approach where researchers work closely with community members to design and implement the study. This approach not only helps to build trust but also ensures that the research is relevant and meaningful to the community.

The third part of the paper presents a case study of a research project conducted in a rural, low-income community. The study aimed to understand the factors that influence children's school attendance and academic performance. The researchers found that cultural beliefs about education, as well as economic constraints, were major factors. For example, some parents believed that children should be working to help support the family, which often took precedence over school attendance. The researchers worked with the community to develop interventions that addressed these cultural and economic barriers, such as providing financial incentives for school attendance and offering flexible learning schedules.

The final part of the paper discusses the implications of the findings for future research and practice. The author emphasizes the importance of ongoing dialogue between researchers and the communities they study. This dialogue should be a two-way process, where researchers learn from the community and the community benefits from the research. The author also calls for more funding and support for research that focuses on understanding and addressing the needs of diverse cultural groups. In conclusion, the paper argues that a culturally responsive approach to research and education is essential for creating a more equitable and effective educational system.

Til historikere og historiestuderende!

Indsend
videnskabelige afhandlinger om
Sønderjyllands/Slesvigs historie til

"Christian-Paulsen-Prisen"

Christian-Paulsen-Prisen er en hæderspris. Den gives som anerkendelse af en særlig indsats inden for studiet af Sønderjyllands historie. Prisen tildeles efter vurdering i en komité af danske historikere; den uddeltes første gang i 1954.

Komiteen er interesseret i at modtage afhandlinger om emner inden for Sønderjyllands/Slesvigs historie, herunder specialer og tilsvarende større eksamensafhandlinger. Efter en fagkyndig bedømmelse af indsendte arbejder kan komiteen beslutte at honorere en afhandling ved at tildele dens forfatter Christian-Paulsen-sølvmedaljen samt et kontant pengebeløb på op til 10.000 kr. Komiteen rådgiver i spørgsmål om publicering af indsendte manuskripter.

Alle emner inden for Sønderjylland-Slesvigs historie kan komme i betragtning, men nedenfor anføres emneområder, hvor der efter komiteens opfattelse er behov for ny viden om historiske sammenhænge. Komiteen understreger, at de nævnte forslag skal inspirere og igangsætte, men ikke må blokere for andre frugtbare ideer til emner og synsvinkler i studiet af Sønderjyllands historie.

Af emneområder kan nævnes:

Sønderjylland/Slesvig – region og grænseland i Europa siden 1945

- Den offentlige debat i den dansk-tyske grænseregion om de europæiske samlingsbestræbelser efter 1945
- Udviklingen af det dansk-tyske regionale samarbejde over grænsen
- Mindretallene i Slesvig siden 1950'erne, en sammenligning af deres selvforståelse, ideologi og indre udvikling

Slesvig i den danske helstat før 1864

- Slesvigs særstilling økonomisk, socialt og administrativt i sammenligning med kongeriget Danmark eller andre områder i helstaten før 1864
- Slesvig, en bro i forhold til de tyske stater?
- Slesvig, forbillede eller anakronisme i helstaten?

Slesvig delt mellem fyrster i 1500-1600-årene

- Administration og økonomi i »hertugstaterne« og kongens områder
- Samspil eller modspil mellem kongelige og hertugelige dele
- Småfyrster og konge under den moderne stats fremvækst

Kultur og sociale vilkår i Slesvig

- Folkelæsning og skrivefærdighed i Slesvig 1500-1800
- Slesvig og svenskekrigene
- Borgersind og medbestemmelse – befolkningens inddragelse i offentlige anliggender fra oplysningstiden til 1840'erne

Afhandlinger indsendes til formanden:

Arkiv- og forskningsleder, dr. phil. Lars N. Henningsen,
 Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig
 Postbox 528, 6330 Padborg, tlf. 0049 461 86 97 190

eller et af nedenstående komitémedlemmer:

Museumsinspektør, ph. d. Inge Adriansen, Museet på Sønderborg Slot
 Universitetslektor, dr. phil. Esben Albrechtsen, Institut for Historie, Københavns Universitet

Generalkonsul dr. phil. Henrik Becker-Christensen, Kgl. Dansk Generalkonsulat, Flensborg

Universitetslektor, mag. art. Claus Bjørn, Institut for Historie, Københavns Universitet

Seminarielektor, cand. phil. Jørn Buch, Haderslev Statsseminarium

Landsarkivar, ph. d. Hans Schultz Hansen, Landsarkivet for Sønderjylland, Aabenraa

Rigsarkivar, dr. phil. Johan Peter Noack, Rigsarkivet

Professor, dr. pæd. Vagn Skovgaard-Petersen, Danmarks Lærerhøjskole

For henvendelser til komiteen og indsendelse af afhandlinger gælder ingen fast frist!

the 1990s, the number of people in the UK who are employed in the public sector has increased by 1.5 million, from 2.5 million in 1980 to 4 million in 1995 (Department of Health 1996).

There is a growing emphasis on the need to improve the efficiency of the public sector, and to ensure that the public sector is able to deliver the services that are required by the public. This has led to a number of initiatives, including the introduction of competition, the restructuring of public sector organisations, and the introduction of performance measures. The aim of these initiatives is to ensure that the public sector is able to deliver the services that are required by the public, in a cost-effective and efficient manner.

One of the key initiatives in the public sector is the introduction of competition. This has led to a number of public sector organisations being privatised, and to a number of public sector organisations being required to compete for contracts. This has led to a number of public sector organisations being required to improve their efficiency, and to reduce their costs.

Another key initiative in the public sector is the restructuring of public sector organisations. This has led to a number of public sector organisations being merged, and to a number of public sector organisations being required to improve their efficiency, and to reduce their costs. This has led to a number of public sector organisations being required to improve their efficiency, and to reduce their costs.

A third key initiative in the public sector is the introduction of performance measures. This has led to a number of public sector organisations being required to improve their efficiency, and to reduce their costs. This has led to a number of public sector organisations being required to improve their efficiency, and to reduce their costs.

These initiatives have led to a number of public sector organisations being required to improve their efficiency, and to reduce their costs. This has led to a number of public sector organisations being required to improve their efficiency, and to reduce their costs. This has led to a number of public sector organisations being required to improve their efficiency, and to reduce their costs.

These initiatives have led to a number of public sector organisations being required to improve their efficiency, and to reduce their costs. This has led to a number of public sector organisations being required to improve their efficiency, and to reduce their costs. This has led to a number of public sector organisations being required to improve their efficiency, and to reduce their costs.

These initiatives have led to a number of public sector organisations being required to improve their efficiency, and to reduce their costs. This has led to a number of public sector organisations being required to improve their efficiency, and to reduce their costs. This has led to a number of public sector organisations being required to improve their efficiency, and to reduce their costs.

These initiatives have led to a number of public sector organisations being required to improve their efficiency, and to reduce their costs. This has led to a number of public sector organisations being required to improve their efficiency, and to reduce their costs. This has led to a number of public sector organisations being required to improve their efficiency, and to reduce their costs.

HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND